

Пралетарыі ўсіх краін, яднайцеся!

Літаратура і Мастацтва

№ 11 (2902)
14 сакавіка 1978 г.

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БССР

Выдаецца з 1932 г.
Цана 8 кап.

КАНСТЫТУЦЫЯ БССР
(АСНОЎНЫ ЗАКОН)

КАНСТЫТУЦЫЯ (Асноўны Закон)

Беларускай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі

У выніку перамогі Вялікай Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі і ўстанаўлення ўлады Саветаў працоўных нашай краіны пад кіраўніцтвам Камуністычнай партыі ажыццявілі карэнныя сацыяльна-эканамічны пераўтварэнні, адстаялі заваёвы сацыялізму і пабудавалі развітое сацыялістычнае грамадства—грамадства спраўднай свабоды людзей працы, у якім створаны магутныя прадукцыйныя сілы, няўхільна павышаецца дабрабыт і культура народа, умацоўваецца непарушны саюз рабочага класа, калгаснага сялянства і народнай інтэлігенцыі.

Беларуская Савецкая Сацыялістычная Рэспубліка—раўнапраўная рэспубліка ў складзе Саюза Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік, які ўвасабляе дзяржаўнае адзінства савецкага народа, згуртоўвае ўсе нацыі і народнасці для сумеснага будаўніцтва камунізму.

Кіруючыся высокімі ідэаламі камунізму і ў адпаведнасці з Канстытуцый (Асноўным Законом) Саюза ССР, якая замацавала асновы грамадскага ладу і палітыкі СССР, устанавіла правы, свабоды і абавязкі грамадзян, прынцыпы арганізацыі і мэты сацыялістычнай агульнанароднай дзяржавы, народ Беларускай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі абвясціла гэту Канстытуцыю.

I. АСНОВЫ ГРАМАДСКАГА ЛАДУ І ПАЛІТЫКІ БЕЛАРУСКАЙ ССР

РАЗДЗЕЛ I

ПАЛІТЫЧНАЯ СІСТЭМА

Артыкул 1. Беларуская Савецкая Сацыялістычная Рэспубліка ёсць сацыялістычная агульнанародная дзяржава, якая выражае волю і інтарэсы рабочых, сялян і інтэлігенцыі, працоўных усіх нацый і народнасцей рэспублікі.

Артыкул 2. Уся ўлада ў Беларускай ССР належыць народу.

Народ ажыццяўляе дзяржаўную ўладу праз Саветы народных дэпутатаў, якія складаюць палітычную аснову Беларускай ССР.

Усе іншыя дзяржаўныя органы з'яўляюцца падкантрольнымі і падсправздачнымі Саветам народных дэпутатаў.

Артыкул 3. Арганізацыя і дзейнасць Савецкай дзяржавы будуецца ў адпаведнасці з прынцыпам дэмакратычнага цэнтралізму: выбарнасцю ўсіх органаў дзяржаўнай улады знізу даверху, падсправздачнасцю іх народу, абавязковасцю рашэнняў вышэйстаячых органаў для ніжэйстаячых. Дэмакратычны цэнтралізм спалучае адзінае кіраўніцтва з ініцыятывай і творчай актыўнасцю на месцах, з адказнасцю кожнага дзяржаўнага органа і службовай асобы за даручаную справу.

Артыкул 4. Савецкая дзяржава, усе яе органы дзейнічаюць на аснове сацыялістычнай законнасці, забяспечваюць ахову правапарадку, інтарэсаў грамадства, правоў і свабод грамадзян. Дзяржаўныя і грамадскія арганізацыі, службовыя асобы абавязаны захоўваць Канстытуцыю СССР, Канстытуцыю Беларускай ССР і савецкія законы.

Артыкул 5. Найбольш важныя пытанні дзяржаўнага жыцця выносяцца на ўсенароднае абмеркаванне, а таксама ставяцца на ўсенароднае галасаванне (рэферэндум).

Артыкул 6. Кіруючай і накіроўваючай сілай савецкага грамадства, ядром яго палітычнай сістэмы, дзяржаўных і грамадскіх арганізацый з'яўляецца Камуністычная партыя Савецкага Саюза. КПСС існуе для народа і служыць народу.

Узброеная марксісцка-ленінскім вучэннем, Камуністычная партыя вызначае генеральную перспектыву развіцця грамадства, лінію ўнутранай і знешняй палітыкі СССР, кіруе вялікай стваральнай дзейнасцю савецкага народа, надае планамерны, навукова абгрунтаваны характар яго барацьбе за перамогу камунізму.

Усе партыйныя арганізацыі дзейнічаюць у рамках Канстытуцыі СССР.

Артыкул 7. Прафесіянальныя саюзы, Усесаюзны Ленінскі Камуністычны Саюз Моладзі, кааператывныя і іншыя грамадскія арганізацыі ў ад-

паведнасці са сваімі статутнымі задачамі ўдзельнічаюць у кіраванні дзяржаўнымі і грамадскімі справамі, у вырашэнні палітычных, гаспадарчых і сацыяльна-культурных пытанняў.

Артыкул 8. Працоўныя калектывы ўдзельнічаюць у абмеркаванні і вырашэнні дзяржаўных і грамадскіх спраў, у планаванні вытворчасці і сацыяльнага развіцця, у падрыхтоўцы і расстаноўцы кадраў, у абмеркаванні і вырашэнні пытанняў кіравання прадпрыемствамі і ўстановамі, паліпшэння ўмоў працы і быту, выкарыстання сродкаў, прызначаных для развіцця вытворчасці, а таксама на сацыяльна-культурныя мерапрыемствы і матэрыяльнае заахвочванне.

Працоўныя калектывы развіваюць сацыялістычнае спаборніцтва, садзейнічаюць распаўсюджванню перадавых метадаў работы, умацаванню працоўнай дысцыпліны, выходзячы сваіх членаў у духу камуністычнай маралі, клопаюцца аб павышэнні іх палітычнай свядомасці, культуры і прафесіянальнай кваліфікацыі.

Артыкул 9. Асноўным напрамкам развіцця палітычнай сістэмы савецкага грамадства з'яўляецца далейшае разгортванне сацыялістычнай дэмакратыі: усё больш шырокі ўдзел грамадзян у кіраванні справамі дзяржавы і грамадства, удасканаленне дзяржаўнага апарату, павышэнне актыўнасці грамадскіх арганізацый, умацаванне народнага кантролю, умацаванне прававой асновы дзяржаўнага і грамадскага жыцця, расшырэнне публічнасці, пастаянны ўлік грамадскай думкі.

РАЗДЗЕЛ 2

ЭКАНАМІЧНАЯ СІСТЭМА

Артыкул 10. Аснову эканамічнай сістэмы Беларускай ССР складае сацыялістычная ўласнасць на сродкі вытворчасці ў форме дзяржаўнай (агульнанароднай) і калгасна-кааператывнай ўласнасці.

Сацыялістычнай ўласнасцю з'яўляецца таксама маёмасць прафсаюзных і іншых грамадскіх арганізацый, неабходная ім для ажыццяўлення статутных задач.

Дзяржава ахоўвае сацыялістычную ўласнасць і стварае ўмовы для яе прымножэння.

Ніхто не мае права выкарыстоўваць сацыялістычную ўласнасць з мэтай асабістай нажывы і ў іншых карыслівых мэтах.

Артыкул 11. Дзяржаўная ўласнасць—агульны здабытак усяго савецкага народа, асноўная форма сацыялістычнай ўласнасці.

У выключнай ўласнасці дзяржавы знаходзяцца: зямля, яе негры, воды, лясы. Дзяржаве належыць асноўныя сродкі вытворчасці ў прамысловасці, будаўніцтве і сельскай гаспадарцы, сродкі транспарту і сувязі, банкі, маёмасць арганізаваных дзяржавай гандлёвых, камунальных і іншых прадпрыемстваў, асноўны гарадскі жыллёвы фонд, а таксама іншыя маёмасць, неабходная для ажыццяўлення задач дзяржавы.

Артыкул 12. Уласнасцю калгасаў і іншых кааператывных арганізацый іх аб'яднанняў з'яўляюцца сродкі вытворчасці і іншая маёмасць, неабходная ім для ажыццяўлення статутных задач.

Зямля, якую займаюць калгасы, замацоўваецца за імі ў бясплатнае і бестэрміновае карыстанне.

Дзяржава садзейнічае развіццю калгасна-кааператывнай ўласнасці і яе збліжэнню з дзяржаўнай.

Калгасы, як і іншыя землекарыстальнікі, абавязаны эфектыўна выкарыстоўваць зямлю, баражна адносіцца да яе, павышаць яе ўрадлівасць.

Артыкул 13. Аснову асабістай ўласнасці грамадзян Беларускай ССР складаюць працоўныя даходы. У асабістай ўласнасці могуць знаходзіцца прадметы ўжытку, асабістага спажывання, выгоды і падсобнай хатняй гаспадаркі, жыллы дом і працоўныя зберажэнні. Асабістая ўласнасць грамадзян і права яе наследавання ахоўваюцца дзяржавай.

У карыстанні грамадзян могуць знаходзіцца ўчасткі зямлі, якія адводзяцца ва ўстаноўленым законам парадку для выдзялення падсобнай гаспадаркі (уключваючы ўтрыманне жывёлы і птушкі), садоўніцтва і агародніцтва, а таксама для індывідуальнага жыллёвага будаўніцтва. Грамадзяне абавязаны рацыянальна выкарыстоўваць адве-

дзеныя ім зямельныя ўчасткі. Дзяржава і калгасы аказваюць садзейнічанне грамадзянам у выдзяленні падсобнай гаспадаркі.

Маёмасць, якая знаходзіцца ў асабістай ўласнасці або ў карыстанні грамадзян, не павінна служыць для атрымання непрацоўных даходаў, выкарыстоўвацца на шкоду інтарэсам грамадства.

Артыкул 14. Крыніцай росту грамадскага багацця, дабрабыту народа і кожнага савецкага чалавека з'яўляецца свабодная ад эксплуатацыі праца савецкіх людзей.

У адпаведнасці з прынцыпам сацыялізму «Ад кожнага—па здольнасцях, кожнаму—па працы» дзяржава ажыццяўляе кантроль за мерай працы і спажывання. Яна вызначае размер падатку на даходы, якія падлягаюць падаткаабкладанню.

Грамадска карысная праца і яе вынікі вызначаюць становішча чалавека ў грамадстве. Дзяржава, спалучаючы матэрыяльны і маральныя стымулы, заахвочваючы наватарства, творчыя адносіны да работы, садзейнічае ператварэнню працы ў першую жыццёвую патрэбнасць кожнага савецкага чалавека.

Артыкул 15. Вышэйшая мэта грамадскай вытворчасці пры сацыялізме—найбольш поўнае задавальненне растуць матэрыяльных і духоўных патрэбнасцей людзей.

Апіраючыся на творчую актыўнасць працоўных, сацыялістычнае спаборніцтва, дасягненні навукова-тэхнічнага прагрэсу, удасканалення форм і метадаў кіраўніцтва эканомікай, дзяржава забяспечвае рост прадукцыйнасці працы, павышэнне эфектыўнасці вытворчасці і якасці работы, дынамічнае, планамернае і прапарцыянальнае развіццё народнай гаспадаркі.

Артыкул 16. Эканоміка Беларускай ССР з'яўляецца састаўной часткай адзінага народнагаспадарчага комплексу, які ахоплівае ўсе звонкі грамадскай вытворчасці, размеркавання і абмену на тэрыторыі СССР.

Кіраўніцтва эканомікай ажыццяўляецца на аснове дзяржаўнага планаў эканамічнага і сацыяльнага развіцця, з улікам галіновага і тэрытарыяльнага прынцыпаў, пры спалучэнні цэнтралізаванага кіравання з гаспадарчай самастойнасцю і ініцыятывай прадпрыемстваў, аб'яднанняў і іншых арганізацый. Пры гэтым актыўна выкарыстоўваюцца гаспадарчы разлікі, прыбытак, сабекошт, іншыя эканамічныя рычагі і стымулы.

Артыкул 17. У Беларускай ССР у адпаведнасці з Законом дапускаюцца індывідуальная працоўная дзейнасць у сферы саматужна-рамесных промыслаў, сельскай гаспадаркі, бытавога абслугоўвання насельніцтва, а таксама іншыя віды дзейнасці, заснаваныя выключна на асабістай працы грамадзян і членаў іх сем'яў. Дзяржава рэгулюе індывідуальную працоўную дзейнасць, забяспечваючы яе выкарыстанне ў інтарэсах грамадства.

Артыкул 18. У інтарэсах цяперашняга і будучых пакаленняў у Беларускай ССР прымаюцца неабходныя меры для аховы і навукова абгрунтаванага, рацыянальнага выкарыстання зямлі і яе неграў, водных рэсурсаў, расліннага і жывёльнага свету, для захавання ў чысціні паветра і вады, забеспячэння ўзнаўлення прыродных багаццяў і паліпшэння асяроддзя, якое акружае чалавека.

РАЗДЗЕЛ 3

САЦЫЯЛЬНАЕ РАЗВІЦЦЕ І КУЛЬТУРА

Артыкул 19. Сацыяльную аснову Беларускай ССР складае непарушны саюз рабочых, сялян і інтэлігенцыі.

Дзяржава садзейнічае ўзмацненню сацыяльнай аднароднасці грамадства—сціранню класавых адrozenняў, істотных адrozenняў паміж горадам і вёскай, разумовай і фізічнай працай, усебаковаму развіццю і збліжэнню ўсіх нацый і народнасцей СССР.

Артыкул 20. У адпаведнасці з камуністычным ідэалам «Свабоднае развіццё кожнага ёсць умова свабоднага развіцця ўсіх» дзяржава ставіць сваёй мэтай расшырэнне рэальных магчымасцей для прымянення грамадзянамі сваіх творчых сіл, здольнасцей і талентаў, для ўсебаковага развіцця асобы.

Артыкул 21. Дзяржава клопаціцца аб паліпшэнні ўмоў і ахове працы, яе навуковай арганізацыі, аб скарачэнні, а ў далейшым і поўным выключэнні цяжкай фізічнай працы на аснове комплекснай механізацыі і аўтаматызацыі вытворчых працэсаў ва ўсіх галінах народнай гаспадаркі.

Артыкул 22. У Беларускай ССР паслядоўна ажыццяўляецца праграма ператварэння сельскагаспадарчай працы ў разнавіднасць індустрыяльнай; расшырэння ў сельскай мясцовасці сеткі ўстаноў народнай асветы, культуры, аховы здароўя, гандлю і грамадскага харчавання, бытавога абслугоўвання і камунальнай гаспадаркі; пераўтварэння сёл і вёсак у добраўпарадкаваныя пасёлкі.

Артыкул 23. На аснове росту прадукцыйнасці працы дзяржава няўхільна ажыццяўляе курс на павышэнне ўзроўню аплаты працы, рэальных даходаў працоўных.

У мэтах больш поўнага задавальнення патрэбнасцей саветскіх людзей ствараюцца грамадскія фонды спажывання. Дзяржава пры шырокім удзеле грамадскіх арганізацый і працоўных калектываў забяспечвае рост і справядлівае размеркаванне гэтых фондаў.

Артыкул 24. У Беларускай ССР дзейнічаюць і развіваюцца дзяржаўныя сістэмы аховы здароўя, сацыяльнага забяспячэння, гандлю і грамадскага харчавання, бытавога абслугоўвання і камунальнай гаспадаркі.

Дзяржава заахвочвае дзейнасць кааператываў і іншых грамадскіх арганізацый ва ўсіх сферах абслугоўвання насельніцтва. Яна садзейнічае развіццю масавай фізічнай культуры і спорту.

Артыкул 25. У Беларускай ССР існуе і ўдасканальваецца адзіная сістэма народнай асветы, якая забяспечвае агульнаадукацыйную і прафесійна-тэхнічную падрыхтоўку грамадзян, служыць камуністычнаму выхаванню, духоўнаму і фізічнаму развіццю моладзі, рытуе яе да працы і грамадскай дзейнасці.

Артыкул 26. У адпаведнасці з патрэбнасцямі грамадства дзяржава забяспечвае планамернае развіццё навукі і падрыхтоўку навуковых кадраў, арганізоўвае ўкараненне вынікаў навуковых даследаванняў у народную гаспадарку і іншыя сферы жыцця.

Артыкул 27. Дзяржава клопаціцца аб ахове, прымнажэнні і шырокім выкарыстанні духоўных каштоўнасцей для маральнага і эстэтычнага выхавання саветскіх людзей, павышэння іх культурнага ўзроўню.

У Беларускай ССР усямерна заахвочваецца развіццё прафесійнальнага мастацтва і народнай мастацкай творчасці.

РАЗДЗЕЛ 4

ЗНЕШНЕПАЛІТЫЧНАЯ ДЗЕЙНАСЦЬ

І АБОРОНА САЦЫЯЛІСТЫЧНАЙ АЙЧЫНЫ

Артыкул 28. Беларускай ССР у знешнепалітычнай дзейнасці кіруюцца мэтамі, задачамі і прынцыпамі знешняй палітыкі, вызначанымі Канстытуцыяй СССР.

У Беларускай ССР прапаганда вайны забараняецца.

Артыкул 29. У адпаведнасці з Канстытуцыяй СССР абарона сацыялістычнай Айчыны адносіцца да важнейшых функцый дзяржавы і з'яўляецца справай усяго народа.

У мэтах абароны сацыялістычных заваў, мірнай працы саветскага народа, суверэнітэту і тэрытарыяльнай цэласнасці дзяржавы створаны Узброеныя Сілы СССР і ўстаноўлены ўсеагульны воінскі абавязак.

Абавязак Узброеных Сіл СССР перад народам — надзейна абараніць сацыялістычную Айчыну, быць у пастаяннай баявой гатоўнасці, якая гарантуе неадкладны адпор любому агрэсару.

Артыкул 30. Беларускай ССР удзельнічае ў забяспячэнні бяспекі і абароназдольнасці краіны, аснашчэнні Узброеных Сіл СССР усім неабходным.

Абавязкі дзяржаўных органаў, грамадскіх арганізацый, службовых асоб і грамадзян па забяспячэнні бяспекі краіны і ўмацаванню яе абароназдольнасці вызначаюцца заканадаўствам Саюза ССР.

II. ДЗЯРЖАВА І АСОБА

РАЗДЗЕЛ 5

ГРАМАДЗЯНСТВА БЕЛАРУСКАЙ ССР.

РАУНАПРАЎЕ ГРАМАДЗЯН

Артыкул 31. У адпаведнасці з устаноўленым у СССР адзіным саюзным грамадзянствам кожны грамадзянін Беларускай ССР з'яўляецца грамадзянінам СССР.

Падставы і парадак набывання і страты саветскага грамадзянства вызначаюцца Законам аб грамадзянстве СССР.

Грамадзяне іншых саюзных рэспублік карыстаюцца на тэрыторыі Беларускай ССР аднолькавымі правамі з грамадзянамі Беларускай ССР.

Грамадзяне Беларускай ССР за граніцай карыстаюцца абаронай і заступніцтвам Саветскай дзяржавы.

Артыкул 32. Грамадзяне Беларускай ССР з'яўляюцца роўнымі перад законам незалежна ад

паходжання, сацыяльнага і маёмаснага становішча, расавай і нацыянальнай прыналежнасці, полу, адукацыі, мовы, адносін да рэлігіі, роду і характару заняткаў, месца пражывання і іншых асаблівасцей.

Раўнапраўе грамадзян Беларускай ССР забяспечваецца ва ўсіх галінах эканамічнага, палітычнага, сацыяльнага і культурнага жыцця.

Артыкул 33. Жанчына і мужчына маюць у Беларускай ССР роўныя правы.

Ажыццяўленне гэтых правоў забяспечваецца прадастаўленнем жанчынам роўных з мужчынамі магчымасцей у атрыманні адукацыі і прафесійна-тэхнічнай падрыхтоўкі, у працы, узнагароджанні за яе і павышэнні на рабоце, у грамадска-палітычнай і культурнай дзейнасці, а таксама спецыяльнымі мерамі па ахове працы і здароўя жанчын; стварэннем умоў, якія дазваляюць жанчынам спалучаць працу з мацярыствам; прававой абаронай, матэрыяльнай і маральнай падтрымкай мацярынства і дзяцінства, уключаючы прадастаўленне аплатных водпусकाў і іншых льгот цяжарным жанчынам і мацярам, паступовае скарачэнне рабочага часу жанчын, якія маюць малалетніх дзяцей.

Артыкул 34. Грамадзяне Беларускай ССР розных рас і нацыянальнасцей маюць роўныя правы.

Ажыццяўленне гэтых правоў забяспечваецца палітыкай усебаковага развіцця і абліжэння ўсіх нацый і народнасцей СССР, выхаваннем грамадзян у духу саветскага патрыятызму і сацыялістычнага інтэрнацыяналізму, магчымасцю карыстацца роднай мовай і мовамі іншых народаў СССР.

Якое б там ні было прамое ці ўскоснае абмежаванне правоў, устаноўленне прамых ці ўскосных пераваг грамадзян па расавых і нацыянальных адзнаках, таксама як і ўсякая пропаведзь расавай або нацыянальнай выключнасці, варожасці або пагарды — караюцца па закону.

Артыкул 35. Замежным грамадзянам і асобам без грамадзянства ў Беларускай ССР гарантуюцца прадугледжаныя законам правы і свабоды, у тым ліку права на зваротанне ў суд і іншыя дзяржаўныя органы для абароны належачых ім асабістых, маёмасных, сямейных і іншых правоў.

Замежныя грамадзяне і асобы без грамадзянства, якія знаходзяцца на тэрыторыі Беларускай ССР абавязаны паважаць Канстытуцыю СССР, Канстытуцыю Беларускай ССР і захоўваць саветскія законы.

Артыкул 36. Беларускай ССР дае права на прытулак інашаземцам, якія праследуюцца за абарону інтарэсаў працоўных і справы міру, за ўдзел у рэвалюцыйным і нацыянальна-вызваленчым руху, за прагрэсіўную грамадска-палітычную, навуковую або іншую творчую дзейнасць.

РАЗДЗЕЛ 6

АСНОЎНЫЯ ПРАВЫ, СВАБОДЫ

І АБАВЯЗКІ ГРАМАДЗЯН

БЕЛАРУСКАЙ ССР

Артыкул 37. Грамадзяне Беларускай ССР маюць усю паўнату сацыяльна-эканамічных, палітычных і асабістых правоў і свабод, якія абвешчаны і гарантуюцца Канстытуцыяй СССР, Канстытуцыяй Беларускай ССР і саветскімі законамі. Сацыялістычны лад забяспечвае расшырэнне правоў і свабод, пастаяннае паліпшэнне ўмоў жыцця грамадзян па меры выканання праграм сацыяльна-эканамічнага і культурнага развіцця.

Выкарыстанне грамадзянамі правоў і свабод не павінна прычыняць шкоды інтарэсам грамадства і дзяржавы, правам іншых грамадзян.

Артыкул 38. Грамадзяне Беларускай ССР маюць права на працу, — гэта значыць на атрыманне гарантаванай работы з аплатай працы ў адпаведнасці з яе колькасцю і якасцю і не ніжэй устаноўленага дзяржавай мінімальнага размеру, — уключаючы права на выбар прафесіі, роду заняткаў і работы ў адпаведнасці з прызначэннем, здольнасцямі, прафесійна-тэхнічнай падрыхтоўкай, адукацыяй і з улікам грамадскіх патрэбнасцей.

Гэта права забяспечваецца сацыялістычнай сістэмай гаспадаркі, няўхільным ростам прадукцыйных сіл, бясплатным прафесійна-навуковым навучаннем, павышэннем працоўнай кваліфікацыі і навучаннем новым спецыяльнасцям, развіццём сістэм прафесійнальнай арыентацыі і працаўладкавання.

Артыкул 39. Грамадзяне Беларускай ССР маюць права на адпачынак.

Гэта права забяспечваецца ўстаноўленнем для рабочых і служачых працоўнага тыдня, які не перавышае 41 гадзіны, скарачэннем рабочым днём для раду прафесій і вытворчасцей, скарачэнняй працягласці работы ў начны час; прадастаўленнем штогадовых аплатных водпусकाў, дзён штодзённага адпачынку, а таксама расшырэннем сеткі культурна-асветных і аздараўленчых устаноў, развіццём масавага спорту, фізічнай культуры і турызму; стварэннем спрыяльных магчымасцей для адпачынку па месцы пражывання і іншых умоў рацыянальнага выкарыстання вольнага часу.

Працягласць рабочага часу і адпачынку калгаснікаў рэгулюецца калгасамі.

Артыкул 40. Грамадзяне Беларускай ССР маюць права на ахову здароўя.

Гэта права забяспечваецца бясплатнай кваліфікаванай медыцынскай дапамогай, якая аказваецца дзяржаўнымі ўстановамі аховы здароўя; расшырэннем сеткі устаноў для лячэння і ўмаца-

вання здароўя грамадзян; развіццём і ўдасканаленнем тэхнікі бяспекі і вытворчай санітарыі; правядзеннем шырокіх прафілактычных мерапрыемстваў; мерамі па аздараўленню навакольнага асяроддзя; асаблівым клопам аб здароўі падрастаючага пакалення, уключаючы забарону дзіцячай працы, не звязанай з навучаннем і працоўным выхаваннем; разгортваннем навуковых даследаванняў, накіраваных на папярэджанне і зніжэнне захворванняў, на забяспячэнне шматгадова актыўнага жыцця грамадзян.

Артыкул 41. Грамадзяне Беларускай ССР маюць права на матэрыяльнае забяспячэнне ў старасці, у выпадку хваробы, поўнай або частковай страты працаздольнасці, а таксама страты карміцеля.

Гэта права гарантуецца сацыяльным страхаваннем рабочых, служачых і калгаснікаў, дапамогамі па часовай непрацаздольнасці; выплатай за кошт дзяржавы і калгасаў пенсій па ўзросце, інваліднасці і з выпадку страты карміцеля; працаўладкаваннем грамадзян, якія часткова страцілі працаздольнасць; клопам аб састарэлых грамадзянах і аб інвалідах; іншымі формамі сацыяльнага забяспячэння.

Артыкул 42. Грамадзяне Беларускай ССР маюць права на жыллё.

Гэта права забяспечваецца развіццём і аховай дзяржаўнага і грамадскага жыллёвага фонду, садзейнічаннем кааператыву і індывідуальнаму жыллёваму будаўніцтву, справядлівым размеркаваннем над грамадскім кантролем жыллой плошчы, якая прадастаўляецца па меры ажыццяўлення праграмы будаўніцтва добраўпарадкаванага жылля, а таксама невысокай платой за кватэру і камунальныя паслугі. Грамадзяне Беларускай ССР павінны бережна адносіцца да прадастаўленага ім жылля.

Артыкул 43. Грамадзяне Беларускай ССР маюць права на адукацыю.

Гэта права забяспечваецца бясплатнасцю ўсіх відаў адукацыі, ажыццяўленнем усеагульнай абавязковай сярэдняй адукацыі моладзі, шырокім развіццём прафесійна-тэхнічнай, сярэдняй спецыяльнай і вышэйшай адукацыі на аснове сувязі навучання з жыццём, з вытворчасцю; развіццём завочнай і вярхоўнай адукацыі; прадастаўленнем дзяржаўных стывендый і льгот навучэнцам і студэнтам; бясплатнай выдачай школьных падручнікаў; магчымасцю навучання ў школе на роднай мове; стварэннем умоў для самаадукацыі.

Артыкул 44. Грамадзяне Беларускай ССР маюць права на карыстанне дасягненнямі культуры.

Гэта права забяспечваецца агульнадаступнасцю каштоўнасцей айчынай і сусветнай культуры, якія знаходзяцца ў дзяржаўных і грамадскіх фондах; развіццём і раўнамерным размяшчэннем культурна-асветных устаноў; развіццём тэлебачання і радыё, кнігавыдавецкай справы і перыядычнага друку, сеткі бясплатных бібліятэк; расшырэннем культурнага абмену з замежнымі дзяржавамі.

Артыкул 45. Грамадзянам Беларускай ССР у адпаведнасці з мэтамі камуністычнага будаўніцтва гарантуецца свабода навуковай, тэхнічнай і мастацкай творчасці. Яна забяспечваецца шырокім разгортваннем навуковых даследаванняў, вынаходніцкай і рацыяналізатарскай дзейнасці, развіццём літаратуры і мастацтва. Дзяржава стварае неабходныя для гэтага матэрыяльныя ўмовы, аказвае падтрымку добраахвотным таварыствам і творчым саюзам, арганізоўвае ўкараненне вынаходстваў і рацыяналізатарскіх прапаноў у народную гаспадарку і іншыя сферы жыцця.

Правы аўтараў, вынаходнікаў і рацыяналізатараў ахоўваюцца дзяржавай.

Артыкул 46. Грамадзяне Беларускай ССР маюць права ўдзельнічаць у кіраванні дзяржаўнымі і грамадскімі справамі, у абмеркаванні і прыняцці законаў і рашэнняў агульнадзяржаўнага і мясцовага значэння.

Гэта права забяспечваецца магчымасцю выбіраць і быць выбраным у Саветы народных дэпутатаў і іншыя выбарныя дзяржаўныя органы, прымаць удзел ва ўсенародных абмеркаваннях і галасаваннях, у народным кантролі, у рабоце дзяржаўных органаў, грамадскіх арганізацый і органаў грамадскай самадзейнасці, у сходах працоўных калектываў і па месцы пражывання.

Артыкул 47. Кожны грамадзянін Беларускай ССР мае права ўносіць у дзяржаўныя органы і грамадскія арганізацыі прапановы аб паліпшэнні іх дзейнасці, крытыкаваць недахопы ў рабоце.

Службовыя асобы абавязаны ва ўстаноўленыя тэрміны разглядаць прапановы і заявы грамадзян, даваць на іх адказы і прымаць неабходныя меры.

Паследаванне за крытыку забараняецца. Асобы, якія праследуюць за крытыку, прыцігваюцца да адказнасці.

Артыкул 48. У адпаведнасці з інтарэсамі народа і ў мэтах умацавання і развіцця сацыялістычнага ладу грамадзянам Беларускай ССР гарантуюцца свабоды: слова, друку, сходаў, мітынгаў, вулічных шэсцяў і дэманстрацый.

Ажыццяўленне гэтых палітычных свабод забяспечваецца прадастаўленнем працоўным і іх арганізацыям грамадскіх будынкаў, вуліц і плошчаў, шырокім распаўсюджаннем інфармацыі, магчымасцю выкарыстання друку, тэлебачання і радыё.

Артыкул 49. У адпаведнасці з мэтамі камуністычнага будаўніцтва грамадзяне Беларускай

(Працяг на стар. 4.)

ССР маюць права аб'ядноўвацца ў грамадскія арганізацыі, якія садзейнічаюць развіццю палітычнай актыўнасці і самадзейнасці, задавальненню іх разнастайных інтарэсаў.

Грамадскім арганізацыям гарантуюцца ўмовы для паспяховага выканання імі сваіх статутных задач.

Артыкул 50. Грамадзянам Беларускай ССР гарантуецца свабода веравызнання, гэта значыць права вызнаваць любую рэлігію або не вызнаваць ніякай, адпраўляць рэлігійныя культы або весці атэістычную прапаганду. Выкліканне варожасці і нянавісці ў сувязі з рэлігійнымі вераваннямі забараняецца.

Царква ў Беларускай ССР аддзелена ад дзяржавы і школа — ад царквы.

Артыкул 51. Сям'я знаходзіцца пад аховай дзяржавы.

Шлюб грунтуецца на добраахвотнай згодзе жанчыны і мужчыны; муж і жонка поўнаццо раўнапраўныя ў сямейных адносінах.

Дзяржава клопацца аб сям'і шляхам стварэння і развіцця шырокай сеткі дзіцячых устаноў, арганізацый і ўдасканалення службы быту і грамадскага харчавання, выплаты дапамог з выпадку нараджэння дзіцяці, прадастаўлення дапамог і льгот мнагадзетным сям'ям, а таксама іншых відаў дапамог і помачы сям'і.

Артыкул 52. Грамадзянам Беларускай ССР гарантуецца недатыкальнасць асоб. Ніхто не можа быць падвергнуты арышту іначай як на падставе судовага рашэння або з санкцыі пракурора.

Артыкул 53. Грамадзянам Беларускай ССР гарантуецца недатыкальнасць жылля. Ніхто не мае права без законнай падставы ўвайсці ў жыллё супраць волі асоб, якія ў ім пражываюць.

Артыкул 54. Асабістае жыццё грамадзян, тайна перапіскі, тэлефонных перагавораў і тэлеграфных паведамленняў ахоўваюцца законам.

Артыкул 55. Павага асобы, ахова правоў і свабод грамадзян — абавязак усіх дзяржаўных органаў, грамадскіх арганізацый і службовых асоб.

Грамадзяне Беларускай ССР маюць права на судовую абарону ад замаху на гонар і годнасць, жыццё і здароўе, на асабістую свабоду і майнасць.

Артыкул 56. Грамадзяне Беларускай ССР маюць права абскардзіць дзеянні службовых асоб, дзяржаўных і грамадскіх органаў. Скаргі павінны быць разгледжаны ў парадку і ў тэрміны, устаноўленыя законам.

Дзеянні службовых асоб, якія ўчынены з парушэннем закона, з перавышэннем паўнамоцтваў і якія ўшчамляюць права грамадзян, могуць быць ва ўстаноўленым законам парадку абскарджаны ў суд.

Грамадзяне Беларускай ССР маюць права на падрыццё ўрон, прычыненага незаконнымі дзеяннямі дзяржаўных і грамадскіх арганізацый, а таксама службовых асоб пры выкананні імі службовых абавязкаў.

Артыкул 57. Ажыццёўленне правоў і свабод з'яўляецца неаддзельным ад выканання грамадзянінам сваіх абавязкаў.

Грамадзянін Беларускай ССР абавязаны захоўваць Канстытуцыю СССР, Канстытуцыю Беларускай ССР і савецкія законы, павяжаць правілы сацыялістычнага супольнага жыцця, з годнасцю несці высокае званне **савецкага** грамадзяніна.

Артыкул 58. Абавязак і справа гонару кожнага здольнага да працы грамадзяніна Беларускай ССР — добра сумленна праца ў выбранай ім галіне грамадска карыснай дзейнасці, захоўванне працоўнай дысцыпліны. Ухіленне ад грамадска карыснай працы з'яўляецца несумяшчальным з прынцыпамі сацыялістычнага грамадства.

Артыкул 59. Грамадзянін Беларускай ССР абавязаны берагчы і ўмацоўваць сацыялістычную ўласнасць. Абавязак грамадзяніна Беларускай ССР — змагацца з крадзяжамі і марнатраўствам дзяржаўнай і грамадскай маёмасці, беражна адносіцца да народнага добра.

Асобы, якія робяць замах на сацыялістычную ўласнасць, караюцца па закону.

Артыкул 60. Грамадзянін Беларускай ССР абавязаны ахоўваць інтарэсы Савецкай дзяржавы, садзейнічаць умацаванню яе магутнасці і аўтарытэту.

Абарона сацыялістычнай Айчыны ёсць свяшчэнны абавязак кожнага грамадзяніна Беларускай ССР.

Зрада Радзіме — найцяжэйшае злачынства перад народам.

Артыкул 61. Воінская служба ў радах Узброеных Сіл СССР — ганаровы абавязак грамадзян Беларускай ССР.

Артыкул 62. Абавязак кожнага грамадзяніна Беларускай ССР — павяжаць нацыянальную годнасць іншых грамадзян, умацоўваць дружбу нацый і народнасцей Савецкай шматнацыянальнай дзяржавы.

Артыкул 63. Грамадзянін Беларускай ССР абавязаны павяжаць права і законныя інтарэсы іншых асоб, быць неспрымным да антыграмадскіх учынкаў, усмяерна садзейнічаць ахове грамадскага парадку.

Артыкул 64. Грамадзяне Беларускай ССР абавязаны клапацца аб выхаванні дзяцей, рыхтаваць іх да грамадска карыснай працы, выхоўваць

дастойнымі членамі сацыялістычнага грамадства. Дзеці абавязаны клапацца аб бацьках і аказваць ім дапамогу.

Артыкул 65. Грамадзяне Беларускай ССР абавязаны берагчы прыроду, ахоўваць яе багацці.

Артыкул 66. Клопат аб захаванні гістарычных помнікаў і іншых культурных каштоўнасцей — доўгі і абавязак грамадзян Беларускай ССР.

Артыкул 67. Інтэрнацыянальны абавязак грамадзяніна Беларускай ССР — садзейнічаць развіццю дружбы і супрацоўніцтва з народамі іншых краін, падтрыманню і ўмацаванню ўсеагульнага міру.

III. НАЦЫЯНАЛЬНА-ДЗЯРЖАўНАЯ І АДМІНІСТРАЦЫЙНА-ТЭРЫТАРЫЯЛЬНАЯ БУДОВА БЕЛАРУСКАЙ ССР

РАЗДЗЕЛ 7

БЕЛАРУСКАЯ ССР — САЮЗНАЯ РЭСПУБЛІКА У САСТАВЕ СССР

Артыкул 68. Беларуска Савецкая Сацыялістычная Рэспубліка — суверэнная савецкая сацыялістычная дзяржава. У мэтах паспяховага будаўніцтва камуністычнага грамадства, умацавання эканамічнага і палітычнага адзінства, забеспячэння бяспекі і абароны краіны Беларуска Савецкая Сацыялістычная Рэспубліка ў выніку свабоднага самавызначэння, на аснове добраахвотнасці і раўнапраўя разам з Савецкімі Сацыялістычнымі Рэспублікамі:

Расійскай Савецкай Федэратыўнай Сацыялістычнай Рэспублікай,

Украінскай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікай,

Узбекскай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікай,

Казахскай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікай,

Грузінскай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікай,

Азербайджанскай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікай,

Літоўскай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікай,

Малдаўскай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікай,

Латвійскай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікай,

Кіргізкай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікай,

Таджыкская Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікай,

Армянскай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікай,

Туркменскай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікай,

Эстонскай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікай аб'ядналася ў Саюз Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік — адзіную саюзную шматнацыянальную дзяржаву.

Зыходзячы з гэтага, Беларуска ССР забяспечвае за Саюзам ССР у асобе яго вышэйшых органаў дзяржаўнай улады і кіравання права, вызначаныя артыкулам 73 Канстытуцыі СССР.

Па-за межамі, указанымі ў артыкуле 73 Канстытуцыі СССР, Беларуска ССР самастойна ажыццяўляе дзяржаўную ўладу на сваёй тэрыторыі.

Артыкул 69. Беларуска ССР захоўвае за сабой права свабоднага выхаду з СССР.

Артыкул 70. Веданню Беларуска Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі ў асобе яе вышэйшых органаў дзяржаўнай улады і кіравання падлягаюць:

1) прыняцце Канстытуцыі Беларускай ССР і кантроль за яе захаваннем;

2) заканадаўства Беларускай ССР;

3) устаўленне парадку арганізацыі і дзейнасці рэспубліканскіх і мясцовых органаў дзяржаўнай улады і кіравання;

4) ахова дзяржаўнага парадку, правоў і свабод грамадзян;

5) правядзенне адзінай сацыяльна-эканамічнай палітыкі, кіраўніцтва эканомікай Беларускай ССР; забеспячэнне навукова-тэхнічнага прагрэсу і мерапрыемстваў па рацыянальнаму выкарыстанню і ахове прыродных рэсурсаў;

6) распрацоўка і зацвярджэнне дзяржаўных планаў эканамічнага і сацыяльнага развіцця Беларускай ССР, зацвярджэнне справаздач аб іх выкананні; распрацоўка і зацвярджэнне дзяржаўнага бюджэту Беларускай ССР, зацвярджэнне справаздачы аб яго выкананні; кіраўніцтва ажыццяўленнем бюджэту абласцей і горада Мінска;

7) устаўленне ў адпаведнасці з заканадаўствам Саюза ССР даходаў, якія паступаюць на ўтварэнне дзяржаўнага бюджэту Беларускай ССР;

8) кіраўніцтва галінамі народнай гаспадаркі саюза-рэспубліканскага і рэспубліканскага падпарадкавання, аб'яднаннямі і прадпрыемствамі рэспубліканскага падпарадкавання; агульнае кіраўніцтва аб'яднаннямі і прадпрыемствамі мясцовага падпарадкавання;

9) устаўленне парадку карыстання зямлёй, водамі, лясамі, нетрамі; ахова навакольнага асяроддзя;

10) кіраўніцтва народнай асветай, культурнымі і навуковымі арганізацыямі і ўстановамі Беларускай ССР, аховай здароўя, фізічнай культурай і спортам, сацыяльным забеспячэннем; ахова помнікаў гісторыі і культуры;

11) прадстаўніцтва Беларускай ССР у міжнародных адносінах;

12) амністыя і памілаванне асоб, асуджаных судамі Беларускай ССР;

13) вырашэнне іншых пытанняў рэспубліканскага значэння.

Артыкул 71. Беларуска ССР удзельнічае ў вырашэнні пытанняў, аднесеных да ведання Саюза ССР, у Вярхоўным Савете СССР, Прэзідыуме Вярхоўнага Савета СССР, Урадзе СССР і іншых органах Саюза ССР.

Беларуска ССР забяспечвае комплекснае эканамічнае і сацыяльнае развіццё на сваёй тэрыторыі, садзейнічае ажыццяўленню на тэрыторыі Беларускай ССР паўнамоцтваў Саюза ССР, праводзіць у жыццё рашэнні вышэйшых органаў дзяржаўнай улады і кіравання СССР.

Беларуска ССР па пытаннях, якія адносяцца да яе ведання, наардынуе і кантралюе дзейнасць прадпрыемстваў, устаноў і арганізацый саюзага падпарадкавання.

Артыкул 72. Законы СССР з'яўляюцца абавязковымі на тэрыторыі Беларускай ССР.

Артыкул 73. Тэрыторыя Беларускай ССР не можа быць зменена без згоды Беларускай ССР. Границы паміж Беларускай ССР і іншымі саюзнымі рэспублікамі могуць змяняцца па ўзаемнаму пагадненню адпаведных рэспублік, якое падлягае зацвярджэнню Саюзам ССР.

Артыкул 74. Беларуска ССР мае права ўступаць у адносіны з замежнымі дзяржавамі, заключаць з імі дагаворы і абменьвацца дыпламатычнымі і консульскімі прадстаўнікамі, удзельнічаць у дзейнасці міжнародных арганізацый.

Артыкул 75. Суверэнныя права Беларускай ССР, у адпаведнасці з Канстытуцыяй СССР, ахоўваюцца Саюзам ССР.

РАЗДЗЕЛ 8

АДМІНІСТРАЦЫЙНА-ТЭРЫТАРЫЯЛЬНАЯ БУДОВА БЕЛАРУСКАЙ ССР

Артыкул 76. Беларуска ССР вызначае свой абласны, раённы падзел і вырашае іншыя пытанні адміністрацыйна-тэрытарыяльнай будовы.

Артыкул 77. У Беларуска Савецкай Сацыялістычнай Рэспубліцы знаходзяцца вобласці: Брэсцкая, Віцебская, Гомельская, Гродзенская, Магілёўская, Мінская і горад рэспубліканскага падпарадкавання Мінск.

IV. САВЕТЫ НАРОДНЫХ ДЭПУТАТАў БЕЛАРУСКАЙ ССР І ПАРАДАК ІХ ВЫБРАННЯ

РАЗДЗЕЛ 9

СІСТЭМА І ПРЫНЦЫПЫ ДЗЕЙНАСЦІ САВЕТАў НАРОДНЫХ ДЭПУТАТАў

Артыкул 78. Саветы народных дэпутатаў — Вярхоўны Савет Беларускай ССР, абласныя, раённыя, гарадскія, раённыя ў гарадах, пасялковыя і сельскія Саветы народных дэпутатаў — складаюць адзіную сістэму органаў дзяржаўнай улады.

Артыкул 79. Тэрмін паўнамоцтваў Вярхоўнага Савета Беларускай ССР — пяць гадоў.

Тэрмін паўнамоцтваў мясцовых Саветаў народных дэпутатаў — два з палавінай гады.

Выбары ў Саветы народных дэпутатаў назначаюцца не пазней чым за два месяцы да сканчэння тэрміну паўнамоцтваў адпаведных Саветаў.

Артыкул 80. Важнейшыя пытанні, аднесенныя да ведання адпаведных Саветаў народных дэпутатаў, разглядаюцца і вырашаюцца на іх сесіях.

Саветы народных дэпутатаў выбіраюць пастаянныя камітэі, ствараюць выканаўчыя і распарадчыя, а таксама іншыя падсправаздачныя ім органы.

Артыкул 81. Саветы народных дэпутатаў утвараюць органы народнага кантролю, які спалучае дзяржаўны кантроль з грамадскім кантролем працоўных на прадпрыемствах, у калгасах, установах і арганізацыях.

Органы народнага кантролю кантралююць выкананне дзяржаўных планаў і заданняў; вядуць барацьбу з парушэннямі дзяржаўнай дысцыпліны, праўленнімі месніцтва, ведамаснага падыходу да справы, з безгаспадарчасцю і марнатраўствам, валакатай і бюракратызмам; садзейнічаюць удасканаленню работы дзяржаўнага апарату.

Артыкул 82. Саветы народных дэпутатаў не пасярэдня і праз органы, якія ім ствараюцца, кіруюць усімі галінамі дзяржаўнага, гаспадарчага і сацыяльна-культурнага будаўніцтва, прымаюць рашэнні, забяспечваюць іх выкананне, ажыццяўляюць кантроль за правядзеннем рашэнняў у жыцці.

Артыкул 83. Дзейнасць Саветаў народных дэпутатаў будзеца на аснове калектыўнага, свабоднага, дзелавога абмеркавання і вырашэння пытанняў, публічнасці, рэгулярнай справаздачнасці выканаўчых і распарадчых органаў, іншых органаў, якія ствараюцца Саветамі, перад Саветамі і насельніцтвам, шырокага прыцягнення грамадзян да ўдзелу ў іх рабоце.

Саветы народных дэпутатаў і органы, якія ім ствараюцца, сістэматычна інфармуюць насельніцтва аб сваёй рабоце і прынятых рашэннях.

РАЗДЕЛ 10

ВЫБАРЧАЯ СИСТЭМА

Артыкул 84. Выбары дэпутатаў ва ўсе Саветы народных дэпутатаў праводзяцца на аснове ўсеагульнага, роўнага і прамога выбарчага права пры тайным галасаванні.

Артыкул 85. Выбары дэпутатаў з'яўляюцца ўсеагульнымі; усе грамадзяне Беларускай ССР, якія дасягнулі 18 гадоў, маюць права выбараў і быць выбранымі, за выключэннем асоб, прызначаных ва ўстаноўленым законам парадку страціўшымі розум.

Артыкул 86. Выбары дэпутатаў з'яўляюцца роўнымі; кожны выбаршчык мае адзін голас; усе выбаршчыкі ўдзельнічаюць у выбарах на роўных падставах.

Артыкул 87. Выбары дэпутатаў з'яўляюцца прамымі: дэпутаты ўсіх Саветаў народных дэпутатаў выбіраюцца грамадзянамі непасрэдна.

Артыкул 88. Галасаванне пры выбарах дэпутатаў з'яўляецца тайным: кантроль за волевыяўленнем выбаршчыкаў не дапускаецца.

Артыкул 89. Права вылучэння кандыдатаў у дэпутаты належыць арганізацыям Камуністычнай партыі Савецкага Саюза, прафесіянальных саюзаў, Усесаюзнага Ленінскага Камуністычнага Саюза Моладзі, кааператывым і іншым грамадскім арганізацыям, працоўным калектывам, а таксама сходам ваеннаслужачых па воінскіх часцах.

Грамадзянам Беларускай ССР і грамадскім арганізацыям гарантуецца свабоднае і ўсебаковае абмеркаванне палітычных, дзелавых і асабістых якасцей кандыдатаў у дэпутаты, а таксама права агітацыі на сходах, у друку, па тэлебачанню, радыё.

Расходы, звязаныя з правядзеннем выбараў у Саветы народных дэпутатаў, робяцца за кошт дзяржавы.

Артыкул 90. Выбары дэпутатаў у Саветы народных дэпутатаў праводзяцца па выбарчых акругах.

Грамадзянін Беларускай ССР не можа, як права, быць выбраны больш чым у два Саветы народных дэпутатаў.

Правядзенне выбараў у Саветы забяспечваюць выбарчыя камісіі, якія ўтвараюцца з прадстаўнікоў ад грамадскіх арганізацый, працоўных калектываў і сходаў ваеннаслужачых па воінскіх часцах.

Парадак правядзення выбараў у Саветы народных дэпутатаў вызначаецца законам Саюза ССР і Беларускай ССР.

Артыкул 91. Выбаршчыкі даюць наказы сваім дэпутатам.

Адпаведныя Саветы народных дэпутатаў разглядаюць наказы выбаршчыкаў, улічваюць іх пры распрацоўцы планаў эканамічнага і сацыяльна-развіцця і складанні бюджэту, арганізуюць выкананне наказаў і інфармуюць грамадзян аб іх рэалізацыі.

РАЗДЕЛ 11

НАРОДНЫ ДЭПУТАТ

Артыкул 92. Дэпутаты з'яўляюцца паўнамоцнымі прадстаўнікамі народа ў Саветах народных дэпутатаў.

Удзельнічаючы ў рабоце Саветаў, дэпутаты вырашаюць пытанні дзяржаўнага, гаспадарчага і сацыяльна-культурнага будаўніцтва, арганізуюць правядзенне рашэнняў Саветаў у жыцці, ажыццяўляюць кантроль за работай дзяржаўных органаў, прадпрыемстваў, устаноў і арганізацый.

У сваёй дзейнасці дэпутат кіруецца агульна-дзяржаўнымі інтарэсамі, улічвае запатрабаванні насельніцтва выбарчай акругі, дабіваецца ажыццяўлення наказаў выбаршчыкаў.

Артыкул 93. Дэпутат ажыццяўляе свае паўнамоцтвы, не парываючы з вытворчай або службовай дзейнасцю.

На час сесій Савета, а таксама для ажыццяўлення дэпутацкіх паўнамоцтваў у іншых выпадках, прадугледжаных законам, дэпутат вызваляецца ад выканання вытворчых або службовых абавязкаў з захаваннем сярэдняга заробтку па месцы пастаяннай работы.

Артыкул 94. Дэпутат мае права запыту да адпаведных дзяржаўных органаў і службовых асоб,

якія абавязаны даць адказ на запыт на сесіі Савета.

Дэпутат мае права звяртацца ва ўсе дзяржаўныя і грамадскія органы, прадпрыемствы, установы, арганізацыі па пытаннях дэпутацкай дзейнасці і прымаць удзел у разглядзе пастаўленых ім пытанняў. Кіраўнікі адпаведных дзяржаўных і грамадскіх органаў, прадпрыемстваў, устаноў і арганізацый абавязаны неадкладна прымаць дэпутата і разглядаць яго прапановы ва ўстаноўленыя тэрміны.

Артыкул 95. Дэпутату забяспечваюцца ўмовы для бесперашкоднага і эфектыўнага ажыццяўлення яго правоў і абавязкаў.

Недатыкальнасць дэпутата, а таксама іншыя гарантыі дэпутацкай дзейнасці ўстанаўліваюцца Законам аб статусе дэпутатаў і іншымі заканадаўчымі актамі Саюза ССР і Беларускай ССР.

Артыкул 96. Дэпутат абавязаны рабіць справаздачы аб сваёй рабоце і рабоце Савета выбаршчыкам, а таксама калектывам і грамадскім арганізацыям, якія вылучылі яго кандыдатам у дэпутаты.

Дэпутат, які не апраўдаў давер'я выбаршчыкаў, можа быць у любы час адкліканы па рашэнню большасці выбаршчыкаў ва ўстаноўленым законам парадку.

V. ВЫШЭЙШЫЯ ОРГАНЫ

ДЗЯРЖАўНАЙ УЛАДЫ

I КІРАВАННЯ БЕЛАРУСКАЙ ССР

РАЗДЕЛ 12

ВЯРХОўНЫ САВЕТ БЕЛАРУСКАЙ ССР

Артыкул 97. Вышэйшым органам дзяржаўнай улады Беларускай ССР з'яўляецца Вярхоўны Савет Беларускай ССР.

Вярхоўны Савет Беларускай ССР правамоцны вырашаць усе пытанні, аднесенныя Канстытуцыяй ССР і гэтай Канстытуцыяй да ведання Беларускай ССР.

Прыняцце Канстытуцыі Беларускай ССР, унясенне ў яе змен; зацвярджэнне дзяржаўных планаў эканамічнага і сацыяльнага развіцця Беларускай ССР, дзяржаўнага бюджэту Беларускай ССР і справаздач аб іх выкананні; утварэнне падсправаздачных яму органаў Беларускай ССР ажыццяўляюцца выключна Вярхоўным Саветам Беларускай ССР.

Законы Беларускай ССР прымаюцца Вярхоўным Саветам Беларускай ССР або народным галасаваннем (рэферэндумам), якое праводзіцца па рашэнню Вярхоўнага Савета Беларускай ССР.

Артыкул 98. Вярхоўны Савет Беларускай ССР складаецца з 485 дэпутатаў, якія выбіраюцца па выбарчых акругах з роўнай колькасцю насельніцтва.

Вярхоўны Савет Беларускай ССР па прадстаўленню мандатнай камісіі, якая ім выбіраецца, прымае рашэнне аб прызнанні паўнамоцтваў дэпутатаў, а ў выпадку парушэння заканадаўства аб выбарах — аб прызнанні выбараў асобных дэпутатаў несапраўднымі.

Артыкул 99. Вярхоўны Савет Беларускай ССР выбірае Старшыню Вярхоўнага Савета Беларускай ССР і чатырох яго намеснікаў.

Старшыня Вярхоўнага Савета Беларускай ССР кіруе пасяджэннямі Вярхоўнага Савета Беларускай ССР і ведае яго ўнутраным распарадкам.

Артыкул 100. Сесіі Вярхоўнага Савета Беларускай ССР склікаюцца два разы ў год.

Нечарговыя сесіі склікаюцца Прэзідыумам Вярхоўнага Савета Беларускай ССР па яго ініцыятыве, або па прапанове не менш трэці дэпутатаў Вярхоўнага Савета Беларускай ССР.

Сесія Вярхоўнага Савета Беларускай ССР складаецца з яго пасяджэнняў, а таксама з пасяджэнняў пастаянных і іншых камісій Вярхоўнага Савета Беларускай ССР, якія праводзяцца ў перыяд паміж яго пасяджэннямі.

Артыкул 101. Права заканадаўчай ініцыятывы ў Вярхоўным Савете Беларускай ССР належыць Прэзідыуму Вярхоўнага Савета Беларускай ССР, Савету Міністраў Беларускай ССР, пастаянным і іншым камісіям Вярхоўнага Савета Беларускай ССР, дэпутатам Вярхоўнага Савета Беларускай ССР, Вярхоўнаму Суду Беларускай ССР, Пракурору Беларускай ССР.

Права заканадаўчай ініцыятывы маюць таксама грамадскія арганізацыі ў асобе іх рэспубліканскіх органаў.

Артыкул 102. Праекты законаў і іншыя пытанні, унесеныя на разгляд Вярхоўнага Савета Беларускай ССР, абмяркоўваюцца на яго пасяджэннях. У выпадку неабходнасці праект закона ці адпаведнае пытанне можа быць перададзена для папярэдняга або дадатковага разгляду ў адну або некалькі камісій.

Законы Беларускай ССР, пастановы і іншыя акты Вярхоўнага Савета Беларускай ССР прымаюцца большасцю ад агульнага ліку дэпутатаў Вярхоўнага Савета Беларускай ССР.

Праекты Законаў Беларускай ССР рашэннем Вярхоўнага Савета Беларускай ССР ці Прэзіды-

ума Вярхоўнага Савета Беларускай ССР могуць быць вынесены на народнае абмеркаванне.

Артыкул 103. Законы Беларускай ССР, пастановы і іншыя акты Вярхоўнага Савета Беларускай ССР публікуюцца на беларускай і рускай мовах за подпісамі Старшыні і Сакратара Прэзідыума Вярхоўнага Савета Беларускай ССР.

Артыкул 104. Дэпутат Вярхоўнага Савета Беларускай ССР мае права звярнуцца з запытам да Савета Міністраў Беларускай ССР, да міністраў і кіраўнікоў іншых органаў, якія ўтвараюцца Вярхоўным Саветам Беларускай ССР. Савет Міністраў Беларускай ССР або службовая асоба, да якой накіраван запыт, абавязаны даць не больш чым у трохдзённы тэрмін вусны або пісьмовы адказ на гэтай сесіі Вярхоўнага Савета Беларускай ССР.

Артыкул 105. Дэпутат Вярхоўнага Савета Беларускай ССР не можа быць прыцягнуты да крымінальнай адказнасці, арыштаваны або падвергнуты мерам адміністрацыйнага спягнення, якія накладваюцца ў судовым парадку, без згоды Вярхоўнага Савета Беларускай ССР, а ў перыяд паміж яго сесіямі — без згоды Прэзідыума Вярхоўнага Савета Беларускай ССР.

Артыкул 106. Вярхоўны Савет Беларускай ССР выбірае Прэзідыум Вярхоўнага Савета Беларускай ССР — пастаянна дзеючы орган Вярхоўнага Савета Беларускай ССР, які з'яўляецца падсправаздачным яму ва ўсёй сваёй дзейнасці і ажыццяўляе ў межах, прадугледжаных Канстытуцыяй, функцыі вышэйшага органа дзяржаўнай улады Беларускай ССР у перыяд паміж яго сесіямі.

Артыкул 107. Прэзідыум Вярхоўнага Савета Беларускай ССР выбіраецца з ліку дэпутатаў у саставе Старшыні Прэзідыума Вярхоўнага Савета, двух намеснікаў Старшыні, Сакратара Прэзідыума і пятнаццаці членаў Прэзідыума Вярхоўнага Савета Беларускай ССР.

Артыкул 108. Прэзідыум Вярхоўнага Савета Беларускай ССР:

1) назначае выбары ў Вярхоўны Савет Беларускай ССР і мясцовыя Саветы народных дэпутатаў;

2) склікае сесіі Вярхоўнага Савета Беларускай ССР;

3) каардынуе дзейнасць пастаянных камісій Вярхоўнага Савета Беларускай ССР;

4) ажыццяўляе кантроль за захаваннем Канстытуцыі Беларускай ССР;

5) назначае выбары ў раённыя (гарадскія) народныя суды;

6) дае тлумачэнне законаў Беларускай ССР;

7) ажыццяўляе кіраўніцтва дзейнасцю мясцовых Саветаў народных дэпутатаў;

8) устанаўлівае парадак вырашэння пытанняў адміністрацыйна-тэрытарыяльнай будовы Беларускай ССР; устанаўлівае і змяняе граніцы і раённы падзел абласцей; утварае раёны, гарады, раёны ў гарадах, пасёлкі гарадскога тыпу; устанаўлівае падпарадкаванасць гарадоў;

9) адмяняе пастановы і распараджэнні Савета Міністраў Беларускай ССР, рашэнні абласных і Мінскага гарадскога Саветаў народных дэпутатаў у выпадку неадпаведнасці іх закону;

10) устанаўлівае і прысвойвае ганаровыя званні Беларускай ССР; узнагароджвае Ганаровай граматай і Граматай Вярхоўнага Савета Беларускай ССР;

11) прымае ў грамадзянства Беларускай ССР; вырашае пытанні аб прадастаўленні прытулку;

12) выдае акты аб амністыі і ажыццяўляе памілаванне грамадзян, асуджаных судамі Беларускай ССР;

13) ратыфікуе і дэнансуе міжнародныя дагаворы Беларускай ССР;

14) назначае і адклікае дыпламатычных прадстаўнікоў Беларускай ССР у замежных дзяржавах і пры міжнародных арганізацыях;

15) прымае даверчыя і адзүйныя граматы акрэдытаваных пры ім дыпламатычных прадстаўнікоў замежных дзяржаў;

16) ажыццяўляе іншыя паўнамоцтвы, устаноўленыя Канстытуцыяй і законам Беларускай ССР.

Артыкул 109. Прэзідыум Вярхоўнага Савета Беларускай ССР у перыяд паміж сесіямі Вярхоўнага Савета з наступным прадстаўленнем на яго зацвярджэнне на чарговай сесіі:

1) уносіць у выпадку неабходнасці змены ў дзеючыя заканадаўчыя акты Беларускай ССР;

2) утварае ў выпадку неабходнасці новыя вобласці;

3) па прапанове Савета Міністраў Беларускай ССР утварае і ліквідуе міністэрствы Беларускай ССР і дзяржаўныя камітэты Беларускай ССР;

4) па прадстаўленню Старшыні Савета Міністраў Беларускай ССР вызваляе ад пасады і назначае асобных асоб, якія ўваходзяць у састаў Савета Міністраў Беларускай ССР.

Артыкул 110. Прэзідыум Вярхоўнага Савета Беларускай ССР выдае ўказы і прымае пастановы.

Артыкул 111. Пасля сканчэння паўнамоцтваў Вярхоўнага Савета Беларускай ССР Прэзідыум Вярхоўнага Савета Беларускай ССР захоўвае свае паўнамоцтвы аж да ўтварэння новавыбраным Вярхоўным Саветам Беларускай ССР новага Прэзідыума.

(Працяг на стар. 8).

Новавыбраны Вярхоўны Савет Беларускай ССР склікаецца Прэзідыумам Вярхоўнага Савета Беларускай ССР ранейшага саставу не пазней чым праз два месяцы пасля выбараў.

Артыкул 112. Вярхоўны Савет Беларускай ССР выбірае з ліку дэпутатаў пастаянныя камісіі для папярэдняга разгляду і падрыхтоўкі пытанняў, якія адносяцца да ведання Вярхоўнага Савета Беларускай ССР, а таксама для садзейнічання правядзенню ў жыццё законаў Беларускай ССР і іншых рашэнняў Вярхоўнага Савета Беларускай ССР і яго Прэзідыума, кантролю за дзейнасцю дзяржаўных органаў і арганізацый.

Вярхоўны Савет Беларускай ССР стварае, калі палічыць неабходным, следчыя, рэвізійныя і іншыя камісіі па любым пытанням.

Усе дзяржаўныя і грамадскія органы, арганізацыі і службовыя асобы абавязаны выконваць патрабаванні камісій Вярхоўнага Савета Беларускай ССР, прадстаўляць ім неабходныя матэрыялы і дакументы.

Рэкамендацыі камісій падлягаюць абавязковаму разгляду дзяржаўнымі і грамадскімі органамі, устаноўамі і арганізацыямі. Аб выніках разгляду або аб прынятых мерах павінна быць паведамлена камісіям ва ўстаноўлены тэрмін.

Артыкул 113. Вярхоўны Савет Беларускай ССР ажыццяўляе кантроль за дзейнасцю ўсіх падсправаздачных яму дзяржаўных органаў.

Вярхоўны Савет Беларускай ССР утварае Камітэт народнага кантролю Беларускай ССР, які ўзначальвае сістэму органаў народнага кантролю Беларускай ССР.

Артыкул 114. Парадак дзейнасці Вярхоўнага Савета Беларускай ССР і яго органаў вызначаецца рэгламентам Вярхоўнага Савета Беларускай ССР і іншымі законамі Беларускай ССР, якія выдаюцца на аснове Канстытуцыі Беларускай ССР.

РАЗДЗЕЛ 13

САВЕТ МІНІСТРАЎ БЕЛАРУСКАЙ ССР

Артыкул 115. Савет Міністраў Беларускай ССР — Урад Беларускай ССР — з'яўляецца вышэйшым выканаўчым і распарадчым органам дзяржаўнай улады Беларускай ССР.

Артыкул 116. Савет Міністраў Беларускай ССР утвараецца Вярхоўным Саветам Беларускай ССР у саставе Старшыні Савета Міністраў Беларускай ССР, першых намеснікаў і намеснікаў Старшыні, міністраў Беларускай ССР, старшын дзяржаўных камітэтаў Беларускай ССР.

Па прадстаўленню Старшыні Савета Міністраў Беларускай ССР Вярхоўны Савет Беларускай ССР можа ўключыць у састав Урада Беларускай ССР кіраўнікоў іншых органаў і арганізацый Беларускай ССР.

Савет Міністраў Беларускай ССР складае свае паўнамоцтвы перад новавыбраным Вярхоўным Саветам Беларускай ССР на яго першай сесіі.

Артыкул 117. Савет Міністраў Беларускай ССР адказны перад Вярхоўным Саветам Беларускай ССР і яму падсправаздачны, а ў перыяд паміж сесіямі Вярхоўнага Савета Беларускай ССР — перад Прэзідыумам Вярхоўнага Савета Беларускай ССР, якому падсправаздачны.

Савет Міністраў Беларускай ССР рэгулярна робіць справаздачы аб сваёй рабоце Вярхоўнаму Савету Беларускай ССР.

Артыкул 118. Савет Міністраў Беларускай ССР правамоцны вырашаць усе пытанні дзяржаўнага кіравання, аднесенныя да ведання Беларускай ССР, паколькі яны не ўваходзяць згодна з Канстытуцыяй, у кампетэнцыю Вярхоўнага Савета Беларускай ССР і Прэзідыума Вярхоўнага Савета Беларускай ССР.

У межах сваіх паўнамоцтваў Савет Міністраў Беларускай ССР:

1) забяспечвае кіраўніцтва народнай гаспадаркай і сацыяльна-культурным будаўніцтвам; распрацоўвае і ажыццяўляе меры па забяспячэнню росту дабрабыту і культуры народа, па развіццю навукі і тэхнікі, рацыянальнаму выкарыстанню і ахове прыродных рэсурсаў, садзейнічае ажыццяўленню мер па ўмацаванню грашовай і крэдытнай сістэмы, па арганізацыі дзяржаўнага страхавання і адзінай сістэмы ўліку і статыстыкі; удзельнічае ў правядзенні адзінай палітыкі цэн, аплатаў працы, сацыяльнага забяспячэння; арганізоўвае кіраванне прамысловымі, будаўнічымі, сельскагаспадарчымі прадпрыемствамі і аб'яднаннямі, прадпрыемствамі транспарту і сувязі, а таксама іншымі арганізацыямі і ўстановамі рэспубліканскага падпарадкавання;

2) распрацоўвае і ўносіць у Вярхоўны Савет Беларускай ССР бгучыя і перспектыўныя дзяржаўныя планы эканамічнага і сацыяльнага развіцця Беларускай ССР, дзяржаўны бюджэт Беларускай ССР; прымае меры па ажыццяўленню дзяржаўнага планаў і бюджэту, па забяспячэнню комплекснага развіцця абласцей; каардынуе

кантралюе дзейнасць прадпрыемстваў, устаноў і арганізацый саюзнага падпарадкавання па пытаннях, якія адносяцца да ведання Беларускай ССР; прадстаўляе Вярхоўнаму Савету Беларускай ССР справаздачы аб выкананні планаў і выкананні бюджэту;

3) ажыццяўляе кіраўніцтва дзейнасцю выканаўчых камітэтаў Саветаў народных дэпутатаў;

4) ажыццяўляе меры па абароне інтарэсаў дзяржавы, ахове сацыялістычнай уласнасці і грамадскага парадку, па забяспячэнню і ахове правоў і свабод грамадзян;

5) прымае меры ў межах, вызначаных Канстытуцыяй СССР, па забяспячэнню дзяржаўнай бяспекі і абараназдольнасці краіны;

6) ажыццяўляе кіраўніцтва ў галіне адносін Беларускай ССР з замежнымі дзяржавамі і міжнароднымі арганізацыямі ў парадку, устаноўленым Саюзам ССР;

7) утварае ў выпадку неабходнасці камітэты, галоўныя ўпраўленні і іншыя ведамствы пры Савете Міністраў Беларускай ССР па справах гаспадарчага і сацыяльна-культурнага будаўніцтва.

Артыкул 119. Для вырашэння пытанняў, звязаных з забяспячэннем кіраўніцтва народнай гаспадаркай, і іншых пытанняў дзяржаўнага кіравання ў якасці пастаяннага органа Савета Міністраў Беларускай ССР дзейнічае Прэзідыум Савета Міністраў Беларускай ССР у саставе Старшыні Савета Міністраў Беларускай ССР, першых намеснікаў і намеснікаў Старшыні.

Артыкул 120. Савет Міністраў Беларускай ССР выдае пастановы і распараджэнні на аснове і з мэтай выканання заканадаўчых актаў СССР і Беларускай ССР, пастановаў і распараджэнняў Савета Міністраў СССР, арганізоўвае і правярае іх выкананне. Пастановы і распараджэнні Савета Міністраў Беларускай ССР з'яўляюцца абавязковымі для выканання на ўсёй тэрыторыі Беларускай ССР.

Артыкул 121. Савет Міністраў Беларускай ССР у межах сваёй кампетэнцыі мае права адмяняць рашэнні і распараджэнні выканаўчых камітэтаў абласных і Мінскага гарадскога Саветаў народных дэпутатаў.

Савет Міністраў Беларускай ССР мае права адмяняць акты міністэрстваў Беларускай ССР, дзяржаўных камітэтаў Беларускай ССР, іншых падведамных яму органаў.

Артыкул 122. Савет Міністраў Беларускай ССР аб'ядноўвае і наіроўвае работу саюзна-рэспубліканскіх і рэспубліканскіх міністэрстваў і дзяржаўных камітэтаў Беларускай ССР, іншых падведамных яму органаў.

Саюзна-рэспубліканскія міністэрствы і дзяржаўныя камітэты Беларускай ССР кіруюць даручанымі ім галінамі кіравання або ажыццяўляюць міжгаліновае кіраванне, падпарадкоўваючыся як Савету Міністраў Беларускай ССР, так і адпаведнаму саюзна-рэспубліканскаму міністэрству СССР або дзяржаўнаму камітэту СССР.

Рэспубліканскія міністэрствы і дзяржаўныя камітэты Беларускай ССР кіруюць даручанымі ім галінамі кіравання або ажыццяўляюць міжгаліновае кіраванне, падпарадкоўваючыся Савету Міністраў Беларускай ССР.

Міністэрствы і дзяржаўныя камітэты Беларускай ССР нясуць адказнасць за стан і развіццё даручаных ім сфер кіравання; у межах сваёй кампетэнцыі выдаюць акты на аснове і з мэтай выканання заканадаўчых актаў СССР і Беларускай ССР, пастановаў і распараджэнняў Савета Міністраў СССР і Савета Міністраў Беларускай ССР, актаў адпаведных міністэрстваў і дзяржаўных камітэтаў СССР; арганізоўваюць і правяраюць іх выкананне.

Артыкул 123. Кампетэнцыя Савета Міністраў Беларускай ССР і яго Прэзідыума, парадак іх дзейнасці, адносіны Савета Міністраў з іншымі дзяржаўнымі органамі, а таксама пералік саюзна-рэспубліканскіх і рэспубліканскіх міністэрстваў і дзяржаўных камітэтаў Беларускай ССР вызначаюцца на аснове Канстытуцыі Законам аб Савете Міністраў Беларускай ССР.

VI. МЯСЦОВЫЯ ОРГАНЫ ДЗЯРЖАЎНАЙ УЛАДЫ І КІРАВАННЯ У БЕЛАРУСКАЙ ССР

РАЗДЗЕЛ 14

МЯСЦОВЫЯ САВЕТЫ НАРОДНЫХ ДЕПУТАТАЎ

Артыкул 124. Органамі дзяржаўнай улады ў абласцях, раёнах, гарадах, раёнах у гарадах, пасёлках, сельскіх населеных пунктах з'яўляюцца адпаведныя Саветы народных дэпутатаў.

Артыкул 125. Мясцовыя Саветы народных дэпутатаў вырашаюць усе пытанні мясцовага значэння, зыходзячы з агульнадзяржаўных інтарэсаў

і інтарэсаў грамадзян, якія пражываюць на тэрыторыі Савета, ажыццяўляюць рашэнні вышэйстаячых дзяржаўных органаў, кіруюць дзейнасцю ніжэйстаячых Саветаў народных дэпутатаў, удзельнічаюць у абмеркаванні пытанняў рэспубліканскага і агульнасаюзнага значэння, уносяць па іх свае прапановы.

Мясцовыя Саветы народных дэпутатаў кіруюць на сваёй тэрыторыі дзяржаўным, гаспадарчым і сацыяльна-культурным будаўніцтвам; зацвярджаюць планы эканамічнага і сацыяльнага развіцця і мясцовы бюджэт; ажыццяўляюць кіраўніцтва падпарадкаванымі ім дзяржаўнымі органамі, прадпрыемствамі, устаноўамі і арганізацыямі; забяспечваюць захаванне законаў, ахову дзяржаўнага і грамадскага парадку, правоў грамадзян; садзейнічаюць умацаванню абараназдольнасці краіны.

Артыкул 126. У межах сваіх паўнамоцтваў мясцовыя Саветы народных дэпутатаў забяспечваюць комплекснае эканамічнае і сацыяльнае развіццё на іх тэрыторыі; ажыццяўляюць кантроль за захаваннем заканадаўства размешчанымі на гэтай тэрыторыі прадпрыемствамі, устаноўамі і арганізацыямі вышэйстаячага падпарадкавання; каардынуюць і кантралююць іх дзейнасць у галіне землекарыстання, аховы прыроды, будаўніцтва, выкарыстання працоўных рэсурсаў, вытворчасці тавараў народнага спажывання, сацыяльна-культурнага, бытавога і іншага абслугоўвання насельніцтва.

Артыкул 127. Сесіі абласных, раённых, гарадскіх, раённых у гарадах, пасялковых, сельскіх Саветаў народных дэпутатаў склікаюцца іх выканаўчымі камітэтамі не радзей чатырох раз у год.

Артыкул 128. Мясцовыя Саветы народных дэпутатаў прымаюць рашэнні ў межах паўнамоцтваў, прадстаўленых ім заканадаўствам Саюза ССР і Беларускай ССР. Рашэнні мясцовых Саветаў з'яўляюцца абавязковымі для выканання ўсімі размешчанымі на тэрыторыі Савета прадпрыемствамі, устаноўамі і арганізацыямі, а таксама службовымі асобамі і грамадзянамі.

Артыкул 129. Мясцовыя Саветы народных дэпутатаў выбіраюць з ліку дэпутатаў пастаянныя камісіі для папярэдняга разгляду і падрыхтоўкі пытанняў, якія адносяцца да ведання мясцовых Саветаў, а таксама для садзейнічання правядзенню ў жыццё рашэнняў Саветаў, выканаўчых камітэтаў, вышэйстаячых дзяржаўных органаў, кантролю за дзейнасцю дзяржаўных органаў, прадпрыемстваў, устаноў і арганізацый.

Рэкамендацыі пастаянных камісій мясцовых Саветаў падлягаюць абавязковаму разгляду адпаведнымі дзяржаўнымі і грамадскімі органамі, прадпрыемствамі, устаноўамі і арганізацыямі. Аб выніках разгляду або аб прынятых мерах павінна быць паведамлена камісіям ва ўстаноўлены тэрмін.

Артыкул 130. Вышэйстаячыя мясцовыя Саветы народных дэпутатаў ажыццяўляюць кіраўніцтва дзейнасцю ніжэйстаячых Саветаў народных дэпутатаў.

Вышэйстаячыя мясцовыя Саветы народных дэпутатаў маюць права адмяняць акты ніжэйстаячых Саветаў народных дэпутатаў і іх выканаўчых камітэтаў у выпадку неадпаведнасці гэтых актаў закону.

Артыкул 131. Мясцовыя Саветы народных дэпутатаў ажыццяўляюць сваю дзейнасць у цеснай сувязі з грамадскімі арганізацыямі і працоўнымі калектывамі, выносяць найбольш важныя пытанні на абмеркаванне грамадзян, уцягваюць іх у работу пастаянных камісій, выканаўчых камітэтаў і іншых падсправаздачных Саветам органаў, наіроўваюць работу мясцовых добраахвотных таварыстваў і развіваюць грамадскую самадзейнасць насельніцтва.

РАЗДЗЕЛ 15

ВЫКАНАЎЧЫЯ КАМІТЭТЫ МЯСЦОВЫХ САВЕТАЎ НАРОДНЫХ ДЕПУТАТАЎ

Артыкул 132. Выканаўчымі і распарадчымі органамі мясцовых Саветаў народных дэпутатаў з'яўляюцца выканаўчыя камітэты, якія выбіраюцца імі з ліку дэпутатаў у складзе старшыні, яго намеснікаў, сакратара і членаў.

Выканаўчыя камітэты не радзей аднаго разу ў год робяць справаздачы Саветам, якія іх выбралі, а таксама на сходах працоўных калектываў і па месцы пражывання грамадзян.

Артыкул 133. Выканаўчыя камітэты мясцовых Саветаў народных дэпутатаў непасрэдна падсправаздачны як Савету, які іх выбраў, так і вышэйстаячаму выканаўчаму і распарадчаму органу.

Артыкул 134. Выканаўчыя камітэты мясцовых Саветаў народных дэпутатаў кіруюць дзяржаўным, гаспадарчым і сацыяльна-культурным будаўніцтвам на тэрыторыі адпаведных Саветаў на аснове рашэнняў Саветаў, якія іх выбралі, і вышэйстаячых органаў дзяржаўнай улады і кіравання.

Выканаўчы камітэты мясцовых Саветаў народных дэпутатаў склікаюць сесіі Саветаў; каардынуюць работу пастаянных камісій Саветаў; аказваюць дэпутатам садзеянне ў ажыццяўленні іх паўнамоцтваў; арганізуюць выкананне рашэнняў Саветаў і вышэйштых дзяржаўных органаў, а таксама наказу выбаршчыкаў; кіруюць падпарадкаванымі ім органамі кіравання.

Артыкул 135. Выканаўчы камітэты мясцовых Саветаў народных дэпутатаў прымаюць рашэнні і выдаюць распараджэнні ў межах паўнамоцтваў, прадастаўленых ім заканадаўствам Саюза ССР і Беларускай ССР. Рашэнні і распараджэнні выканаўчых камітэтаў мясцовых Саветаў з'яўляюцца абавязковымі для выканання ўсім размешчанымі на тэрыторыі Савета прадпрыемствамі, устаноўамі і арганізацыямі, а таксама службовымі асобамі і грамадзянамі.

Артыкул 136. Выканаўчы камітэты вышэйштых Саветаў народных дэпутатаў маюць права адміністрацыйна і распараджэнні выканаўчых камітэтаў ніжэйштых Саветаў народных дэпутатаў.

Артыкул 137. Пасля сканчэння паўнамоцтваў мясцовых Саветаў народных дэпутатаў іх выканаўчы камітэты захоўваюць свае паўнамоцтвы аж да выбарання Саветамі народных дэпутатаў новага склікання выканаўчых камітэтаў.

Артыкул 138. Аддзелы і ўпраўленні выканаўчых камітэтаў утвараюцца абласнымі, раённымі, гарадскімі, раённымі ў гарадах Саветамі народных дэпутатаў і падпарадкоўваюцца ў сваёй дзейнасці як Саветам і іх выканаўчым камітэтам, так і адпаведным вышэйштым органам дзяржаўнага кіравання.

Пералік аддзелаў і ўпраўленняў выканаўчых камітэтаў мясцовых Саветаў народных дэпутатаў і парадак іх утварэння ўстанаўліваюцца заканадаўствам Саюза ССР і Беларускай ССР.

VII. ДЗЯРЖАЎНЫ ПЛАН ЭКАНАМІЧНАГА І САЦЫЯЛЬНАГА РАЗВІЦЦА БЕЛАРУСКАЙ ССР. ДЗЯРЖАЎНЫ БЮДЖЭТ БЕЛАРУСКАЙ ССР

РАЗДЗЕЛ 16

ДЗЯРЖАЎНЫ ПЛАН ЭКАНАМІЧНАГА І САЦЫЯЛЬНАГА РАЗВІЦЦА БЕЛАРУСКАЙ ССР

Артыкул 139. Дзяржаўны план эканамічнага і сацыяльнага развіцця Беларускай ССР з'яўляецца састаўной часткай адзінага дзяржаўнага плана эканамічнага і сацыяльнага развіцця СССР.

У адпаведнасці з асноўнымі задачамі і напрамкамі развіцця народнай гаспадаркі СССР распрацоўваюцца бягучыя і перспектывныя планы эканамічнага і сацыяльнага развіцця Беларускай ССР, якія прадугледжваюць забеспячэнне комплекснага эканамічнага і сацыяльнага развіцця на тэрыторыі рэспублікі.

Артыкул 140. Дзяржаўны план эканамічнага і сацыяльнага развіцця Беларускай ССР вызначае задачы ў галіне эканомікі і сацыяльна-культурнага будаўніцтва, змяшчае комплексныя праграмы развіцця галін народнай гаспадаркі на тэрыторыі Беларускай ССР, уключае ў сябе планы міністэрстваў, дзяржаўных камітэтаў і іншых органаў дзяржаўнага кіравання Беларускай ССР, планы эканамічнага і сацыяльнага развіцця абласцей і горада Мінска.

Артыкул 141. Дзяржаўны план эканамічнага і сацыяльнага развіцця Беларускай ССР распрацоўваецца Саветам Міністраў Беларускай ССР, зыходзячы з агульнадзяржаўных інтарэсаў, з улікам прапановаў міністэрстваў, дзяржаўных камітэтаў і іншых органаў дзяржаўнага кіравання Беларускай ССР, мясцовых Саветаў народных дэпутатаў, грамадскіх арганізацый, калектываў прадпрыемстваў, устаноў і арганізацый, а таксама міністэрстваў, дзяржаўных камітэтаў, іншых органаў і арганізацый СССР і ўносіцца на разгляд Вярхоўнага Савета Беларускай ССР.

Артыкул 142. Вярхоўны Савет Беларускай ССР па дакладу Савета Міністраў Беларускай ССР і заключэнню планава-бюджэтнай і іншых пастаянных камісій Вярхоўнага Савета Беларускай ССР разглядае і зацвярджае дзяржаўны план эканамічнага і сацыяльнага развіцця Беларускай ССР.

Артыкул 143. Савет Міністраў Беларускай ССР арганізуюць выкананне дзяржаўнага плана эканамічнага і сацыяльнага развіцця Беларускай ССР і прымае неабходныя меры па ўмацаванню планавай дысцыпліны ў народнай гаспадарцы.

Артыкул 144. Справаздачы аб выкананні дзяржаўнага плана эканамічнага і сацыяльнага развіцця Беларускай ССР разглядаюцца і зацвярджаюцца Вярхоўным Саветам Беларускай ССР. Пастанова Вярхоўнага Савета Беларускай ССР

па справаздачы аб выкананні дзяржаўнага плана эканамічнага і сацыяльнага развіцця Беларускай ССР публікуюцца для ўсеагульнага ведама.

РАЗДЗЕЛ 17

ДЗЯРЖАЎНЫ БЮДЖЭТ БЕЛАРУСКАЙ ССР

Артыкул 145. Дзяржаўны бюджэт Беларускай ССР з'яўляецца састаўной часткай адзінага дзяржаўнага бюджэту СССР.

Артыкул 146. Дзяржаўны бюджэт Беларускай ССР аб'ядноўвае рэспубліканскі бюджэт Беларускай ССР і мясцовыя бюджэты.

Артыкул 147. Размежаванне даходаў і расходаў дзяржаўнага бюджэту Беларускай ССР паміж рэспубліканскім бюджэтам Беларускай ССР і мясцовымі бюджэтам вызначаецца Законам аб бюджэтных правах Беларускай ССР і мясцовых Саветаў народных дэпутатаў Беларускай ССР і іншымі заканадаўчымі актамі Беларускай ССР.

Артыкул 148. Дзяржаўны бюджэт Беларускай ССР распрацоўваецца Саветам Міністраў Беларускай ССР на аснове дзяржаўнага планаў эканамічнага і сацыяльнага развіцця СССР і Беларускай ССР, дзяржаўнага бюджэту СССР і зацвярджаецца Вярхоўным Саветам Беларускай ССР па дакладу Савета Міністраў Беларускай ССР і заключэнню планава-бюджэтнай і іншых пастаянных камісій Вярхоўнага Савета Беларускай ССР.

Артыкул 149. Справаздачы аб выкананні дзяржаўнага бюджэту Беларускай ССР зацвярджаюцца Вярхоўным Саветам Беларускай ССР. Пастанова Вярхоўнага Савета Беларускай ССР па справаздачы аб выкананні дзяржаўнага бюджэту Беларускай ССР публікуюцца для ўсеагульнага ведама.

VIII. ПРАВАСУДДЗЕ, АРБІТРАЖ І ПРАКУРОРСКІ НАГЛЯД

РАЗДЗЕЛ 18

СУД І АРБІТРАЖ

Артыкул 150. Правасуддзе ў Беларускай ССР ажыццяўляецца толькі судом.

Судамі Беларускай ССР з'яўляюцца Вярхоўны Суд Беларускай ССР, абласныя суды і раённыя (гарадскія) народныя суды.

Арганізацыя і парадак дзейнасці судаў Беларускай ССР вызначаюцца законамі Саюза ССР і Беларускай ССР.

Артыкул 151. Усе суды ў Беларускай ССР утвараюцца на аснове выбарнасці суддзю і народным засядацельствам.

Народныя судзі раённых (гарадскіх) народных судаў выбіраюцца грамадзянамі раёна (горада) на аснове ўсеагульнага, роўнага і прамого выбарчага права пры тайным галасаванні тэрмінам на пяць гадоў. Народныя засядацелі раённых (гарадскіх) народных судаў выбіраюцца на сходах грамадзян па месцы іх работы або пражывання адкрытым галасаваннем тэрмінам на два з паловай гады.

Вышэйштыя суды выбіраюцца адпаведнымі Саветамі народных дэпутатаў тэрмінам на пяць гадоў.

Судзі і народныя засядацелі з'яўляюцца адказнымі перад выбаршчыкамі або органамі, якія іх выбралі, робяць справаздачы ім і могуць быць імі адкліканы ва ўстаноўленым законам парадку.

Артыкул 152. Вярхоўны Суд Беларускай ССР з'яўляецца вышэйшым судовым органам Беларускай ССР і ажыццяўляе нагляд за судовай дзейнасцю судаў Беларускай ССР.

Вярхоўны Суд Беларускай ССР выбіраецца Вярхоўным Саветам Беларускай ССР у саставе Старшын, яго намеснікаў, членаў і народных засядацеляў.

Артыкул 153. Разгляд грамадзянскіх і крымінальных спраў ва ўсіх судах ажыццяўляецца калегіяльна; у судзе першай інстанцыі — з удзелам народных засядацеляў. Народныя засядацелі пры ажыццяўленні правасуддзя карыстаюцца ўсім правамі судзі.

Артыкул 154. Судзі і народныя засядацелі з'яўляюцца незалежнымі і падпарадкоўваюцца толькі закону.

Артыкул 155. Правасуддзе ў Беларускай ССР ажыццяўляецца на аснове роўнасці грамадзян перад законам і судом.

Артыкул 156. Разбор спраў ва ўсіх судах з'яўляецца адкрытым. Слуханне спраў у закрытым пасяджэнні суда дапускаецца толькі ў выпадках, устаноўленых законам, з захаваннем пры гэтым усіх правіл судаводства.

Артыкул 157. Абвінавачанаму забяспечваецца права на абарону.

Артыкул 158. Судаводства ў Беларускай ССР вядзецца на беларускай або рускай мовах або на мове большасці насельніцтва дадзенай мясцовасці. Асобам, што ўдзельнічаюць у справе і не валодаюць мовай, на якой вядзецца судаводства, забяспечваецца права поўнага азнаямлення з ма-

тэрыяламі справы, удзел у судовых дзеяннях праз перакладчыка і права выступаць у судзе на роднай мове.

Артыкул 159. Ніхто не можа быць прызнаны вінаватым ва ўчыненні злачынства, а таксама падвергнуты крымінальнаму пакаранню іначай як па прыговору суда і ў адпаведнасці з законам.

Артыкул 160. Для аказання юрыдычнай дапамогі грамадзянам і арганізацыям дзейнічаюць калегіі адвакатаў. У выпадках, прадугледжаных заканадаўствам, юрыдычная дапамога грамадзянам аказваецца бясплатна.

Арганізацыя і парадак дзейнасці адвакатуры вызначаюцца заканадаўствам Саюза ССР і Беларускай ССР.

Артыкул 161. У судаводстве па грамадзянскіх і крымінальных справах дапускаецца ўдзел прадстаўнікоў грамадскіх арганізацый і працоўных калектываў.

Артыкул 162. Вырашэнне гаспадарчых спрэчак паміж прадпрыемствамі, устаноўамі і арганізацыямі ажыццяўляецца органамі дзяржаўнага арбітражу ў межах іх кампетэнцыі.

РАЗДЗЕЛ 19

ПРАКУРАТУРА

Артыкул 163. Вышэйшы нагляд за дакладным і аднастайным выкананнем законаў усімі міністэрствамі, дзяржаўнымі камітэтам і ведамствамі, прадпрыемствамі, устаноўамі і арганізацыямі, выканаўчымі і распарадчымі органамі мясцовых Саветаў народных дэпутатаў, калгасамі, кааператывамі і іншымі грамадскімі арганізацыямі, службовымі асобамі, а таксама грамадзянамі на тэрыторыі Беларускай ССР ажыццяўляецца як Генеральным пракурорам СССР непасрэдна, так і праз падначаленых яму Пракурора Беларускай ССР і ніжэйштых пракурораў.

Артыкул 164. Пракурор Беларускай ССР і пракуроры абласцей назначаюцца Генеральным пракурорам СССР.

Раённыя і гарадскія пракуроры назначаюцца Пракурорам Беларускай ССР і зацвярджаюцца Генеральным пракурорам СССР.

Артыкул 165. Тэрмін паўнамоцтваў Пракурора Беларускай ССР, пракурораў абласцей, раённых і гарадскіх пракурораў — пяць гадоў.

Артыкул 166. Органы пракуратуры ажыццяўляюць свае паўнамоцтвы незалежна ад якіх бы там ні было мясцовых органаў, падпарадкоўваючыся толькі Генеральнаму пракурору СССР.

IX. ГЕРБ, ФЛАГ, ГІМН І СТАЛІЦА БЕЛАРУСКАЙ ССР

Артыкул 167. Дзяржаўны герб Беларускай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі ёсць відарыс у праменнях узыходзячага сонца сярпа і молата, абкружаных вінком, які складаецца злева з жытніх каласоў, пераплеценых кашоўнай, і справа — з жытніх каласоў, пераплеценых ільмом; унізе паміж абедзвюма палавінамі вінка знаходзіцца частка злімнага шара. Абедзве палавіны вінка абвіты чырвонай стужкай, на якой змешчаны надпісы на беларускай і рускай мовах: «Пралетары ўсіх краін, яднайцеся!», і ніжэй — «БССР». У верхняй частцы герба — пяціканцовая зорка.

Артыкул 168. Дзяржаўны флаг Беларускай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі ёсць палатнішча, якое складаецца з дзвюх гарызантальных размешчаных калюрых палос: верхняй чырвонага колеру шырынёй у дзве трэці і ніжняй зялёнага колеру ў адну трэць шырыні флага, з відарысам у верхнім левым рагу чырвонай паласы залатых сярпа і молата і над імі чырвонай пяціканцовай зоркі, абведзенай залатой каймой. Лі дрэўка вертыкальна размешчаны беларускі нацыянальны арнамент белага колеру на чырвоным полі, якое складае 1/9 даўжыні флага. Адносіны шырыні флага да яго даўжыні — 1:2.

Артыкул 169. Дзяржаўны гімн Беларускай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі зацвярджаецца Прэзідыумам Вярхоўнага Савета Беларускай ССР.

Артыкул 170. Сталіцай Беларускай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі з'яўляецца горад Мінск.

X. ДЗЕЯННЕ КАНСТЫТУЦЫІ БЕЛАРУСКАЙ ССР

І ПАРАДАК ЯЕ ЗМЯНЕННЯ

Артыкул 171. Усе законы і іншыя акты дзяржаўных органаў Беларускай ССР выдаюцца на аснове і ў адпаведнасці з гэтай Канстытуцыяй.

Артыкул 172. Змяненне Канстытуцыі Беларускай ССР праводзіцца рашэннем Вярхоўнага Савета Беларускай ССР, прынятым большасцю не менш чым дзве трэці ад агульнай колькасці дэпутатаў Вярхоўнага Савета Беларускай ССР.

ПАСЯДЖЭННЕ ПРЭЗІДЫУМА ВЯРХОЎНАГА САВЕТА БЕЛАРУСКОЙ ССР

16 сакавіка пад старшынствам Старшыні Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР І. Я. Палякова адбылося пасяджэнне Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР, на якім было разгледжана пытанне аб праекце Канстытуцыі Беларускай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі.

З дакладам аб праекце Канстытуцыі (Асноўнага Закона) Беларускай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі выступіў старшыня Канстытуцыйнай камісіі Вярхоўнага Савета Беларускай ССР, кандыдат у члены Палітбюро ЦК КПСС, першы сакратар ЦК КП Беларусі П. М. Машэраў.

У абмеркаванні данага пытання прынялі ўдзел члены Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР М. А. Сухій, К. П. Саленік, Л. Н. Журбіла, А. С. Махнач, Ю. М. Хусынаў.

Прэзідыум Вярхоўнага Савета БССР прыняў Указ, якім у асноўным адобрыў праект Кан-

стытуцыі (Асноўнага Закона) Беларускай ССР, прадстаўлены камісіяй, і вынес яго на ўсенароднае абмеркаванне ў рэспубліцы.

Прэзідыум Вярхоўнага Савета прыняў Указ аб скліканні 13 красавіка 1978 года нечарговай дзевятай сесіі Вярхоўнага Савета БССР для разгляду праекта Канстытуцыі БССР.

Прэзідыум Вярхоўнага Савета разгледзеў таксама рад іншых пытанняў.

Прэзідыум Вярхоўнага Савета Беларускай ССР пастанавіў склікаць нечарговую дзевятую сесію Вярхоўнага Савета Беларускай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі дзевятага склікання для разгляду праекта Канстытуцыі (Асноўнага Закона) Беларускай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі 13 красавіка 1978 года ў горадзе Мінску.

БЕЛТА.

Утульны домик ля Свіслачы. Тут 80 гадоў назад адбыўся і з'езд Расійскай сацыял-дэмакратычнай рабочай партыі. Зараз у доме-музеі ля Свіслачы музей, пра які ніколі не забывае людская памяць.

На здымку: ля Дома-музея і з'езда РСДРП.

НАЗВАНЫ ПЕРАМОЖЦЫ СПАБОРНИЦТВА

Разгледжаны вынікі творчай дзейнасці і вынавання планаў і названы пераможцы Усесяюнага сацыялістычнага спаборніцтва тэатральна-відовішчых устаноў краіны, Пераходнага Чырвоныя сцягі і першай прэміі Міністэрства культуры ССРР і ЦК прафсаюза работнікаў культуры прысуджаны двум калектывам Беларусі — Дзяржаўнаму рускаму драматычнаму тэатру БССР імя Максіма Горкага і Дзяржаўнаму акадэмічнаму Вялікаму тэатру оперы і балета БССР.

Дзяржаўны камітэт Савета Міністраў ССРР па кінематографіі і ЦК прафсаюза работнікаў культуры, разгледзеўшы вынікі сацыялістычнага

спаборніцтва за чвэрць квартала 1977 года, прысудзілі пераходны Чырвоны сцяг Дзяржаўнага ССРР і ЦК прафсаюза і першую прэмію калектыву студыі «Беларусьфільм».

Па выніках вынавання сацыялістычнага абавязальства Міністэрства культуры БССР і ВРК прафсаюза работнікаў культуры прысудзілі пераходны Чырвоны сцяг і першую прэмію Гомельскай абласной філармоніі. Другая прэмія і ганаровая грамата — узнагароды Дзяржаўнага народнага хору БССР. Трэцяя прэмія адначасна Брэсцкай абласной тэатр лялек, Ганаровыя вышывы ўручаюцца Гродзенскаму абласному драматычнаму тэатру і Дзяржаўнаму тэатру лялек БССР.

ІНТЭРВ'Ю ў НУМАР

АКРЫЛЕННЫЯ МЕЛОДЫ

Праз сем дзён у гарады і вёскі Беларусі прыходзіць традыцыйны Тыдзень музыкі для дзяцей і юнацтва. Прафесійныя калектывы і самадзейныя артысты, салісты вядомых на ўвесь свет ансамбляў і народных хоры, оперныя і філарманійныя творчыя сілы будуць выступаць на сотнях канцэртных пляцовак са справаздачамі. Яны пайдуць рэпертуарныя навіны, пазнаёмяць слухачоў з новымі трактоўкамі класікі, разгорнуць старонкі музычнай літаратуры, што належыць перу кампазітараў братніх народаў Краіны Саветаў і праініцыятыўнай сацыялістычнай садружнасці. У школах і студэнцкіх аўдыторыях, у чырвоных кутках і ў палатах культуры адбудуцца лекцыя-канцэрты з шырокім тэматычным далеглядам.

Карэспандэнт штотыднёвіка «Літаратура і мастацтва» папрасіў расказаць пра найбольш яркі падзеі маючага адбыцца Тыдня музыкі для дзяцей і юнацтва намесніка міністра культуры БССР Мікалая Панцеляімавіча Шаўчука. Вось што ён сказаў:

— Вядома афарыстычна думка «Калі заспявае школа, заспявае ўся краіна», мабыць, натуральна прыгадваецца, калі мы рыхтуемся да такога мерапрыемства. Тыдзень мае зусім канкрэтныя задачы — папулярызацыю саміх музычных твораў і ведаў аб гэтым відзе мастацтва. Ідэяна-эстэтычнае выхаванне новага пакалення савецкіх людзей адбываецца пад моцным і штодзённым адчувальным уплывам песні. Тэлебачанне і радыё «ўводзіць» музыку літаральна ў кожны дом. Слухай, захапляйся, перажывай замілаванне ад сустрэчы з харавым операў або раманса, харавой песні або лірычнага маналогу. Гэта добра. А каб не было толькі спыняючага ўспрымання музыкі, у краіне развіваецца рух прапаганды вынаваўчай культуры. Не толькі слухай і захапляйся — спявай! Песня павядае цэбе да сям'і і паплекнінаў. Яна шмат сілаў твайму сэрцу аб велічы і прыгажосці чалавечай душы. Яна аплывае падзвігі і чысціню, працу і сумленне.

Магістральная тэма Тыдня — «Савецкія кампазітары і дзеці». Перад імямі аматараў

рамі музыкі выступіць Дзмітрый Камінскі і Ігар Лучанок, Рыгор Сурус і Леанід Захлеўны, Генрых Вагнер і Эта Тыманд, Андрэй Мдзіані і Дзмітрый Смольскі, Кім Цесаню і Эдуард Зарыцін. Прафесійныя артысты і калектывы, ансамблі музычных школ, самадзейныя ансамблі «Зорачка», «Радасць», «Крыніца», «Вясёлка», «Равеснік», салісты опернага тэатра і філармоніі панакуюць прэм'еры і лепшыя нумары бягучых праграм.

На форуме музыкі будуць прадстаўлены ўсе жанры. Напрыклад, лясныя тэатры запрашаюць маленькіх гледачоў на музычныя спектаклі «Тры таўстуні» паводле Ю. Алешы (кампазітар В. Іваноў), «Партызанская назіда» А. Брусевіч (музыка А. Кочына), «Дзед і жора» В. Вольскага (музыка К. Цесанова), «Донтар Айбаліт» І. Марозава, «Сіва легенда» Д. Смольскага, «Бахчысарайскі фантан» Б. Асаф'ева, «Няна і Ігар» А. Барадзіна, «Церам-церамок» І. Польскіх — афіша Дзяржаўнага акадэмічнага Вялікага тэатра оперы і балета БССР.

Такім чынам, можна сказаць, што кожны з наведвальнікаў канцэртаў і спектакляў Тыдня знойдзе для себе цікавае і патрэбнае. Сярод лекцый, якія будуць суправаджаць выступленні артыстаў і ансамбляў, — «Уладзімір Ільіч Ленін слухае музыку», «Музыка ў сям'і Ульянавых», «Радні, абарванія кулі», «Гісторыя рэвалюцыйнай песні», «3 імя правадзіра». Іх аўтары і вынаваўцы імяніцца адкрыць для юных слухачоў харавое паграмадзянскае змястоўнае, арыянальнае і высокае ідэалам музыкі і даць уяўленне аб тым, як песня спадарожнічае народу ў вярхоўных выпрабаваннях і ў мірнай стваральнай працы.

Набліжаецца 60-годдзе Ленінскага камсамола, і ў праграме песняў баявога юнацтва, піянерскіх адведзена важнае месца. Гэтая тэма вызначае і рэпертуар школьных музычных калектываў.

На Тыдзень запрошаны дзіцячыя музычныя калектывы Масквы, Украіны і Арыенці.

24 сакавіка — першы дзень свята музыкі для дзяцей і юнацтва 1978 года.

ВЫДАТНАЯ ПЕРАМОГА ў КОСМАСЕ

Самы доўгі ў гісторыі касманаўтыкі пільтажы палёт у касмічнай прасторы працягнуўся 96 сутак пасля выканання 265 кіламетраў на захад ад горада Цалінаграда.

16 сакавіка 1978 года ў 14 гадзін 19 мінут маскоўскага часу пасля выканання заплававай праграмы навукова-тэхнічных даследаванняў і эксперыментаў на борце арбітальнай навуковай станцыі «Салют-6» касманаўты таварышы Раманенка Юрыя Віктаравіч і Грэчка Георгій Міхайлавіч вярнуліся на Зямлю. Прызначэнне спускаемага апарата касмічнага карабля «Саюз-27» адбылося ў заданым раёне тэрыторыі Савецкага Саюза за 265 кіламетраў на захад ад горада Цалінаграда.

Савецкіх вучоных, канструктараў, інжынераў, тэхнікаў і ра-

бочых, усе калектывы і арганізацыі, якія прымалі ўдзел у падрыхтоўцы і ажыццяўленні працяглага касмічнага палёту арбітальнага навукова-даследчага комплексу «Салют-6» — «Саюз», касманаўтаў таварышаў Раманенку Ю. В., Грэчку Г. М., Джанібекава У. А., Макарава А. Р., Губарава А. А. чэхаславацкага касманаўта Рэмэка У. сардэчна павіншавалі Цэнтральны Камітэт КПСС, Прэзідыум Вярхоўнага Савета ССРР, Савет Міністраў ССРР.

Указами Прэзідыума Вярхоўнага Савета ССРР Героі Савецкага Саюза лётчыкі-касманаўты ССРР Г. М. Грэчка, А. Р. Макараў і А. А. Губараў узнагароджаны ордэнамі Леніна і другім медалём «Залатая Зорка». На радзіме Герояў будуць

устаноўлены бронзавыя бюсты.

Ю. В. Раманенку і У. А. Джанібекава прысвоены званні Герояў Савецкага Саюза з уручэннем ім ордэна Леніна і медалі «Залатая Зорка», а таксама званні «Лётчык-касманаўт ССРР».

Грамадзяніну ЧССР касманаўту-даследчыку У. Рэмэку прысвоена званне Героя Савецкага Саюза з уручэннем ордэна Леніна і медалі «Залатая Зорка».

Прэзідэнт ЧССР Густаў Гусак прысвоіў лётчыкам-касманаўтам ССРР Ю. В. Раманенку, Г. М. Грэчку і А. А. Губараву ганаровае званне «Герой ЧССР», а касманаўту-даследчыку У. Рэмэку — ганаровае званне «Герой ЧССР» і «Лётчык-касманаўт ЧССР».

СВЯТА ПЕСНІ

ПЛЕНУМ ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ЖУРНАЛІСТАЎ БССР

У Мінску 14 сакавіка адбыўся III пленум праўлення Саюза журналістаў рэспублікі. Разгледжаны і зацверджаны план асноўных мерапрыемстваў праўлення па рэалізацыі рашэнняў снежанскага (1977 г.) Пленума ЦК КПСС, палажэнняў і вывадаў, якія вынікаюць з прамоў на Пленуме Генеральнага сакратара ЦК КПСС, Старшыні Прэзідыума Вярхоўнага Савета ССРР таварыша Л. І. Брэжнева і змешчаны ў Письме ЦК КПСС, Савета Міністраў ССРР, ВЦСПС і ЦК ВЛКСМ аб разгортванні сацыялістычнага спаборніцтва ў 1978 годзе.

На пленуме выступіў загадчык аддзела прапаганды і агітацыі ЦК КПБ С. Я. Паўлаў.

БЕЛТА.

ДА ЮБІЛЕЮ РЭСПУБЛІКІ

Шмат мерапрыемстваў да 60-годдзя БССР і Кампартыі рэспублікі праводзіцца ў Бацьвіцкай сельскай бібліятэцы Ілічэўскага раёна. Гэта і вечары, прысвечаныя мінуўшым і сённяшнім дню Беларусі, і дыспуты, і сустрэчы з ветэранамі вайны, перадавікамі вытворчасці. У бібліятэцы аформлена кніжная выстаўка «Савецкай Беларусі — 60 гадоў». У раздзелах «Чым ты была, Беларусь мая родная», «Ішла рэвалюцыя па зямлі Беларускай», «Беларусь партызанская», «У сузор'і савецкіх рэспублік» сабраны творы паэтаў і празаікаў розных пакаленняў.

І. СЦЯПУРА.

3 УЗНАГАРОДАЙ!

За плённую літаратурную дзейнасць і ў сувязі з шасцідзесцігоддзем з дня нараджэння Прэзідыум Вярхоўнага Савета БССР узнагародзіў ільменніка ВАЛАСЕВІЧА Эдуарда Станіслававіча Ганаровай граматай Вярхоўнага Савета Беларускай ССР.

І. ФЕДАРАЎ.

«Гавораць, што песня — душа народа. У такім разе мы прысутнічам сёння на падвойна свята, свята душы двух народаў», — сказаў паэт Геннадзь Бураўкін, выступаючы на творчым вечары Аляксандра Білаша і Ігара Лучанка, які адбыўся днямі ў Беларускай дзяржаўнай філармоніі.

Сустрэча двух кампазітараў-песеннікаў, лаўрэатаў прэміі Ленінскага камсамола адбываецца не ўпершыню. Восенню з іх мастацтвам знаёміліся кіраўні ў зале Дзяржаўнага акадэмічнага тэатра оперы і балета УССР імя Тараса Шаўчэні. І вось зараз у Мінск разам з Білашам прыехаў паэт Барыс Алейнік, музыкантаўца Усевалад Задаракі і цэлае сувецкае выдатных спевакоў.

Слухачам была прапанавана самая шырокая праграма з твораў двух майстроў песеннага жанру: песні для хору, ансамбляў, салістаў, песні патрыятычныя, лірычныя, жартоўныя, дзіцячыя.

Цёпла прымала публіка ўкраінскіх спевакоў, якія выконвалі песні Білаша і Лучанка на ўкраінскай і беларускай мовах: ваналяна-інструментальны ансамбль «Кобза», салістаў оперы Валіціну Санолік і Багдана Базілікута, заслужаную артыстку УССР Ларысу Астапенка, народнага артыста ССРР Анатоля Макарэнка. У канцэрце прынялі ўдзел даўнія сябры Ігара Лучанка — Валеры Кучынскі, Анатоль Падгайскі, Дзяржаўны хор БССР, ансамбль ЧБВА, ваналяна-інструментальны ансамбль «Песняры».

Вечар выліўся ў спраўдана свята песні, свята дружбы двух народаў.

С. КЛІМКОВІЧ.

У «ЛИТЕРАТУРНОМ ОБОЗРЕНИИ»

У другім нумары часопіса «Літаратурное обозрение» шэраг матэрыялаў непасрэдна звязаны з літаратурным імчэннем Беларусі. Так, за «крутым сталом» рэдакцыі, прысвечаным тэме «Ваенна-патрыятычнае выхаванне і савецкая літаратура», выступіў сакратар праўлення Саюза пісьменнікаў БССР І. Чыгры-

наў, у артыкуле Г. Ламідзе «Адзіна, раўнамоўная», прысвечаным напывальным літаратурам. Ідэя гаворка і — пры беларускай літаратуры. У гэтым жа нумары змешчана рэцэнзій Вольгі Іпатавай на японскіх Г. Далідовіча «Міланці».

І. ФЕДАРАЎ.

У РЭДАКЦЫЮ ГАЗЕТЫ «ЛИТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Дазвольце праз вашу газету сардэчна падзякаваць сябрам і чытачам, установам і арганізацыям, усім тым, хто павіншаваў мяне з 70-годдзем і з узнагароджаннем Ганаровай граматай Вярхоўнага Савета БССР.

Станіслаў ШУШКЕВІЧ.

Мікола ФЕДЗЮКОВІЧ

падпоркай
гатоў
у садзе стаць тваім,
Айчына!

Белы бусел

Віталю БАЛТАГУ

Ёсць гучнасць і сэнс адмысловы
ў нязвычайнай пшчотнасці слоў...
Высокае неба Малдовы
праводзіць у вырай буслоў.

Трымціць развітальным акордам
цыб'ё вінаграднай лазы...
Бывайце, зялёныя Кодры!
Бывайце, лугі і лясы!

Ды з ранішнім ветрам
вярнуўся
дадому
адзін белы бусел...

Той птах ці не з даўняй легенды
ў малдаўскае неба ўзляцеў?

...Стаяла спякотнае лета —
палетак ад сонца самлеў,
знямогліся людзі ў бясліб'і...
І вось у гарачае неба
бацяў белакрылы ўзляцеў!

Людское няшчасце звысоку
заўважыў раскрылены птах —
рассыпаў бусліны свой клёкат
на дахі сялян і ў палях...

Айчына,
мы не з тых,
хто дзеля выгады
табе ўсміхаецца
у дзень святочны
і ў вернасці сваёй
клянецца з выглядам
недакранальнага святошы.

Мы не блукаем
па чужых задворках,
не грукаем у дзверы,
што адчынены...

Пачнецца бура —
кожны з нас

І з гронак зярняты, бы зоры,
у цёплай зямлі прараслі;
збавенне ад згубы і зморы
ў тых ягадах людзі знайшлі.

Я чуў, як у песнях шчаслівых
малдаўскіх жанок і дзяўчат
гучыць цудадзейная сіла —
на вуснах звініць вінаград!

І ўжо не легенда, а ява:
падцягваем іх галасам
сяброўка шанюная — справа,
а злева, шчаслівы — я сам.

І каб за гасцінным абрусам
было весялей, — пакрысе
нальём з той вінаркі, дзе бусел
іскрыстую гронку нясе!..

Два крокі —
у будзённасці сваёй,
ні слова, ні паўслова —
у бясмерці!

Упаў дрыготкі промень на сцяну,
светлагаловы хлопчык
з хаты выбег,
калі паветра выбух скалануў,
той ракавы,
неспаздзаваны выбух.

Апаленыя крылы...
Цень крыла
лёг попелам
на поплаў вераснёвы,
і ўздрыгнула —
ад Буга да Дняпра —
ўся Беларусь,
нібыта ліст кляновы.

На поўны рост

Паміці камсамольца
Міхаіла МАРОЗА

Маўчалі збур'яnela дзірваны, —
дзе прагула варожая навала.
Не рэха ненажэрнае вайны —
у баразне сама вайна ляжала.

І вось у паядынку —
смерць і ён,
равеснік твой
да подзвігу гатовы,
устаў на поўны рост —
здалёк відзён —
навекі васемнаццацігадовы.

Сівога поля сцелецца сувой,
на ім
слядоў крыві нічым не сцерці...

Не зневажайце ў распачы
жанчыну, —
хоць вас

яна
аднойчы ашукала:
няхай суддзёй
між вамі
будзе час,

а вашым сябрам —
мужнасць і цярдзенне.
Руку не падымайце на жанчыну,
нават тады,
калі ў руцэ

не камень,
а кветка самай чыстае любові,
ад якой жанчына адраклася...

Не пакідайце ў распачы жанчыну!
Яна —
сумленне нашай адзіноты,
той адзіноты,
што вячае Словам

пачуцці нашы,
думкі,
спадзяванні.

Ніна ЗАГОРСКАЯ

каб гэтыя хлопцы
у сорак першым
на кіламетры першым
той вайны не ляглі,
мабыць, ніколі
не сустрэліся б мы
з табой.

*На плошчы
Тэражогі*

Людзі кахаюць,
адзін аднаго
знаходзяць,
насустрэч
адзін аднаму
выходзяць...
Людзі ў казкі вераць,
адкрываюць ім сэрцы і дзверы...
Даруйце мне, людзі,
што на гэтай Плошчы
ліпенем пшчотным
душа адчувае
дыханне студзеня.

Як крыніцы —
з-пад сэрца зямлі,
як птушкі —
у блакіт нябесны,
як вецер —
у светлы бор,
як пер'е травы —
да сонца, —
адзін да другога
прабываюцца
добрыя людзі.

Калі б вымяралі,
каб вымераць толькі маглі
горыч,
тывогу,
боль... —

Сяргей РУБЛЕЎСКИ

Ні ціхіх восеньскіх бяроз,
Не будзе вёсен з жаўрукамі,
Да сэрца маці не прытуліць...
Я разам з тымі юнакамі,
Мяне не абмінулі кулі.

Уяўляю я, як дзверы мне
адчыняць
У незнаёмым жніўненьскім сяле
Прыгожая нясмелая дзяўчына,
І будзе бохан хлеба на сталае.

І вось тады, знясілены ў дарозе
Ад смагі, пылу, хуткае хады,
Я крыху затрымаюся ў парозе,
Каб момант той запомніць
назаўжды.

Бо веру я, што ўсё не выпадкова,
І новы дзень, і ў небе жаўрукі,
І пры спатканні сказанае слова,
І словы, што зліваюцца ў радкі.

І тое, што Радзіма ў нас такая,
Дзе, як старыя кажуць:
«Жыць ды жыць!»,
І тое, што бярозка трапяткая
Лісцём ля хаты бацькавай
дрыжыць.

Сяргей Рублеўскі нарадзіўся ў 1954 годзе ў вёсцы Вабча Лепельскага раёна. Пасля Бароўскай сярэдняй школы закончыў Віцебскі педагагічны інстытут.
Зараз працуе настаўнікам у вёсцы Старыца Капыльскага раёна.

Той страшны сон зноў сніцца мне:
Мяне забілі на вайне,
Пасеклі кулі рукі, грудзі
І больш нічога ўжо не будзе:
Ні шчырых слоў, ні горкіх слёз,

Параўнальнае вывучэнне мастацкіх з'яў мела ў нашым літаратуразнаўстве свае прылівы і адлівы, але нават у перыяды спаду папулярнасці прыём гэты ўсё ж ужываўся, бо, як заўважана, ён адпавядае прыродзе мастацтва, якое, збліжаючы людзей і народы, само мае патрэбу ў цесных кантактах і ўзаемасувязях. Назіраючы за эвалюцыяй мастацтваў у новыя часы, вучоныя ўстанавілі, што нарастанне эстэтычнай сілы і арыгінальнасці ідзе тут побач з павелічэннем творчых сувязей і нават запазчанняў.

Усё гэта міжвольна прыгадваецца, калі пачынаеш думаць пра шляхі развіцця беларускай літаратуры пачатку ХХ стагоддзя. Творчыя сувязі з перадавымі плынямі рускай, польскай, украінскай і, можна сказаць, сусветнай літаратуры спрыялі яе паскоранаму развіццю, дарастанню да ўзроўню літаратуры нацыянальнай. Гэта яскрава паказаў В. Каваленка ў вядомай працы «Вытокі, уплывы, паскоранасць».

Праўда, выхад нашай літаратуры на еўрапейскую арэну быў чымсьці большым за мастацкую з'яву. Нацыянальная літаратура здольна не толькі паскараць сваё развіццё, яна часам здольна паскараць гістарычнае развіццё свайго народа, які ў сферы эканамічнай можа яшчэ нейкі час адставіцца, а ў сферы палітычнай заставацца на стадыі бездзяржаўнасці. Літаратура ў гэтым выпадку пашырае сваю функцыю і пераходзіць ад ролі чалавечаснаўства, народаснаўства да «народатворства». Узважыце абодва фактары — пашырэнне сувязей і рост нацыянальнай самабытнасці — значыць, знайсці сапраўдную меру ідэйна-эстэтычнай каштоўнасці нацыянальнай літаратуры на ўзроўні сусветных крытэрыяў.

Кніга Рыгора Бярозкіна «Звенні» выйшла ў час, калі савецкае літаратуразнаўства стварыла марксісцкі напрамак у сусветнай кампаратывістыцы і паставіла гэтую галіну літаратурных ведаў на сучасную навуковую аснову. Параўнальнае вывучэнне літаратуры сёння — гэта ўжо не толькі пошукі прамых уплываў і запазчанняў або прасочванне кірунку міграцыі сюжэтаў і аб'ектаў, а перадусім выўленне дыялектыкі творчых узаемадзеянняў літаратур, у ходзе якіх працякаюць як працэсы збліжэння, інтэграцыі ў пэўных моўна-культурных зонах ці на ўсёй планеце, так і працэсы дыферэнцыяцыі і наапынення нацыянальнай спецыфікі ў рамках пэўных тыпалагічных сродкаў і адзінстваў.

Беларускія даследчыкі пашырылі кола навуковых зацікаўленняў з літаратур усходнеславянскіх на літаратуры заходнеславянскіх і еўрапейскіх. Акрамя аналізу прамых уплываў і запазчанняў, сёння вывучаюцца тыпалагічныя падабенствы і аналогіі, пашыраюцца мэты даследаванняў: праз аналіз тыпалагічнага даследуецца адначасна роднасць, агульначалавечасць, ці агульнамастацкасць і спецыфічнае нацыянальнае, а таксама персанальнае, аўтарскае. Пошукамі месца беларускай літаратуры ў сістэме славянскіх літаратур напоўнены творы такіх даследчыкаў як А. Адамовіч, В. Каваленка, Н. Перкін і інш. Пашырэнне кола тыпалагічных праблем дазваляе рабіць новыя назіранні і адкрыцці ў галіне прамых сувязей і агульнакультурнай садружнасці беларускай творчай інтэлігенцыі з рускай, польскай, украінскай, з інтэлігенцыяй прыбалтыйскіх наро-

Р. Бярозкін. Звенні. Творчая індывідуальнасць і ўзаемадзеянне літаратур. Нарысы. Мінск, «Мастацкая літаратура», 1976.

даў, пра што сведчаць цікавыя працы І. Баса, М. Ларчанкі, У. Казберука і інш.

Кніга Р. Бярозкіна — з'ява асабліва ў нашым літаратуразнаўстве, яе вартасці не змесціш у межах адной кампаратывістыкі, нават зразуметай вельмі шырока. Яе трэба разглядаць як этапны момант у разгортванні творчай індывідуальнасці таленавітага крытыка, які, на маю думку, вельмі моцна паўплываў на складанне густу не толькі чытачоў, аматараў беларускай паэзіі, але і

храналагічна першае месца. Але справа не ў храналагіі, мне здаецца, тыпалагічна сугучнасць абумоўлена сугучнасцю гістарычных умоў і нацыянальных лёсаў. Аналізуючы паэму «На куццю», крытык выяўляе, што твор гэты напісаны «ладам чыста рамантычнай легенды альбо падання з усімі характэрнымі імёнамі для гэтага ладу рысамі антырацыяналістычнай, эмацыянальна-пачуццёвай вобразнасці і стылістыкі...». Стылявыя рысы, зразумела, існуюць не толькі

М. Грынчыкам у працы пра Багдановіча формулу пра няпільнасць супрацьпастаўлення аднаго выдатнага мастака другому.

Спрэчка з А. Лойкам датычыць нюансаў у сцвярдзенні блізкіх пазіцыяў, бо і Лойку, і Бярозкіну Багдановіч уяўляецца мастаком аб'ектыўна-рэалістычнага складу таленту, а Купала — лірыкам і рамантыкам.

Увогуле ж заслугоўвае прызнання агульная тэндэнцыя ў кнізе Р. Бярозкіна — гэта ад-

эмацыянальна-інтуітыўнае — працу і натхненне — у творчым акце, але як мастак не мог іх адасобіць і тым больш супрацьпаставіць (на чым стаяла сучасная яму паэтыка фармалістаў).

Сучаснае літаратуразнаўства востра адчувае неабходнасць распрацоўкі тыпалагічнай своеасабліваасці маладых нацыянальных літаратур на ўзроўні метаду і стылю. Спрэчкі вакол рэалізму і рамантызму вядуцца тут інтэнсіўна. Не застаецца ад іх убакі і аўтар «Звенняў». Але ўдзельнічае пераважна як крытык, даючы бліскучыя прыклады канкрэтнага літаратурна-эстэтычнага аналізу па-за межамі тэарэтычных дэбатаў, якімі напоўнены працы, скажам, такіх сучасных даследчыкаў як А. Аўчарэнка, А. Эльшэвіч, Д. Маркаў. Напрыклад, цікава заўвага Р. Бярозкіна, што ў дзесятыя гады асабліва выразна праявілася Купалава прыналежнасць да той вялікай рамантычнай эпохі, якая ў маладой беларускай літаратуры адраділася ў форме «нацыянальна-самабытнага неарамантызму» (стар. 272). На жаль, тэрмін тут не раскрыты, не прырошчаны да беларускай глебы, дзе гэтае «імя» патрабуе тлумачэння. Крытык спрабуе месцамі напоўніць сваім разуменнем і канкрэтнымі фактамі агульнапрынятую сёння схему пра «змішанасць» стыляў і тыпалагічных нормаў у маладой беларускай літаратуры. Выдатная зрудыцыя і густ дазваляюць яму выявіць шмат такіх сугалоссяў і дысансаў, пра існаванне якіх наша літаратуразнаўства не ведала. Але гэтыя здабыткі канкрэтнага аналізу яшчэ выяўляюць патрэбу ў тыпалагічных рашэннях, якія застаюцца адкрытымі.

Думаецца, што паспяховае вырашэнне праблемы тыпалагізацыі можа быць дасягнута толькі пры ўліку ўсіх трох асноўных прамежкаў, па якіх ішлі сувязі новай беларускай літаратуры — з рускай, польскай і украінскай.

Напрыклад, патрыятычны матывы паэзіі Купала складаліся пад асабліва моцным уплывам польскай рамантыкаў, гэта ўжо засведчылі літаратуразнаўцы. Стрыжаны патрыятычнай легенды польскага рамантызму — смерць і ўваскрэшэнне Польшчы — падаваўся для пераклочэння ў рэчышча беларускай нацыянальнай думкі. Праўда, сацыяльная частка патрыятычных легенд польскага рамантызму была ўжо ўстарэлай і не пасавала да беларускага вызваленчага руху ад часоў Каліноўскага. У польскіх рамантыкаў нацыянальнае стаяла над сацыяльным, шляхецкія рэвалюцыянеры, хоць і заступаліся за мужыка, хоць і прызнавалі ў ім чалавека, але ставілі ўмову — поўнай патрыятычнай салідарнасці. Без гэтага ён заставаўся ў іх вачах нікімзным «хамам».

Беларускі вызваленчы рух дасягнуў размаху ў эпоху прапартарскіх рэвалюцый і асновай патрыятычнай легенды тут стала сцвярдзенне раўназначнасці і аднасці сацыяльных і нацыянальных задач. Купала і Колас востра адчувалі, што «багачы і панства» — «ворагі беларушчыны». І тут мне бачацца сляды уплыву рускай традыцыі, вопыт асэнсавання рамантызму народніцкай думкай. Руская рэвалюцыйна-дэмакратычная думка давала нашым песнярам стымул для крытычнага падыходу да запаветаў польскіх рамантыкаў, дзе патрыятызм абаячаўся пачуццём надкласавым.

І толькі нераспрацаванасцю тыпалагіі рамантызму можна вытлумачыць той факт, што Р. Бярозкін часам аддае патэнт на тыпалагічныя рысы рамантызму асобным мастакам. Не варта атакаваць з паняц-

КРЫТЫКІЙ САМАБЫТНАСЦІ

нас, маладзейшых за яго літаратараў. Апошнія дзесяць гадоў творчая цікавасць Бярозкіна накіравана на спадчыну класікаў беларускай паэзіі. Яго кнігі пра Я. Купала і М. Багдановіча засведчылі глыбокае пранікненне ў вобразны свет карыфеяў беларускага мастацкага слова. «Звенні» прадаўжаюць распрацоўку праблемы творчых індывідуальнасцей сродкамі і прыёмам і параўнальнага аналізу.

Параўнальным аналізам у нас ахвотна і даўно займаюцца даследчыкі, вельмі чулыя на эстэтычныя якасці слова — А. Лойка, І. Ралько, В. Рагойша, А. Яскевіч... Кніга Р. Бярозкіна пацвярджае, наколькі плённым можа быць вывучэнне гэтай тонкай сферы параўнальнымі прыёмамі, калі за справу возьмецца не проста кваліфікаваны акадэмічны навуковец, а таленавіты літаратар, крытык, г. зн. мастак слова, які стварае свой творчы свет, карыстаючыся для гэтага пачуццямі і думкамі, абуджанымі дзейнасцю іншых мастакоў, у нашым выпадку беларускіх і рускіх паэтаў, — ад Дзяржавіна і Дуніна-Марцінкевіча і да А. Твардоўскага і А. Куляшова.

Кніга Р. Бярозкіна прываблівае шырынёй зрудыцы аўтара, эстэтычнай і тэкставай памятлівасцю, смеласцю і навізнай асацыяцыяў, яго ўменнем знаходзіць аналогіі ў такіх аддаленых з'явах, як урачыста-ўзнёслы стыль одаў Дзяржавіна і ўзнёслы пласт паэтычнай мовы Я. Купала.

У раздзеле «Загадкі гісторыі. Дзеля чаго яны?» аўтар пераходзіць на асацыяцыі больш блізкія і сцвярджаючы, ён разглядае паязкі Купала з рамантычнаю паэзіяй дзекабрыстаў, затым Лермантава, Блока, адкрывае новыя рысы творчай манеры беларускага мастака. Заслугоўвае прызнання разгляд крытыкам шырокіх ідэйных сугучнасцей, уменне ўбачыць карэні рамантызацыі мінулага ў патрэбах сучаснага Купала і Багдановічу грамадскага жыцця, у яе вызваленчага руху.

Бясспрэчна, плённым з'яўляецца меркаванне Р. Бярозкіна пра гістарычную сузалежнасць рамантызму і рэалізму. «Тая рэчаіснасць (умоўна кажучы), што звычайна цікавіць нацыянальна-рамантычную думку, як правіла, храналагічна (калі можна тут ужыць падобны тэрмін) старэйшая за рэчаіснасць думкі рэалістычна-грамадскай і сацыяльнай». Гісторыя беларускай літаратуры якраз пацвярджае такую паслядоўнасць польскай рамантычнай уплывы займаюць у нас

для таго, каб выяўляць характар мастака, іх абгрунтаванне ў задуме, у ідэі мастацкага твора, або яшчэ глыбей — у ідэйна-эстэтычнай праграме ўсёй літаратуры. Да гэтых высока падыходзіць Р. Бярозкін, пішучы: «Аўтара «На куццю» хвалявала перш-наперш ідэя нацыянальнасці».

Пэўнай неспаспадобнасцю падаюцца мне крытычныя папяркі Р. Бярозкіна ў адрас Купала за тэндэнцыю «сцвярдзіць заўтрашняю дзяржаўную свабоду народных мас, апіраючыся на аналогіі ў мінулым, якое... ніколі не ведала сапраўды свабоднага народаўладдзя». А чыя ж мінуўшчына ведала? Міцкевіча? Рылеява? Лермантава, які дзівіўся ўласнай абьякавасці, з якой слухаў «дрэвей старыны заветныя праданні»? Паэт-рамантык перастаў бы быць сабою, калі б пачаў скрупулёзна даходзіць, якой жа на самой справе была тая мінуўшчына. Ён ведае, якой яна быць павінна, каб падумаць свабодалюбны дух сучаснікаў. Яго заслуга перад сучаснікамі ў тым, што ён стварае патрэбную дзейную карціну мінуўшчыны для іх. Усё гэта я мог бы выказаць словамі Р. Бярозкіна, узятымі з іншых мясцін яго кнігі.

Шукаючы рыс творчай індывідуальнасці класікаў беларускай літаратуры праз аналіз іх сувязей з рускай літаратурай, Р. Бярозкін адштурхвае ад крытычных прац М. Багдановіча, у якіх маладая беларуская літаратура ўпершыню пачала ўсведамляць сваю роднасць з літаратурай сусветнай, сваю нацыянальную самабытнасць і свае мажлівасці. Высока цэніць аўтар «Звенняў» кампетэнцыю першага буйнога беларускага крытыка, ён горача ачышчае ад спрашчэнняў погляды і ацэнкі Багдановіча, які бачыў у беларускай літаратуры праяву духоўнага жыцця народа, сімptom яго гістарычнага абуджэння.

Аўтар «Звенняў» разумее сваю працу як звязно ў развіцці сучаснага беларускага літаратуразнаўства, якое з паловы шасцідзсятых гадоў аднавіла пошукі творчых характарыстык нашых класікаў. У кнізе ўзважваюцца думкі, выказаныя ў працах І. Навуменкі, В. Каваленкі, А. Лойкі, М. Грынчыка, М. Стральцова, М. Яроша і іншых. Зусім правамерна выкарыстанне палемікі як прыёму ўключэння ўласных ацэнак у кантэкст даследчай думкі.

Кніга і пачынаецца з палемікі. З першых старонак аўтар бярэ пад абстрэл ужытую

чужанне пляча сваіх літаратурных сяброў, дух прафесійнага пабрацімства. Такое прыемна бачыць у крытыка, надзеленага яркай творчай індывідуальнасцю.

Наватарства кнігі Р. Бярозкіна разгортваецца пераважна па-за рамкамі палемікі, там, дзе крытык засяроджана ідзе на разведку новага, ствараючы смелыя літаратуразнаўчыя гіпотэзы, уводзячы ацэнкі, меркаванні, падказаныя густам і эстэтычнай інтуіцыяй. Зусім натуральна, што думка яго выказваецца то з дэярнай катэгарычнасцю, то, наадварот, з падкрэсленай асцярожнасцю. Але мэта аўтара скрозь усядомлена: даць чытачу грунтоўнае ўяўленне пра сапраўднае наватарства беларускай літаратуры пачатку стагоддзя, знайсці агульнае і адрознае ў вобласках беларускіх паэтаў.

У Р. Бярозкіна мы сустракаемся з яскрава выражанай успрымальнасцю жывога духу паэзіі, эмацыянальнай насычанасці слова, яго гучання і свачэння, а ўсё гэта спалучаецца са здольнасцю раскладаваць, узважваць, мераць жывую тканку верша. Тут — аснова крытычнага майстэрства. Майстэрства крытычна-аналітычнага падыходу, зоркасць і чуласць, тонкая успрымальнасць і інтуіцыя прыносяць чытачу сапраўдную радасць, а нашаму брату, літаратару, яшчэ і добрую заідрасць. Адзін з лепшых у кнізе раздзел «Каменні замест хлеба» дае бліскучы аналіз вядомага верша Багдановіча «Я хлеба ў багатых праці і маліў».

Глыбока і слушна выяўляе Р. Бярозкін некаторыя карэні, адкуль ідзе ў Багдановіча гэтае сядомае захопленне рацыянальным пачаткам — ад зглыблення ў барацьбу дзвюх тагачасных школ: сімвалістаў і акмеістаў. Да месца прыведзены і выказванні Тэафіла Гацьце, у якой прагучаў знамянальны прысуд: «вельмі многа майстэрства ў вельмі мала паэзіі». Заўважае крытык і тое, што «пазіцыя Багдановіча ў пытанні пра «ніштучнае» і «майстэрскае» неадназначная, што Бярозкін тлумачыць як бы літаратурнай дыпламатыяй, згодна з якой Багдановіч у артыкулах пра беларускіх паэтаў ставіць адны патрабаванні, а для рускіх і еўрапейскіх — другія. Сапраўды, пэўная змена акцэнтаў там адчуваецца, але дзе яе прычына? Прычына, як я лічу, у тым, што Багдановіч выдзяляў рацыянальнае і

«ЗА ЛЁС ЗЯМЛІ Ў АДКАЗЕ»

цем рамантычны тып творчасці нават такіх вялікіх мастакоў, як Лермантаў, які выдаецца за вынаходніка жанру малітвы. На самой справе ў рамантызме і асабліва ў польскім неарамантызме малітва была побач з гімнам самым ударным жанрам грамадзянскай лірыкі. Адтуль жанр гэты мог перайсці і да Багушэвіча — «Маліся, бабулька, да бога, каб я панам ніколі не быў», і да Цёткі, Купалы, Бядулі, што яшчэ раз пацвярджае іх прыналежнасць да рамантычнага тыпу творчасці і не абавязкова выяўляе сувязь з Лермантавым.

Шэраг тыпалагічных рыс рамантызму (устаноўка на песеннасць, перавага вусна-моўнай стыхіі) пераадрасавана ў кнізе Р. Бярозкіна фальклору, які быў толькі матэрыялам, на аснове якога рамантыкі распрацавалі свой тып мастацтва. Яны абвясцілі жывое слова адмысловым і найлепшым матэрыялам творчасці, а слова пісьмае, стылістычна-ўстакаванае адхілялі як непрадатны класіцыстычны рытміт, мёртвы баласт рацыяналізму. Рэчаіснасць ва ўяўленні, напрыклад, польскіх рамантыкаў была нейкай таямнічай сімфоніяй чалавечых і народных лёсаў, у якой на першы план вырываецца трагічнае гучанне і трагедыя інтанацыі. Водбліск гэтай трагедыінасці, відаць, трэба шукаць і ў беларускім рамантызме.

Аўтар «Звенняў» не ставіў сабе такой шырокай задачы, ён толькі ў адным-двух выпадках спаслаўся на ўплывы А. Міцкевіча і Ц. Норвіда, да сугучнасці ж польскага і беларускага рамантызму гаворка не дэйшла.

Дыскусійным з'яўляецца пытанне пра «сінкратызм» у творчасці Купалы. Як прыклад сінкратызму, дзе пастава «я» не вылучана, Бярозкін падае верш «Хлеб», які пачынаецца радком «Мы і з сошкай ішлі, і з баронкай ішлі, заслужылі на ласку ў цябе... Гэтае «мы», як мне здаецца, зусім канкрэтнае: «Мы — хлебаробы», толькі размова хлебаробу з хлебом умоўная, рамантычная, хлеб персаніфікуецца і недзе ў фінале верша ўжо ўвасабляе тых сытых, што завалодалі хлебам, адабралі скарб працы ў хлебароба. Рамантычна патэнцыраваны, поўны ўмоўнасцей стыль твора адчуваецца на знешняе рэалістычных дэталей: «... і тной везлі, траслі на пусцейшай раллі — сеяць шлі аж па трызай арбе». Ніхто ніколі не пераворваў раллі пад жыта, а калі пераворваў двойку, значыць яна зарастала і не была «пусцейшай», ніхто не растрасаў і гною пад жыта, бо яго селя і звычайна па бульбянішчы, па гарахвінішчы, або па завораным лубіне ці на папары, але без гною. Такім чынам, знешне рэалістычны радкі аказваюцца рамантычна-ўмоўнымі і згушчанымі, а зліццё асобы паэта з земляробствам, аказваецца тут далёкім ад сапраўднага сінкратызму, бо як на цвярозы мужыцкі погляд лірычнаму герою не хапае тут «агранічнага рэалізму».

У Купалы і ў Коласа праблема шляху да народа, да яго сэрца стаяла востра, хоць і інакш, чым у Багдэновіча. Яна не магла быць знятай фактам іх мужыцкага паходжання, як сёння прынята думаць і пісаць. Сялянства ў часы Купалы і Коласа — гэта ўжо не патрыярхальная панцывае абшчына, злучаная абрадамі, традыцыяй, звычайна, яна ўжо дробнаўласніцкая стыхія, перапоўненая эгаізмам, драпежным індыўдуалізмам, пакутуючая, але і спяная, і нячулая на свае пакуты, а тым больш на пакуты (Знанчэне на стар. 12).

Новы вершаваны зборнік Міколы Маляўкі «Круг» увабраў плён апошніх гадоў творчасці аўтара. Прыемна адзначыць, што свет яго паэзіі пашырае свае абсягі. А тое, што вылучае «Круг» ад папярэдніх кніжак («Едуць маразы», «Жалеза» і «Лотаць»), заключаецца ў спробе па-філасофску аглябіцца ў многія простыя і складаныя ісціны нашага часу. Гэта дасягаецца шляхам супрацістаўлення сябе сённяшняга сабе учарашняму. Свет дарослых трывог і хваляванняў выступае на фоне дзіцячай бесклапотнасці.

Цёзка, «хлалчук сінявокі», няўмоўна глядзіць услед паэту на ўсіх яго дарогах, ва ўсіх яго справах (верш «Сляза»).

**Мін намі,
Малым і дарослым,
Лянаць гадавыя кругі.
А што: як на гэтай дарозе
Дабро пераважае прахі!**

паведамляе і пытаецца аўтар у гэтым жа творы.

Чытаючы вершы пра маленства, якіх у зборніку шмат, можна падумаць, што паэт адмежаваўся ад свету вялікіх трывог і вялікіх хваляванняў. Але гэта далёка не так.

Паэт — рэспарціёр часу, з гэтым можна пагадзіцца. Безумоўна, сапраўдны паэт экспартуе ў будучыню не пэўныя факты і звесткі, а цэлыя «светы», якія стварае кожным сваім радком. Свет Купалы, свет Гарсія Лоркі... Магчыма, у гэтым і заключаецца вечнасць сапраўднай паэзіі.

І вярта ўхваліць памкненне М. Маляўкі смела адкрываць свой паэтычны свет, не

М. Маляўка. Круг. Вершы. Мінск. «Мастацкая літаратура», 1977.

Гэта параўнальна невялікая па аб'ёму кніга на дзве ёмістай па зместу. Яна змяшчае інфармацыю аб развіцці харэаграфічнага мастацтва амаль усіх рэспублік нашай краіны. І не толькі інфармацыю, але і высокакваліфікаваны аналіз, пераканальную ацэнку балетных спектакляў, створаных савецкімі харэографамі. Аўтар яе, вядомы крытык і тэатразнавец, прафесар М. І. Эльяш лёгка валодае вялікім матэрыялам, таму што на працягу доўгіх год ён быў не толькі відэапрадзюсарам многіх спектакляў, але і прымаў непасрэдна ўдзел у іх далейшым лёсе, сваёй крытычнай дзейнасцю даламагаў паспяховаму развіццю таго або іншага нацыянальнага балетнага тэатра. Неаднаразова бываў М. І. Эльяш і ў нас у Беларусі — яго артыкулы ў цэнтральнай прэсе, прыцэпковыя, дакладныя, былі прысвечаны ледзье не ўсім значным спектаклям нацыянальнага і класічнага рэпертуару.

І вось ім напісана кніга, дзе развіццё балетных тэатраў братніх рэспублік прасочваецца

Мікалай Эльяш. Балет народаў СССР. На рускай мове. М., «Знанне», 1977.

АБГРУНТАВАНА, ПЕРАКАНАЛЬНА

Пытанні сучаснага народна-дыялектнага словаўтварэння плённа вывучае кандыдат філалагічных навук П. Сцяцко. Сведчанне таго — яго навуковыя працы «Народная лексіка» (1970), «Народная лексіка і словаўтварэнне» (1972), а таксама шматлікія артыкулы.

І вось новае даследаванне аўтара, якое выйшла пад рэдакцыяй акадэміка АН БССР М. Бірылы. Кніга «Беларускае народнае словаўтварэнне» прысвечана апісанню словаўтварэнняў беларускай народна-дыялектнай мовы. База для аналізу паслужылі матэрыялы, якія ахопліваюць гаворкі ўсіх абласцей і большасці раёнаў рэспублікі. Многія з іх сабраны самім аўтарам.

У працы разглядаюцца, наколькі дазваляюць вынарыстаныя крыніцы, словаўтварэнныя сродкі, тыпы і мадэлі народнай дыялектыкі, паказваюцца іх адносіны да сістэмы беларускай літаратурнай мовы. П. Сцяцко выявіў, прааналізаваў і апісаў звыш 1560 словаўтварэнных тыпаў афісальных назоўнікаў. Гэта амаль у пяць разоў больш, чым засведчана ў акадэмічнай «Граматыцы беларускай мовы». Сярод іх бачым звыш 200 тыпаў, якія ўласцівы і народна-дыялектнай, і літаратурнай мове, але не

таіць у ім нават тое, што мы называем падчас дзіцячай наўнаасцо.

Уваходзячы ў паэтычны свет пакалення апаленага вайной маленства (у адно пакаленне спрасавала іх творчыя лёсы вайна), можна адзначыць не без падстаў, што многія прадстаўнікі яго эпічна вырастаюць з апаленага маленства, успамінаюцца на вышынні грамадзянскай адказнасці за цэлы свет.

Аўтар, аднагодак вайны, які мае права на поўны голас гаварыць пра ваеннае ліхалецце, раптам, нават нечакана, адмаўляецца ад гэтага права — перапытвае сказанае іншымі. А ці мае такое права той, хто ідзе ў нас у літаратуру сёння?

«Не», — адказвае нам герой М. Маляўкі. Дзіцячы свет гэтага героя адмежаваны ад ала вайны, якое тварылася на зямлі ва ўсе часы. Ужо дарослы, адчуваючы яго сутнасць розумам і сэрцам, вернецца гэты герой у маленства, вернецца, каб пазнаць сябе самога.

Звернемся непасрэдна да саміх вершаў. «Не спяшайся, хлалчук!» Верш сустрачае з самім сабой праз гады. Тут няма яшчэ ніякіх філасофскіх паглыбленняў. Есць толькі жаданне:

**Пастой,
Хлалчук!
З маіх далёкіх вёснаў...**

Далей — верш за вершам. Узнікае ланцуг думкі і лацуня, ён ахоплівае ўсе творы зборніка. У кожным вершы прысутнічае сам паэт. Нават, здавалася б, у традыцыйным. Радкі імён, жалобных дат... Прысутнічае ўласным болам: іх, салдат 41-га, няма побач.

ПРА БАЛЕТ — ДЛЯ ЎСІХ

ца ў цэлым, у адзінстве і паралелях, ва ўсёй складанасці працэсу эвалюцыі шматнацыянальнага харэаграфічнага мастацтва. Гэту складанасць у нейкай меры адлюстроўвае ўжо кампазіцыйная структура кнігі: асобныя раздзелы не прысвечаны развіццю украінскага, беларускага, узбекскага, грузінскага, азербайджанскага і іншых балетных тэатраў; у другіх разглядаюцца пэўныя гістарычныя этапы савецкай харэаграфіі; у трэціх даецца характарыстыка вядучых жанраў; у чацвёртых апалізуецца творчасць маладых балетмайстраў. Але такая кампазіцыя кнігі не робіць размову, якую вядзе аўтар, фрагментарнай або неспаслядоўнай. Наадварот — перад чытачом вынісваюцца маштабная карціна развіцця нашага балета ў адзінстве, ва ўсёй шматграннасці яго заваў і знаходак. На старонках кнігі ўзнаўляюцца лепшыя спектаклі савецкіх харэаграфіаў, і аўтар з дапамогай вялікага фактычнага матэрыялу паказвае, як, узаемадзейнічаючы

чы і ўзаемаўзбагачаючыся, удасканалваецца ўсё харэаграфічнае мастацтва, няўхільна пашыраючы і абнаўляючы свае выразныя сродкі, дасягаючы ўсё новых мастацкіх вышынь.

Шырока прадстаўлены ў кнізе М. І. Эльяша і беларускі балет. У ёй знайшлі сваё месца многія лепшыя творы нашых кампазітараў і харэографіаў — ад першага нацыянальнага спектакля «Салавей» М. Крошнера да «Альпійскай балады» Я. Глебава. Аўтар у цэлым высока ацэньвае ўклад беларускага тэатра ў шматнацыянальны танцавальны фонд, гаворыць аб разнастайнасці тэм, якія ўзнікаюць балетным тэатрам нашай рэспублікі, аб актуальнасці накіраванняў беларускіх харэографіаў і актыўным пошуку імі новых выразных матэрыялаў. Бадай, М. І. Эльяш у асобных выпадках нават залішне добразычліва ацэньвае шлях, пройдзены беларускім тэатрам, сьняваючыся толькі на яго дасягненнях, апускаючы пралікі і памылкі, якіх, вядома ж, не пазбеглі і мы.

«Задача», «Дзіцячы здымак», «Мама, помню ўсё», «Школьны званок» — старонка за старонкай — роздум, маналогі памяці. Усё сваё, уласнае, патаемнае. І вершы паэту, сэрцам і розумам пранікаеш у свет яго паэзіі.

Хвалюецца разам з ім за лёс хлопчыка, у якога сёння самае галоўнае выпрабаваць не ў жыцці: асмеліцца ўпершыню сказаць праўду бацькам пра сваю двойку (верш «Задача»), страчаецца ўжо з ім у юнацтве, дзе ён паведамляе: «Кастры — падсобнікі ў нас» («Падсобнікі»), як сваё, успрымаеш пакуты яго сталасці:

**Я памруўдзіў нізавошта
Дарагога чалавека.**

(«Не прыносіць пісьмаў пошта»);

чуеш голас яго — грамадзяніна:
— І мы на ўзрост не просім снідкі...
(«Не любіць вен»);

З падобных рысак вымалёўваецца характар лірычнага героя М. Маляўкі. Ён напоўнены турботамі і хваляваннямі героя сучасніка.

І хачелася, каб у новых творах аўтара, гэты характар выяўляўся больш выразна, без залішніх праявістых абмалёвак, без пераказу агульнавядомых, пранісных ісцін, чым звычайна робяцца таўсцейшымі паэтычныя зборнікі.

Можна прывесці пералік няўдач і ў зборніку М. Маляўкі, аднак за імі не страчваецца агульнае ўражанне ад шматлікіх паэтычных набыткаў, і галоўнае, у што верыцца: лірычнага героя М. Маляўкі, які, «за лёс Зямлі ў адказе», чакае грамадзянскай сталасці.

Мікола МЯТЛІЦКІ.

Беларускі балет дастойна выглядае сярод іншых харэаграфічных тэатраў краіны. Ён — у авангардзе пошуку, стварае значныя, у поўнай меры сучасныя спектаклі. І тут трэба заўважыць, што ў кнізе, на жаль, толькі ўпамінаецца самы яркі твор беларускага балетнага тэатра за апошнія гады — «Стварэнне свету» А. Пятрова.

Але, вядома, занадта было б чакаць ад аўтара аналізу ўсіх паставак нацыянальных тэатраў. Аб'ём кнігі не дазваляў М. І. Эльяшу больш падрабязна спыніцца таксама на тых тэатраўскіх пытаннях, цікавыя думкі наконт якіх раскіданы па многіх раздзелах, — аб этанізаваным балета як жанру нацыянальнага мастацтва, аб узаемаўплыве нацыянальных культур, аб ролі рускай школы класічнага танца і г. д. Думаецца, што аўтар знойдзе магчымасць яшчэ раз вярнуцца да іх, тым больш, што яго кніга з'яўляецца, па сутнасці, адным з першых у нашай краіне папулярных выданняў, прысвечаных балету народаў СССР.

Юлія ЧУРКО,
доктар мастацтвазнаўства,
прафесар.

адзначаны ў названай кнізе.

Спецыяльны раздзел раскрывае спецыфіку народнага словаўтварэння. Аўтар апісаў каля 300 сродкаў, якія не прымаюць удзелу ў літаратурнай словатворчасці. Разам з тым у народнай дыялектыцы амаль не выкарыстоўваюцца іншамоўныя прыстаўкі і суфіксы.

У манаграфіі ўпершыню ў беларускім мовазнаўстве дэталёва і грунтоўна разгледжаны разнастайныя зборнасці, адзінаствасці, неадаросласці, жаночасці і мужчынскасці. Паказваючы спецыфіку дыялектнага словаўтварэння, П. Сцяцко

разам з тым падрабязна характарызуе агульныя заканамернасці, уласцівыя абедзюм разнавіднасцям беларускай нацыянальнай мовы.

Новая праца П. Сцяцко каштоўная не толькі для беларускага мовазнаўства, але і для параўнальнага вывучэння словаўтварэнных сістэм, славянскіх моў наогул. Яна будзе садзейнічаць больш паспяховаму вырашэнню і тэарэтычных пытанняў словаўтварэння, а таксама развіццю кантактаў славянскіх народаў, узаемадзейння іх культур і моў на сучасным этапе.

Уладзімір САРОКА,
кандыдат філалагічных навук.

НЕРАЗЛУЧНЫ З МАСТАЦТВАМ

Заслужанаму дзеячу мастацтваў Беларускай ССР, дырыжору і кампазітару Марку Эмануілавічу Шнейдэрману спаўняецца 80 гадоў. Звыш паўстагоддзя з іх аддадзена мастацтву. Прайдзены нямалы, але выдатны творчы шлях. І, разважаючы аб ім, міжволі звяртаешся да вытокаў...

Адзіна грамадзянская вайна. Былы музыкант, дэмабілізаваны чырвонаармейскі Марк Шнейдэрман вяртаецца да любімай справы. У 1924 годзе ён упершыню становіцца за дырыжорскі пульт Кіеўскага перасоўнага опернага тэатра. Потым Астрахань, Арэббург, Ленінград. Тут пасля заканчэння кансерваторыі ён працуе дырыжорам аркестра Ленінградскай дзяржаўнай філармоніі. У памяці захаваліся творчыя сустрэчы і работа з У. Нёміровічам - Данчанкам, К. Станіслаўскім, Ф. Шніцэр, М. Малько, А. Глазуновым, Д. Шапастовічам. Успамінаецца М. Шнейдэрману і 1935 год, калі ён назаўсёды звязваў свой лёс з Беларуссю.

Сярэдзіна 30-х гадоў у нашай рэспубліцы — час фарміравання нацыянальнага опернага рэпертуару, росквіту вакальнага і харэаграфічнага выканання. Працуючы галоўным дырыжорам Беларускага дзяржаўнага тэатра оперы і балета, М. Шнейдэрман імкнуўся да найбольш поўнага ўвасаблення аўтарскай задумы ў музычным спектаклі. У садружнасці з кампазітарамі і выканаўцамі ствараліся «Салавей» М. Крошнера, «Кветка шчасця» А. Туранкова, «Міхась Падгорны» Я. Цікоцкага.

...Пажоўклія лісты старых афіш, праграмы канцэртаў, оперных спектакляў. Вось «Міхась Падгорны» — яго «першынец». Ён з поспехам прайшоў на перадаваўшай дэкадзе беларускага мастацтва ў Маскве. А гэта — праграма аднаго з канцэртаў у вывазным Мінску. І ўспывае ў памяці разбураны горал, першыя рэпетыцыі «Алесі» і, нягледзячы на цяжкасці, усеагульны настрой уздыму і самаадданасці...

У першыя пасляваенныя гады М. Шнейдэрман становіцца дырыжорам Дзяржаўнага сімфанічнага аркестра БССР. Ён — першы інтэрпрэтатар 3-й сімфоніі Я. Цікоцкага, 2-й сімфоніі Падкавырава, Скрыпнічага канцэрта Д. Камінскага. З поспехам праходзяць выступленні дырыжора ў гарадах краіны, у Чэхаславакіі.

Многія музыканты высока ацэньвалі яго майстэрства. Дзімтрый Шапастовіч лічыў Шнейдэрмана даравітым дырыжорам і рознабакова адукаваным музыкантам. «У яго мастацтва, — адзначаў ён, — звяртае на сябе ўвагу імкненне глыбока пранікнуць у змест твора, які выконваецца, і дасканалая адпрацоўка ўсёх дэталей». Давід Ойстрах, які разам з М. Шнейдэрманам выступаў у канцэртах, пісаў: «Марк Эмануілавіч з'яўляецца цудоўным музыкантам, які валодае высакародным густам, мае шырокую эрудыцыю ў галіне опернай і сімфанічнай літаратуры. Грунтоўнасць ма-

стаціх задум Марка Эмануілавіча ў спалучэнні з настойлівасцю і працавітасцю дапамагае яму ў вырашэнні задач, што стаяць перад ім як кіраўніком-выхавателем аркестра...

Музыкант - выхаванец — яшчэ адзін бок дзейнасці М. Шнейдэрмана. Гэта праца ў Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі на кафедрах опернай падрыхтоўкі і харавога дырыжыравання, кансультацыі і заняткі з калектывамі мастацкай самадзейнасці. І зараз Марк Эмануілавіч наведвае армейскія самадзейныя калектывы, дзеліцца сваімі ўспамінамі з аўдыторыяй, выступае на радыё. За плённую музычную і грамадскую дзейнасць М. Шнейдэрман узнагароджаны двума ордэнамі «Знак Пашаны», медалямі ганаровымі граматамі і падзякамі.

Цікавая таксама яго кампазітарская творчасць. Марк Эмануілавіч успамінае, што займацца кампазіцыяй пачаў з 16-ці год, але найбольш значныя сачыненні з'явіліся ўжо ў Беларусі. Сярод іх — уверцюры, п'есы для сімфанічнага і народнага аркестраў, камерная і інструментальная музыка, рамансы, песні, хоры.

Неяк кампазітар Я. Цікоцкі назваў Шнейдэрмана майстрам малых інструментальных і вакальных форм. І сапраўды, у кожным яго творы раскрываецца багаты меладызм, тонкае, удумлівае адчуванне формы, музычная вобразнасць. Гэтым вылучаюцца песні «Мы ідзем, Беларусь!» на словы Б. Туроўскага (яна дала назву памятнаму канцэрту беларускіх артыстаў, што праходзіў у асаджанай Маскве, і прагучала там як сімвал пераможнасці народа), «Пра дзяўчыну з Брэста» на тэкст М. Матусоўскага, «Партызанка» на вершы С. Шчыпачова, балада на словы Э. Агняцэва «Ой, ляцелі гусі».

Марк Шнейдэрман не спыняе творчай дзейнасці. Шасцідзясяцігоддзю Вялікага Кастрычніка прывяччалася прэм'ера яго кантаты «Па Леніну звяраю крок». Нядаўна беларускае выдавецтва падрыхтавала альбом яго фартэп'янных п'ес. Шмат твораў Марка Эмануілавіча прагучыць 20 сакавіка на яго юбілейным вечары, што арганізуе Саюз кампазітараў Беларусі.

Людміла МІТАКОВІЧ.

Паўлюку ПРАНУЗУ - 60

Заўтра беларускаму паэту Паўлюку Пранузу спаўняецца 60 гадоў. У сувязі з гэтым праўленне Саюза пісьменнікаў БССР накіравала юбіляру прывітанне, у якім гаворыцца:

«Дарагі Павел Кузьміч! У дзень Вашага шасцідзясяцігоддзя выказваем Вам самыя сардэчныя віншаванні і найлепшыя пажаданні.

У літаратуру Вы прыйшлі сваёй адметнай сцэнай. Выхадзец з рабочай сям'і, Вы настойліва авалодвалі ведамі, атрымалі вышэйшую педагагічную адукацыю. У гады Вялікай Айчыннай вайны Вы на розных франтах змагаліся з фашызмам, у салдацкім шынлі прышлі баявы шлях ад Арла да Берліна. З 1945 года настаўнічаеце ў Нясвіжы, спалучаючы педагагічную працу з літаратурнай творчасцю.

У 1946 годзе выйшаў першы зборнік Вашых вершаў «Разгневаная зямля». У наступныя гады выдаюцца Вашы паэтычныя кнігі «Добрай раніцы», «У даліні раёна», «Мае землякі», «Калі верыш», «Родныя мясціны», «Непаўторнасць». Падзвіг савецкіх людзей у барацьбе з фашызмам, будні роднай зямлі, духоўнае багацце нашага сучасніка — вось кола тэм, якія адлюстраваны ў Вашай творчасці.

Юнаму чытачу адрасаваны Вашы зборнікі вершаў «Добры дожджык», «Я вясну малую», «Дзе вясны пачатак», «Ручаёны», «Вясновыя тэлеграмы».

На старонках перыядычнага друку Вы часта выступаеце з артыкуламі аб праблемах выхавання ў школе.

За баявыя заслугі ў гады Вялікай Айчыннай вайны Вы ўзнагароджаны ордэнам Славы III ступені і медалямі.

Жадаем Вам, дарагі Павел Кузьміч, добрага здароўя, доўгіх год жыцця, новага плёну ў Вашай літаратурнай і педагагічнай дзейнасці.

Рэдакцыя штотыднёвіка «Літаратура і мастацтва» далучаецца да гэтага віншавання і жадае юбіляру добрага настрою, плёну ў працы.

НЕ ЭКСКУРСАНТАМ, А САЛДАТАМ...

Аднойчы, калі праходзіў Тыздзень дзіцячай літаратуры, мне давялося выступіць разам з Паўлам Кавалевым і Паўлюком Пранузам перад школьнікамі.

П. Прануза паказаў школьнікам франтавую газету «На разгrom ворага». Пажоўклія ад часу паперы ў адным месцы была парваная — нават немагчыма было склеіць яе няроўнымі краі.

— Гэту газету, дзе змешчаны мой верш, — сказаў паэт, — я напісаў у сваім салдацкім рэчавым мяшкі. Аднойчы ў час бою асколак прабіў мяшок і газету.

А потым ён чытаў юным слухачам свае вершы. Асабліва ўразілі іх вось гэтыя радкі:

Не экскурсантам, а салдатам,
Абпаленым агнём баёў,
З гранатамі ды аўтаматам
На дах рэйхстага я ўзышоў.
Глядзеў на ўсход я ў задуменні,
Здалёку бачыў родны край:
Палеткі ў зеленыя вясненныя,
Свой Гомель, па-над Сожам гай...

На роднай яму Гомельшчыне П. Прануза быў часта. Тут ён нарадзіўся, адсюль пачала ягоная дарога ў вялікі свет жыцця.

Пасля заканчэння Добрушскай сярэдняй школы юнак паступіў у Гомельскі педагагічны інстытут. дзе пазнаёміўся з Кастусём Кірэнкам, Міколам Сурначо-

вым, Леанідам Гаўрылавым. Іх вершы ўжо часта сустракаліся ў рэспубліканскім друку, у газеце «Гомельская праўда».

Міне час, П. Прануза апырае салдацкі шынель, каб не «экскурсантам, а салдатам» праз горыч адступленняў і радасць перамог прыйсці ў векапозным сорака пятым у Берлін.

Перажытае і ўбачанае не магло знікнуць бяспследна. Вынакутавае ў нялёгкіх франтавых дарогах прасілася на паперу. І, відаць, толькі чалавек, які перажыў ваеннае ліхалецце, мог напісаць на Олэры ў апошнія дні вайны такія радкі:

Калі б магло дыміцца гора
Салдата, свет завалакло б.
А ён ішоў праз рэні, горы,
Хця яшчэ зары святло
Было на даліні даллгядзе,
Спавітым у баровы дым...
Сталі насмерць у Сталінградзе,
Каб у Берлін прыйсці жыць.

Пасля першай кнігі «Разгневаная зямля» П. Пранузам выддзена шмат зборнікаў вершаў. Нямаюць напісана і для самага ўдзячнага чытача — дзяцей, якіх палюбіў ён, працуючы настаўнікам у старажытным і вечна малым горадзе Нясвіжы.

Міхась ДАНІЛЕНКА.

СКРЫТЭРНЫЙ САМАБЫТНАСЦІ

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 10).

абуджаных і чужых душой Сымонаў-музык, сыноў маладой Беларусі. Прыгадаем вершы Купалы 1906 года: «Мая доля», «Нуда», «Адзін», — дзе паказана, як рамантычны юнак-паэт пакутуе ў нячужым, жорсткім і глухім свеце. Яго пакуты — гэта пакуты абуджэння. Абуджэнне — гэта адрыў ад яшчэ соннай, таксама пакутуючай, але не-свядомай сялянскай стыхіі. Абуджэнне азначае павелічэнне пакут, усведамленне сваёй прыніжанасці, ганьбы, няволі. Праз такое выпрабаванне трэба прайсці не толькі паэтам, а ўсёй сялянскай масе. Яскрава падае гэтую ідэю верш «Спрасоння» (1906) і, асабліва, «Перад вясельняй» (1907).

Стылявую звалючыю Купа-

лы Р. Бярозкін разглядае, калі браць сумарна, як пераход ад рэалістычных вершаў «Жалейкі» да рамантыкі «Гусяра» і «Шляхам жыцця». Але ў той жа час рух на ўзроўні мікра-вобраза і паэтычнай манеры характарызуецца як пераход ад фальклорна-песеннай да прамоўніцкай стыхіі, ад устаноўкі на мелодыю да ўстаноўкі на інтанацыю і ўрэшце ад рудыментнага фальклорнага сінкрэтызму да пісьмова-літаратурнай індывідуалізацыі пакуцы і вобраза героя.

Карціна, як бачым, шырокая, шматпланавая, прафесійна разгорнутая. Але калі пачнеш зводзіць яе розныя планы ў адно цэлае, дык заўважаеш, што кампаненты не хочуць узгадняцца. Фальклорна-песенны і сінкрэтычны пачатак, як я бачу, цягнецца да рамантызму, а

не да рэалізму. З другога ж боку, і рэалізм як метада творчасці больш складаны наўрад ці мог папярэднічаць рамантызму. Ці не прыняў тут крытык за рэалістычны стыль раняга Купалы налет вучнёўскага пераймання хрэстаматычных твораў, якія звычайна маюць рэалістычны воблік?

Правы індывідуалізацыі вобразнага мыслення ў Купалы, як слушна зазначае Бярозкін, рэгуляваліся і вызначаліся спецыфічна атмасферай вызваленчага руху. Але, мне здаецца, рамантычная прырода таленту і адчуванне сваёй прыналежнасці да адраджэння, да сялянскага руху, а не перажыты патрыярхальна-абрадавай агульнаасабовасці ствараюць спецыфіку абагульнення пакуцы ў Купалы. Калектыўная мастацкая свядомасць — гэта вынік вызваленчага руху, яна асабліва моцна праяўляецца ў пару ўздымаў, як фактар маральна-палітычнай згуртаванасці.

Узаемаадносінны нават ранніх Купалы і Коласа з народам мне ўяўляюцца не як гатовы стан прыроджанай сінкрэтычнай аднасці, гэта пакутлівыя пошукі

яднання цераз выяўленне ўласнай індывідуальнасці, цераз уздзеянне ў тым жа кірунку на масу, якая павінна прайсці той жа працэс індывідуалізацыі і згуртавацца ў народ, нацыю, гістарычную аднасць. Праграмныя словы першага верша Купалы «Я буду жыць! — бо я мужык!» і славытыя словы «Людзьмі звацца» ўключалі ў сябе адраджэнне асобы ў народзе, які адраджаецца.

Мне здаецца, і ў гэтай надзвычай складанай праблеме індывідуалізацыі новыя крокі будучы зроблены толькі цераз асэнсаванне сінтэзу рамантызму і рэалізму. Р. Бярозкін даў бліскучы ўзор аналізу рамантычных Купалавых твораў «Заручыны», «Абнімі», «На куццю», але пазму «Яна і я» назваў творам рэалістычным і ў агульных выказваннях пра рамантызм правяў пэўную стрыманасць.

Купала, як зрэшты кожны мастак нацыянальнага адраджэння, меў сваім адрасатам шырокую працоўную масу, пераважна сялянскую, якая жыла і думала катэгорыямі практычнымі, любіла слухаць голас ро-

зуму і сэнсу, але побач з тым Купала звяртаецца і да маладой інтэлігенцыі, якую сялянска-працоўная маса спараджала. У сілу многіх прычын інтэлігенцыя набывала псіхалогію і свядомасць рамантычнага тыпу.

Гаворачы пра суадносінны рэалізму і рамантызму ў беларускай літаратуры XX стагоддзя неабходна ўлічваць тое, што літаратура гэтай вырашала не чыста эстэтычныя праблемы, а насяла агульна-культурны і палітычны характар як важнейшая форма нацыянальна-вызваленчай ідэалогіі. Рамантызм у сваю чаргу быў з'явішчам не чыста мастацкага, а шырока ідэалагічнага характару.

Напэўна, не адна думка ў наватарскай кнізе Р. Бярозкіна будзе перагледжана, удакладнена, але, як бы там ні было, кніга гэтая цвёрда ўвойдзе ў наша літаратурназнаўства — ад яго акадэмічнага рэчышча да школьных падручнікаў, увойдзе і ўзбагаціць культуру ўспрымання мастацкага слова.

Уладзімір КАЛЕСНІК.

...Адгараджаная глухім экранам сцена з працягнутымі ў глядзельную залу масткамі. Халодны бляск металічных лістоў, моцна праклёпаных па краях. Адтуль, з-за іх, узнікаюць рух і галасы. На жалезныя масткі ўзыходзяць два юнакі ў матроскіх бушлатах.

— Хто гэта? — пытае адзін з іх, глядзячы ў залу.

— Публіка, — гучыць насіярожаны голас; і потым з надзеяй: — Нашы нашчадкі...

Вядучы і адлучаюць сябе ад нас і нас жа імкнучыся захапіць сваёй страасцю, сваім неспакоем. Яны — з мінулага, з рэвалюцыйнага палка, з якім праішлі ўвесь шлях. Яны — ад тэатра, але яны — і ад глядача, з якім у іх даволі складаныя адносіны: у глядачу яны шукаюць не назіральніка, нават не саюзніка — падлечніка. За вядучымі, за экранам узнікаюць рытмічныя і строгія крокі палка: ён ідзе сваім шляхам, ён павінен яго праісці...

Яшчэ не раз выйдзе па масткі вядучыя ў самыя напружаныя па думцы моманты. Яны зноў звязваюць глядзельную залу з падзеямі на сцэне, будуць дапытліва ўзірацца ў нас з нявыказаным патрабавальным пытаннем: «Ну? Зразумелі?»

«Аптымістычная трагедыя» У. Вішнеўскага ў купалаўскім тэатры ў п'ястаноўцы Валерыя Раеўскага (рэжысёр — Галіна Уладзімірская, мастак — Барыс Герлаван, кампазітар — Сяргей Картэс) прапануе нам пэўныя адносіны, пэўнае разуменне п'есы, як мастацкага твора, і той рэчаіснасці, што патхніла аўтара.

Першы вядучы (А. Мароз) і другі вядучы (Г. Маляўскі) у гэтым спектаклі — не вядучыя і не дэкламатары, як часцей за ўсё было нават у лепшых п'ястаноўках трагедыі. Вядучыя гэтага спектакля выйшлі з асяроддзя палка і ідуць у асяроддзе глядачоў: яны — жывая ідэйная сувязь нашага мінулага і нашага сённяшняга дня. Яны падкрэслваюць энас задумі спектакля, яны выклікаюць давер да сябе, як да сведкаў рэвалюцыі, у іх наводзінах адчуваецца жывая, сённяшняя непакор. Гэты непакор падкрэслены сцэнаграфіяй спектакля: жалезная абалонка карабелянага трума, аблытаная паўнішнем масткоў, толькі наверх разрываецца зыхадным блакітным прамавугольнікам выхала. Туды, наверх, павядуць афіцэраў, адтуль, зверху, ліціць брызент для адзекі і смерці... Жалезныя масы... Жорсткі час... Патрабавальны час... Ён не даруе чалавеку, калі той нават трохі саступіць са сваіх пазіцый.

Творы на тэму высокай асабістай маральнай адказнасці чалавека, нескароннасці яго абавязаным не новыя ў творчасці В. Раеўскага. Гэтая тэма анішліла найбольш яркае выражэнне ў спектаклі «Апошні шаг». Пасля была «Брама неўміручасці», а перад «Аптымістычнай трагедыяй» — «Святая святых». Кэлі са «Святая святых», які жыве і зараз па максімалісцкіх маральных нормах ваеннага часу, стаіць у адным страі з падлошчыкамі «Апошняга шагу». А ўсе яны — з атрада, з палка Камісара. Калі ў «Святая святых» сцвярджалася асабістая штодзённая адказнасць чалавека за сябе і ўвесь свет, дык у «Аптымістычнай трагедыі» — асабістая штодзённая прыналежнасць свету і ўсеаб'ёмнаму гуманістычнаму сэнсу рэвалюцыі.

Кожная эпоха мае сваю «Аптымістычную трагедыю». У трыцятых гады А. Таіраў ставіў п'есу пра тое, як людзі прыходзяць у рэвалюцыю; Г. Таўстаногаў пазней — у імя чаго рабілася рэвалюцыя, падкрэсліўшы яе гуманізм; Л. Варлахоўскі — як прыходзіла да людзей ідэя рэвалюцыі. Купалаўская «Аптымістычная трагедыя» — пра высокую пану рэвалюцыі. Рэжы-

сура ставіць спектакль, нібы ўсе вышкі загады вядомы і тэатру, і глядачу: анархісцкі атрад ператворыцца ў рэвалюцыйны полк, Аляксей прыйдзе да сапраўднага разумення рэвалюцыі, Ваяжак будзе пераможаны. Гэтае дае В. Раеўскаму і яго калегам магчымасць засяродзіць увагу на выяўленні руху чалавечай душы, вылучыць працэс маральнай ацэнкі і самаацэнкі Чалавека.

Як кожная эпоха мае сваю «Аптымістычную трагедыю», так кожная эпоха мае свайго Камісара. У купалаўскім спектаклі ролю Камісара іграюць Г. Талкачоў і М. Захарэвіч.

тым намерам адразу ўключыцца ў агульнае жыццё, і ў гэтай даверлівасці — безбароннасці. Не таму, што безкланотна ці нічога не заўважае, а проста яна пра сябе не думае і не разумее, не дапускае думкі нават, што можна не прыняць такую непазбежную з'яву, як рэвалюцыя. «Дыскусія аб шлюбе» прымушае не зразумець асабістасцю для сябе небяспекі, але не робіць больш асяроджанай. Мэта Камісара ў М. Захарэвіч нараджаецца ў канкрэтных дзеяннях, канкрэтных справах. Яна верыць і ўцягвае ў арбіту сваёй веры астатніх. Пасля расстрэлу Ваяжака полк цалкам

стыцы спектакля: калі бокмняне рытм свайго кроку, калі бой перадаецца трывожнай бытанай чырвоных жаночых хустак, якія трымаюць у руках жанчыны і г. д., і ўсюды ў руху абагульненай масы існуюць асобы, як і ў зале, бо глядач для рэжысёра — таксама дзейная асоба спектакля, свядома ўключаная ў дзеянне.

На сцэне ў кожнага ёсць свая рэвалюцыя: у Ваяжака, Аляксея, Вайнанна, палонных афіцэраў, лейтэнанта Берынга, Камісара. Гэта не проста розныя адносіны — гэта розныя памкненні. Многія з персанажаў паміраюць з вокліча-

тас, што адбываецца, ён актыўна шукае аднадушшаў. Таму і паверыў Камісару. Не адразу: спачатку правярый, але пасля — да канца з ёй. За яго стрыманымі наводзінамі ўгадваецца паўнакроўны жалевы характар, а яго прывычка да «флоцкага парадку» — прывычка рабочага чалавека да арганізаванай штодзёнай працы, прывычка выконваць свой абавязак сумленна.

Для Аляксея ў трактоўцы В. Тарасава пакуль што няма ні абавязку, ні жыцця, якое для яго раскідана, раскідана. З невыказанай тугой «вяселліца» Аляксей, падаючы страйковым каманды, непрыязна, злосна адкідае абмежаваныя погляды на будучае: дабраўся да будучыні, а што далей — стоп! Аляксей В. Тарасава — чалавек справы, актыўнага і мэтанакіраванага дзеяння. Ён з тых праўдушнікаў, якіх пойдзе на ўсё, калі павярць. Пакуль жа ён амаль з аднолькавай лёгкасцю загараецца на добрае і благое. Пакуль — гэта галоўнае — Аляксей гатовы прыняць іншае, яму да д'ябла абыдла свабода анархістаў з яе ілюзорнай усёдазволенасцю, падзронасцю, чалавечай непаўнаценнасцю.

Але прыняць уладу камісара-жанчыны? І каму, Аляксею, ад аднаго погляду якога жанчыны амаль трацілі прытомнасць? Аляксей, падбудоўраны Ваяжком, злосна і рашуча прапануе Камісару: «Па-жэнімся. Папрэлюбадзейнічаем». Ён жа першы таксама рашуча раскрывае Камісару, хто быў сапраўдным ініцыятарам «ікаўнасці да пытанняў шлюбу». Пасля кулі, якой Камісар спыніла гвалтаўніка, адкрыў для сябе Аляксей «неверагодную жанчыну», падсвядома адчуў характар, блізкі сабе (гэта найбольш дакладна раскрытае ў дуэце В. Тарасава і М. Захарэвіч). У спектаклі лінія ўзнікнення кахання Аляксея і Камісара амаль не адчуваецца. «Працявіць» яе для рэжысёра — значыла б пайсці за фабулай, адсці ад канцэнтраванай думкай і анімак чалавечых зрухаў.

Свой асноўны лозунг — нікіх партый! — Аляксей гаворыць нібы на апошнім дыханні, катэгарычна, але трохі «выломлючыся»: абвінавачвае Камісара ў тым, што ўсе яе лозунгі і абяцанні — толькі прыгожыя словы, абалонка, за якой утульна існуе жывы і пенавісны Аляксею чалавек-уласнік. Герой В. Тарасава гаворыць гэта ад свайго імя і ад імя глядачоў, разам з імі адкінушы «маё», што і сёння яшчэ спрабуе сяды-тады наступаш на «наша». Камісар (Г. Талкачоў — паказаўшы Аляксею сапраўдную глыб яго філіі, М. Захарэвіч — пераказваючы яго сваёй упэўненасцю) сваім адказам прымушае Аляксея ўбачыць не толькі «неверагодную жанчыну», а і неверагоднага чалавека. І Аляксей В. Тарасава, каб не паказаць свайго адступлення перад ёй («жанчына, а не мая»), імгненна ператвараецца ў «брацішку» і з блатной зухаватасцю, за якой адчуваець разгубленасць і павягу да Камісара, адступае: «А можа, я трапаўся?»

Менш цікава праводзіць акцёр сцэну расстрэлу Ваяжака, матчыма, з прычыны той цяжкаватай грунтоўнасці, якой ён падзелены ў спектаклі. І сцэна донюту двух палонных іраецца ў купалаўцаў не як падрыхтоўчая сцэна перад пакараннем Ваяжака: трапілі двое выпадкова ў пастку і сталі апошняй кропляй, пасля якой скончылася ўлада і жыццё Ваяжака. Першы палонны (В. Рагаўцоў) у сваёй прамове нібыта апраўдваецца, але словы яго гучаць у абарону сябе, камандзіра, боцмана, гучаць (Зананчанне на стар. 14).

ПОШУК САМАСТОЙНАСЦІ

«АПТИМИСТИЧНАЯ ТРАГЕДИЯ» У. Вішнеўскага ў Акадэмічным тэатры імя Янкі КУПАЛЫ

рэвіч. У творчай біяграфіі абедзвюх актрыс не было нічога нават блізка падобнага да ролі такога плана. Але напамінім, што ў спектаклі «Святая святых» яны іграюць адну і тую ж ролю Марыі. Супадзенне? Ці паслядоўнасць?

Камісар Г. Талкачоў павядуецца сярод матросаў пад трывожны набат звонаў гуначна бою, прыходзіць з добразвучнай гатоўнасцю быць з гэтымі людзьмі і з насцаражанаю чалавека, які ведае складанае становішча ў атрадзе. Яна не спынаецца вынесці канчатковы прысуд, яна разбіраецца — старанна і мэтанакіравана робіць сваю работу. Прысуд яе не ўзнікае адвольна, а залежыць ад самога чалавека: куды і з кім ён пойдзе. У спектаклі купалаўцаў няма прасталінейнага супрацьпаставлення Камісара і Ваяжака. Несумяшчальнасць іх узнікае паступова, знутры. І тут шмат залежыць ад Камісара Г. Талкачоў, якая сваім дапытлівым аналізам, стрыманай і дакладнай ацэнкай раскрывае сутнасць сапраўдных уззаемаадносін з Ваяжком.

Камісар Г. Талкачоў — чалавек свядома абранай мэты. Ды шлях да гэтай мэты, нягледзячы на самыя рашучыя заклікі і словы, для яе не просты: каб падняцілі рэвалюцыйнай мэце полк, патрабавалася напружанае думкі і вольное ўменне не паказаць сваёй жаночай слабасці. Калі нават раскрываецца перад кімсьці Камісар, усё роўна застаецца ў душы актрысы нешта яшчэ трыпачкое і прыхаванае. Для далейшага. Пераконнасць Камісара Г. Талкачоў нясе да канца, да апошняй рэлікі, і часам пачынае нагадваць у пачынае Вайнанна (Я. Крыжанкоўскі), ахоўваючы скуракцяй і сваё сэрца. Яна чытае прысуд Ваяжаку з сілай і непакіснасцю чалавека, які дасягае сваёй мэты.

Камісар М. Захарэвіч прыходзіць на карабель з адкры-

прымае Камісара — Захарэвіч. Небяспека для ролі Камісара заключаецца ў пераўтварэнні яе асобы ў абстрактную рэвалюцыйную фігуру (відна, таму і прыводзіць У. Вішнеўскі ліст да маці). Але, боючыся гэтай крайнасці, часам кідаюцца ў іншую: падкрэсліваюць, што Камісар — жанчына. Першая ставіць Камісара над палком ці наперадзе палка, другая — пазбаўляе перакваліфікацыі яе перамогу. Не памылюся, калі скажу, што амаль ва ўсіх трактоўках п'есы Камісар, Ваяжак, Аляксей былі выключнымі асобамі ў падкрэслена незвычайных абставінах. На гэта штурхнула незвычайнасць зыходнай сітуацыі (Камісар — жанчына), і ў гэтым быў свой пафас спектакляў. Многія з нас, хто бачыў цікавы спектакль «Аптымістычная трагедыя» ў Рускай тэатры БССР імя М. Горкага, да гэтага часу не могуць пазбыцца ўражання ад ігры романтичнай, абаяльна лірычнай А. Каймавай у ролі Камісара. Для В. Раеўскага ўсе дзейныя асобы спектакля аднолькава важныя. Звычайнымі людзьмі вырашаюцца глабальныя праблемы рэвалюцыі, ад гэтага яны і набываюць гістарычную маштабнасць. Аднойчы рэжысёр прызнаўся, што ён баяўся, каб не праявіўся ў спектаклі штучны пафас («дэвальвацыя лозунгаў»). Думаю, з гэтай прычыны пафас ацэнкі падзей у спектаклі вынесены за дужкі: абагульнена ўся маса матросаў, бай-пантамны, стрыманы, нават аскетычны развіталына баль, баль-памек, як знакавае абзначэнне. Можна зрабіць напрок за гэта рэжысёру, пасумаваць аб страце эмацыянальнай сцэны развітанна матросаў. Але нельга не заўважыць: маса набывае цэльнасць і індывідуальнасць, калі становіцца палком, і Камісар свядома паставлены ў цэнтр развіталнага балю.

Свае рэжысёрскія высновы В. Раеўскі канкрэтызуе ў пла-

мі: «Няхай жыве рэвалюцыя!»

Якая? Нам прапануюць гэтым пытаннем самастойна разабрацца, калі смерць — партыйная работа ў імя рэвалюцыі, а калі жыццё аддадзена дзеля дэмагогіі або ілюзій.

Камандзір карабля лейтэнант Берынг (Ф. Варалецкі) прыходзіць у полк «несці службу». Іншага ён зараз прапанавань не можа — толькі сумленнасць рускага патрыята, толькі гонар сям'і рускіх маракоў, якая аддала стагоддзі службы Расіі. Свой боль за расстраляную сям'ю, свае думкі ён хавае пад панцырам адчуванняў. Толькі ў інтэрмедых-сустрэчах камандзіра і Вайнанна, уведзеных рэжысёрам, абзначаны той паядынак, які вядзе камандзір. Гэтыя інтэрмедыхы — бадай, самае няўдалае ў спектаклі. Яны пазбаўляюць акцёра магчымасці раскрыць дынаміку ролі.

Камандзір у А. Падабеда паўтарае малонак ролі, але ў яго выкананні заўважэнне, як у персанажа часам з'яўляецца душэўны імпульс — рушыць на сустрэчу Камісару, прыняць тое, што адбываецца ў палку, як нешта сваё. Можа, ад гэтага ў камандзіра і адчуваецца нешта трагічнае.

Адзіны, хто адразу прыме намер камандзіра «несці службу» — боцман (Б. Уладзімірскі і Г. Аўсянікаў). Боцман Б. Уладзімірская — больш каларытны ў сваёй прыхільнасці да марскога парадку: адзіны сярод усіх у белай форменцы, ён прымае ўсякі парадак, абы быў парадак, і дазваляе сабе выказаць нездавальненне людзьмі і падзеямі ў сваім смутку па былому «матроскаму шыку». Менш кідка іграе боцман Г. Аўсянікаў. Невысокая каржакаватая постаць у акуратным рабочым кіпелі засяроджвае нашу увагу заўсёдным непрыняццем навакольных падзей, насцярожанай гатоўнасцю да дзеяння. Ён не проста адхіле

НЕСЦІ ЛЮДЗЯМ РАДАСЦЬ

МАНУМЕНТАЛЬНАЕ мастацтва ўсё больш актыўна ўваходзіць у наш жыццё, становіцца адным з магутных сродкаў фарміравання эстэтычнага пераўтварэння навакольнага асяроддзя. Усё часцей у вялікіх і малых гарадах рэспублікі, у сельскай мясцовасці з'яўляюцца цікавыя творы, выкананыя з любоўю і густам, прафесійным веданнем справы. І гэта радуе. Яшчэ больш прыемна, што ўсё часцей сярод вядомых аўтараў з'яўляюцца імёны, зусім маладых мастакоў.

Сярод іх вылучаецца магілёўскі мастак Міхаіл Латушка. Пяць гадоў незад скончыў ён Беларускае дзяржаўнае тэатральна-мастацкае інстытут. За гэты час Міхаіл выканаў шмат работ, сярод іх такія буйныя, як роспіс вестыбуля гарадскога дома быту, вітраж у аблас-

ной бібліятэцы імя У. І. Леніна, мазаічныя пано ў інтэр'ерах СШ № 31 і ў аддзяленні дзіцячай хірургіі абласной бальніцы, мазаічнае пано на фасадзе вучэбнага корпуса гарадскога СПТУ № 51.

Самай першай і таму, напэўна, самай адказнай для мастака была работа над роспісам у доме быту. Выкананы па тыповому праекту будынак не вызначаў ні арыгінальнасцю архітэктурных рашэнняў, ні спрыяльнымі ўмовамі для сінтэзы архітэктуры з жывапісам. Сцяна, прапанаваная мастаку, сціснутая з двух бакоў пралётамі лесеці, мела даволі складаную, не вельмі зручную для роспісу канфігурацыю. Невялікая глыбіня вестыбуля не давала неабходнага

агляду, што, бясспрэчна, перашкаджала яго ўспрымання. І тым не менш, пано стала першай творчай удачай маладога майстра. На адной са сцен шэрага, няўтульнага будынка раптам расцвіла незвычайная фантастычная кветка, якая сімвалізуе нашу Зямлю, пакрытую то пясчотнай веснавой зелянінай, то спелым золатам каласоў, то мудрагелістымі ледзянымі ўзорамі, і ўнесла асаблівы, прыўзняты і радасны акцэнт.

Сімваліка мастака не складаная. Чатыры юныя жаночыя фігуры, якія плаўна ідуць на сустрэчу гледачу, увабляюць чатыры пары года. У руках Вясны першая пясчотная кветка. А вакол бурліць веснавымі сокамі жыццё: плавае ў рэчцы рыбка, вяртаюцца ў родныя месцы ластаўкі, падаюць ва ўзараную зямлю першыя зяр-

няты. Лёгка празрыстыя фарбы Вясны змяняюцца насычанымі, яркімі фарбамі Лета і Восені. Ва ўсёй фігуры Лета — ва ўсмешлівым твары, у жэсце закінутай за галаву рукі з белай хусцінкай, у апушчанай правай руцэ з сярпом — нібы адчуваецца прыемная стомленасць пасля працоўнага дня. А побач сястра Лета — Восень — высокая над галавой узняла свае дары: сакавітыя залаціста-чырвоныя плады. І вось ужо ападаюць з дрэў лісты, завіхурылі халодныя вятры, скавалі льдом рачулку — уступіла ў свае правы Зіма.

Роспіс умела скампанаваны па канфігурацыі, добра згарманіраваны па колеру. Латушка ўмее спалучаць апаўдальнасць з сімвалікай і метафарычнасцю вобразаў, адчувае спецыфіку і межы манументальнага жывапісу. І ў гэтым,

як мы бачым, малады мастак прытрымліваецца лепшых традыцый гэтага віду мастацтва. Папракнучы Латушку, бадай, можна толькі ў аднастайнасці трактоўкі некаторых фігур (так, напрыклад, фігуры Вясны і Зімы амаль ідэнтычныя). Гэта ўносіць у роспіс непажаданую манатоннасць, зніжае яго эстэтычную каштоўнасць.

Наступнай буйной работай мастака быў вітраж для абласной бібліятэкі імя У. І. Леніна. Як і ў першым выпадку, Латушка прыйшоў на гэты аб'ект пасля таго, як будынак быў закончаны. І не віна, а бяда мастака, што і тут не атрымалася плённай садружнасці з архітэктарам. Мастаку адводзілася роля афарміцеля, аранжыроўшчыка прасторы. Акрамя таго, архітэктурная сітуацыя тут была яшчэ больш складаная і яшчэ менш выгадная, чым у доме быту, — належала зрабіць вітраж

ПОШУК САМАСТОЙНАСЦІ

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 13).

чаць абвінавачаннем тым, хто распараджаецца жыццём людзей, не маючы на гэта права. — Сіпатаму і Важаку. Другі (М. Кірычэнка) дапытлівым, поўным надзеі вачамі ўглядаецца ў твары людзей. Ён шчаслівы, што адгароджаны ад рэальнасці сваёй глухотай, і трагічны, бо не адбылася радасць сустрэчы з радзімай і рэвалюцыяй. Яго няпэўнае «дзякуй», калі абодвух выдучы на расстрэл, аддаецца балючай несправядлівасцю. І пакуль іх знізу выдучы да блакітнага выхаду ў вышні прыз строй матросаў, кожны з палка перадае суседу вінтоўку: усе страляюць у палонных, апошнімі словамі якіх былі: «Няхай жыве рэвалюцыя!» Перад смерцю Важака (В. Белавосцік) таксама ўпэўнена, амаль пераканаўшы нас, скажа, нават крыкне: «Няхай жыве рэвалюцыя!», і, імгненна ўспомніўшы ўсё яго сэнсіўнае жыццё, мы паспакуваем яго чалавечай абмежаванасці і адчуем стойкі ўнутраны пратэст супраць чалавечага фальшу. Важак у спектаклі моцны і ўладны, — здаецца, скруціць кожнага. Але чым далей, тым болей адчуваеш яго бясцілле. Ён — не важак, а чыноўнік ад анархій, які падаўляе ўсё сваёй пасадай. Рэальную пагрозу Камісару ўвасабляе не Важак, а Сіпата — вось тая сіла, якая ў сённяшнім спектаклі купалаўнаў паказана самай небяспечнай.

Звычайна Сіпатага ігралі як люстэркавы адбітак Важака або як крывавага блізна анархія. Г. Гарбук робіць яго ідэалагам усёго таго, што сабрала У. Вішнеўскім у якасці антытэмы рэвалюцыі, стваріўшы вобраз дакладнай чалавечай канкрэтнасці. Ролю Сіпатага Г. Гарбук сыграў адразу ж пасля ролі Кэліна ў «Святыя святых» І. Друцэ. Чалавек самых высокіх сённяшніх маральных і духоўных якасцей — Кэлін; чалавек, які толькі здаецца чалавекам, — Сіпата. Больш палярных вобразаў уявіць сабе цяжка, і абодва яны створаны акцёрам так, што вершы кожнаму руху! Сіпата — Гарбук побач з моцнай каменнай фігурай Важака выгледзе пабітым сабакам: нейкі прыгнечаны, мітуслівы. І рукі, што высліз-

ваюць з рукавоў бушлата, маляюцца, адганяючы ўсё, каб сціснуць лішні шум, які не дапаможа Важаку. Сіпата нібы толькі трансліруе загады «камісара ад анархістаў», падладжваецца, пры першай жа небяспецы хаваецца. Але паступова заўважаеш, што не Важак, а Сіпата кіруе анархістамі. Страчана, падточаная знутры сіла Важака аказваецца толькі прыкрыццём для дзеянняў і намераў Сіпатага.

Смерць Камісара пададзена вельмі строга. Сцэна гучыць як рэквіем на Камісару. Тут не словы важныя, тут важны настрой, пачуцці, аб'яднанасць людзей. І калі ўпалі чырвоныя хусткі жанчын пасля смерці Камісара, калі полк зноў выстраіўся ў калону і з яго радой выйшлі Выдучыя, мы разумеем: полк не сам успамінае сваё мінулае для павучання гледача, а прымушае гледача ўспомніць полк, успомніць Камісара і спасцігнуць, што значылі для іх барацьба і смерць.

На маю думку, п'еса пастаўлена ачышчальнай ад тых непазбежных ракушак традыцый, трактовак, згод і нярэчнасцяў, якія нумольна нарастаюць за гады на драматычным творы, і можна толькі пашкадаваць, што, напрыклад, хор жанчын, які пачынае сваё жыццё ў спектаклі з высокай і моцнай ноты, крануўшыся раптам у дарогу ўслед за палком, далей не заўсёды пераконнае. Есць рытмічныя правалы, асабліва ў другім акце, калі рэжысёр не заўсёды ўлічвае складанасці п'есы і шукае прасталінейныя хады. Не зразумела, як звязана заборбства Вайпанэна з палонам матросаў. Можна напрыклад В. Раёўскага і ў саманятатах, але прыгадваю недзе чуце або прачытанае ў кнізе: «Цытата не ёсць выпіска. Цытата ёсць шыкада. Нязмюкласць ёй уласціва». Агульнае ж уражанне ад спектакля, які я глядзеў не адзін раз, такое: на шляху пошуку мастацкай самастойнасці ў трактоўцы вядомых узораў драматургіі купалаўны зрабілі яшчэ адзін крок. З ім могуць і спраццацца. Але нельга не заўважыць прычому пую лінію ў сучасным іх падыходзе да творчых задач.

Алег САННІКАЎ.

МЕДЗЬ ВАЙСКОВАГА АРКЕСТРА

Напярэдадні 60-годдзя Савецкай Арміі і Ваенна-Марскога Флоту адбыўся справаздачны канцэрт лаўрэата конкурсу аркестраў Узброеных Сіл СССР, лаўрэата прэміі Ленінскага камсамола Беларускага штаба Чырвона-Сіняжай Беларускай ваеннай акругі (мастацкі кіраўнік і галоўны дырыжор — народны артыст БССР Б. Пянчук).

Аркестр добра вядомы ў рэспубліцы, ён даўно знайшоў шлях да сэрцаў мільёнаў слухачоў. На гэты раз ён вынес на суд аматараў духавой музыкі асабліва вялікую і разнастайную праграму. Некаторыя з прадстаўленых твораў — вышні шматгадовай працы. Гэта перш за ўсё — «Урачыстая уверцюра 1812 года» П. Чайкоўскага, якую аркестр іграе ўжо некалькі гадоў і раскрывае ўсё новае і новае грані манументальнага палатна айчынай героіка-патрыятычнай музыкі. Светла, святочна і ўрачыста прагучала ў канцэрце кантата В. Рупова «Вялікая партыя слава». У адзіным магутным прыпевае зліліся ў гэтым творы галасы аркестра, хору хлопчыкаў, Акадэмічнай харавой капэлы і мужыцкага хору Ансамбля песні і танца ЧБВА. Аўтары кантаты паэтычна расказалі аб пачуцці любові да Радзімы, пачуцці, адначасова ўсеагульнага і асабістага, а таму і ўся кантата прагучала як усхваляваная песня аб роднай зямлі, яе велічы і славе.

Героіка-патрыятычная тема знайшла свой далейшы працяг у Фантазіі Б. Дзіева на тэмы

песень аб Радзіме і арміі, у Арыёзе маці А. Новікава з кантаты «Нам патрэбен мір» (салістка В. Цішына), у песнях І. Лучанка і А. Фельшмана (саліст А. Падгайскі) і некаторых іншых.

Яшчэ не так даўно можна было пачуць пытанне: а ці правамерны пералажэнні сімфанічнай музыкі для духавога аркестра? Ці вытрымае духавы аркестр такога роду саборнасць?

Лепшыя духавыя аркестры пераканальна адказалі на гэтыя пытанні канцэртнымі праграмі, у якіх гучаць творы Моцарта і Бетховена, Грыга і Сібеліуса, Чайкоўскага, Рахманінава, Шостакавіча, Хачатурана і многіх іншых выдатных кампазітараў. У ліку такіх калектываў — наш аркестр, які іграе эмацыянальна-выразна, з вялікай свабодай і пакараючы слухачоў знаходкамі ў выкананні, а часам цікавымі, нечаканымі паваротамі.

Аркестр штаба ЧБВА — складаны, гнуткі і рухомы арганізм, які вызначаецца не толькі мяккім і серабрыстым гучаннем усёго саставу, але і віртуознасцю асобных аркестравых груп, якія часам не ўступаюць па тэхнічных матчымастях аркестравым групам сімфанічнага калектыву.

Канцэрт аркестра штаба ЧБВА падоўга застаецца ў памяці слухачоў як выдатная сустрэча з музыкай, з сапраўдным высокім майстэрствам.

І. ЗУБРЫЧ,
музыказнаўца.

ЖЫВАПІСНЫЯ, АЛЕ НЕ СТРАКАТЫЯ...

У канцы мінулага года ў Кутаісі праходзіў Усеагульны мастацка-тэхнічны савет мэблева-дэкаратыўных тканін, на якім была разгорнута вялікая экспазіцыя ўзораў: практычна ўсё лепшае, што выпускаецца тэкстыльнымі прадпрыемствамі краіны. Нашу рэспубліку прадстаўлялі Брэсцкае суконна-дывановае аб'яднанне і Баранавіцкі баваўняны камбінат.

Пры сучаснай бяспондай разнастайнасці ўзораў, пры хуткай змене напрамнаў моды ў тэкстыльным малюнку можна прасачыць акрэсленыя тэндэнцыі, якія часта становяцца стабільнымі на гады.

Тан, напрыклад, сярод вялікай колькасці экспанаваных тканін было шмат новых узораў. І ў той жа час сустракаюцца частыя паўторы: адзін і той жа матыў з нязначнымі зменамі пераходзіць з аднаго малюнка ў другі, надаючы тканінам бяспондае падабенства.

Добра глядзеліся тканіны з традыцыйным геаметрычным узорам: клетка, палосы, палосы з элементамі народнага арнаменту, якія ў адпаведных колеравых спалучэннях ствараюць цэласную тэкстыльную плоскасць.

У такім традыцыйным афармленні была і невялікая каленцыя жанардавых тканін для нэблі, паказаная Брэсцім аб'яднаннем. Тканіны гэтыя вымалілі самае прыёмнае уражанне.

Адсутнасць странатасці, мінкая охрыста-карычневая і зялёна-залацістая гамы, дробныя гарызонтальныя палоскі ствараюць спакойны рытм, які надае малюнку тканіны стройнасць і цэласнасць.

Трэба зазначыць, што ўсе тканіны, прадстаўленыя суконна-дывановам аб'яднаннем, нясуць на сабе несумненны адбітак народнага тэатра, якое і сёння мае шырокае распаўсюджанне на Брэсцічыне. Традыцыйны кампазіцыйны і каларыстычны лад дамаганай сцянаў пачынае падназвае цікавае рашэнне мастацкіх задач у дэкаратыўным тэатраце. Вось лічэ адзін доказ палатнага ўплыў народнага вытонаў на вынікі працы прафесійных мастакоў — тэкстыльнаў, і не выпадкова ўсе тканіны, прадстаўленыя Брэсцім аб'яднаннем, атрымалі адзінку «выдатна» — самы высокі паназчык.

Другі прадстаўнік Беларусі — Баранавіцкі баваўняны камбінат — меў, на жаль, значна горшыя вынікі: больш як палова прадстаўленых тканін была адхілена саветам. У чым прычына?

Трэба адзначыць, што пераважна большасць прадстаўленых парт'ер мела набіўны малюнак расліннага характару: травы, кветкі, лісце дрэў. Завод шкловалання Літоўскай

ССР паказаў узоры больш разнастайныя, дзе побач з традыцыйнымі элементамі флары выкарыстоўвалася тэматыка фаўны, архітэктуры і г. д. Літоўскія мастакі змаглі знайсці свой, арыгінальны падыход у вырашэнні ўзятых матываў, прадставіўшы іх «па-тэкстыльнаму», ствараючы цэласныя, арыгінальныя кампазіцыі. У парт'ерах жа Баранавіцкага камбіната назіралася адваротнае. Празмерная стракатасць каларыту, грубасць узораў не спалучаюцца з фонам тканіны і нават разбураюць яе плоскасць, ад чаго траціцца ўражанне матэрыяльнасці, так неабходнае тканіне, тым больш парт'ернай, дэкаратыўнай...

Адна з прычын гэтых няўдач, мабыць, адносна малады век большасці мастакоў камбіната, учарашніх студэнтаў, якія лічэ не паспелі вырацаваць свой стыль, глыбока асэнсаваць агульныя эстэтычныя задачы, знайсці неабходныя ўласныя крытэрыі.

Праведзены мастацкі савет быў плённы, ён паказаў разнастайнасць пошукаў у распрацоўцы ўзораў дэкаратыўных тканін у нашай краіне. Карысць такіх сустрэч цяжка пераацаніць як для юнага ўдзельніка, так і для агульнай справы далейшага развіцця дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва.

С. СВИСТУНОВІЧ,
Варанавічы.

для лесвічных пралётаў. Улічваючы сітуацыю, мастак імкнецца стварыць кампазіцыю з самастойных, хаця і з'яднаных тэмай, частак. Гэтым, відаць, можна вытлумачыць некаторую кампазіцыйную здробнасць, а часам і перагружанасць вітражу.

І тым не менш асобныя дэкаратыўныя элементы кампазіцыі сведчаць аб выдатным дэкаратыўным чутці, аб свабодным і майстэрскім валоданні колерам.

Знаёмічыся з манументальнымі работамі Латушкі, пераконваешся, што творчае крэда гэтага маладога майстра ўжо дастаткова выразна і ясна сфарміравалася. Вызначыць яго, бадай, можна як жаданне ствараць жыццёвае асяроддзе, якое спрыяльна ўплывае на эмацыянальны стан чалавека, узнімае настрой.

Гэтыя рысы сталі вызначальнымі і ў двух мазаічных пано для інтэр'ера магільніцкай ЦШ № 31. Можна з упэўненасцю сказаць, што менавіта нейтральнасць, бязобразнасць ар-

хітэктуры ўзмацніла па прычыну кантрасту дэкаратыўную выразнасць мазаікі.

Абраўшы тэмай сваёй работы спазнанне дзіцём навакольнага свету, Латушка адну са сваіх кампазіцый прысвяціў адлюстраванню дзіцячых гульняў і забаў, другую — першым крокам дзіцяці ў далучэнні да навукі.

Трэба адразу ж адзначыць, што мастак добра адчувае спецыфіку ўспрымання манументальнага мастацтва, якое можна падзяліць на два этапы: першы — чыста эмацыянальнае ўспрыняцце, калі глядача вабіць перш за ўсё знешняя эфектнасць, дэкаратыўнасць твора, і другі этап — больш пільны паглыблены разгляд, калі спасцігаецца ідэйная задума, глыбінны падтэкст манументальнага твора.

Мазаічныя пано Латушкі не толькі звяртаюць на сябе ўвагу, радуецца вокам знешняй мелуічнасцю, дэкаратыўнасцю, сумаштабнасцю з архітэктурным акружэннем, але і вытрымліваюць працяглае суісна-

ванне з чалавекам. Пры больш блізім і пільным разглядзе дыянавая арнаментальная паверхня іх распадаецца на шэраг асобных зямальных сценак, якія, зліваючыся ў адно, ствараюць вобраз шчаслівага і радаснага дзіцства.

Латушка ўмее арганічна ўвязаць чыста дэкаратыўныя, арнаментальныя матывы з выявленчымі, характэрнымі рысамі якіх з'яўляюцца натуральнасць і неспрэчнасць: лёгкія і дынамічныя фігуры хлопчыкаў, якія гуляюць у мяч, дзяўчынак, што гушкаюцца на арэлях. Самым слабым месцам і таго і другога пано з'яўляюцца, бадай, цэнтральныя фігуры. Яны непрыемна ўражаюць сваёй застыласцю і скаванасцю поз, некаторай грубасцю малюнка (у асабліваці гэта датычыць фігуры піянеркі).

Выкананы мазаічныя пано са стандартнай керамічнай пліткі малага модуля, якая вырабляецца з адыходаў будаўнічай аблічаванай пліткі, матэрыялу недарагога, даступнага. Адмоўная якасць іх — недастатковая

насычанасць, інтэнсіўнасць некаторых колераў, напрыклад, чырвонага, што, на жаль, не дазваляе дасягнуць жаданых каларыстычных рашэнняў, гэта асабліва адбілася на мазаічным пано на фасадзе вучэбнага корпусу гарадскога СPTУ № 51.

Гэтая мазаіка, якую мастак назваў «Святая рэвалюцыя», — першы яго вопыт работы ў эктэр'еры будынка. У цэлым, бадай, можна пагадзіцца з кампазіцыйным рашэннем пано і з аўтарскай трактоўкай вобразаў. Аднак ці дасягнута тут мэта, якая ставіцца сёння перад манументальным мастацтвам, ці выконвае яно ў дадзеным выпадку сваю высокую грамадскую функцыю? На гэтае пытанне, на жаль, нельга даць станоўчага адказу. І зноў хочацца падкрэсліць, што гэта не віна мастака. Не патрэбна спецыяльна даказваць, што нават самы выдатны твор манументальнага мастацтва, якому не спрыяе архітэктурнае асяроддзе, губляе напалову сілу свайго эмацыянальнага і ідэйна-

га ўплыву. Тут жа няма наогул ніякай архітэктурнай сітуацыі. Мастак адыялі глухую частку сцяны цаглянага трохпавярховага будынка, перад якім разбіты невялікі газончык, а за ім высокі плот, што адгароджвае ўсё гэта ад вуліцы. Ад манументаліста патрабавалася ўсяго толькі стварыць плакат, павялічаны ў дзесяць разоў і пры ўсіх намаганнях выйсці за гэтыя межы было немагчыма.

Таму ў заключэнне хочацца пажадаць Латушку шчаслівага далейшага творчага лёсу, каб работу над аб'ектам можна было б весці на роўных правах з архітэктарам — яшчэ на стадыі іх праектавання. Толькі ў творчай садружнасці архітэктара і мастака, у іх узаемааруменні і ўзаемадапаўненні можа быць дасягнута паўнацэнны сінтэз архітэктуры і выяўленчага мастацтва. Мастак, чые выдатныя патэнцыяльныя магчымасці дастаткова перанаканальна правялілі ўжо ў яго першых работах, мае на гэта права.

Вольга КАВАЛЕНКА.

ПРАЗ ПАЎТАРА ДЗЕСЯТКА ГОД...

У канцы п'ятнаццацігадовага перыяду — пачатку шасцідзясяцігадовай у Адысе, бадай, не было больш папулярнага ванааліста, чым малады спявак Ігар Сарокін. Спектаклі і канцэрты з яго ўдзелам нізменна мелі вялікі поспех. Спявак зачароўваў сілай гучы, прыгажосцю тэмбра мужнага барытона, яркай эмацыянальнасцю, уласцівай і інтэрпрэтацыі ванааліста, і сцэнічнаму ўвасабленню ролі.

Так ужо сілалася, што 15 гадоў І. Сарокін не выступаў у Адысе. Увесь гэты час прыхільнікі оперы нашага горада не забывалі пра любімага спявака, сачылі за яго творчым лёсам.

Мы ведалі, што ён працаваў у Новасібірску, дзе стаў заслужаным артыстам рэспублікі, а затым перайшоў на пастаянную работу ў Вялікі тэатр БССР, быў удастоены высокага звання народнага артыста.

Мы ведалі, што яго рэпертуар няспынна пашыраўся: у ім з'явіліся вердзіеўскія Яга, пучыніеўскія Снарпіа, вагнараўскія Тэльрамунд, партыі з опер беларускіх кампазітараў.

Спявак многа і паспяхова гастралляваў па мясцінах, яго мастацтва апаляравалі аматары музыкі ў Францыі і Аўстрыі, Даніі і Швецыі, Турцыі і Румыніі, Венгрыі і Польшчы, ГДР і іншых краінах.

Несумненную мастацкую цікавасць выклікалі ў нас і запісаныя артыстам грамплацінкі-гіганты.

Ведалі мы аб паездках І. Сарокіна па Украіне, аб яго выступленні ў славетным Вялікім тэатры Савецкага Саюза. Тут ён, некалі фрээршчык аднаго з маскоўскіх заводаў, пачынаў свой спявацкі шлях харыстам — у далёкім ужо 1952 годзе. І сюды ж вярнуўся выканаўцам гадоўных партый у «Рыгалеце» і «Дэмане». Спявак цёпла прымаў і ДАВТ не толькі слухачы, але і калегі. І прыгадваюцца словы вялікага Собінава: «Калі разам з залай апладыруюць і хор, і рабочыя сцэны, гэта значыць, што мастацтва вынавала сваю сваяцкую запаведзь — яно дайшло да душы чалавечай».

І вось гастрольны шляхі прывялі Ігара Сарокіна ў Адысу. Не будзе сакрэтаў, многія прыхільнікі таленту спявака хваліліся: ці здолее ён апраўдаць вялікі надзеі, заснаваныя на эмацыянальнай памяці слухачоў? Прайшло ж паўтара дзесяцігоддзя, тэрмін не малы ў жыцці любога чалавека, а ў жыцці спявака — асабліва...

І як прыемна, што беларускі спявак не расчараваў сваіх верных адзінкі пахліннікаў.

Крыху аб праграме. За апошні час у канцэртнай практыцы заўважана тэндэнцыя монатэматычных вечароў. Насуперак ёй І. Сарокін прадставіў на суд слухачоў рознаабававую праграму, нуды ўвайшлі і ары, і раманы (як рускіх і замежных класікаў, так і сучасных кампазітараў), і песні...

Класічнай строгацю (але не бістраснасцю) адзначалася інтэрпрэтацыя ары з опер і кантат Гендэля. Яры, але данадна арганізаваны тэмперамент прадэманстраваў спявак у бліскучых фрагментах з моцартаўскага «Дон Жуана». Камічная выразнасць ары хітравага Джані Скіні з аднайменнай оперы Пучыні суседнічала з трагедыянай глыбінёй вердзіеўскага Манбета і драматычнай экспрэсіўнасцю маналогу Жэрара з «Андрэ Жэньё» Джардана.

І побач тонеае прачытанне раманаў Шуберта і, асабліва, Брамса, Чайкоўскага і Рымскага-Корсакава, Набалеўскага і Гліэра. Рэпертуар І. Сарокіна ўпрыгожвае песня вядомага беларускага кампазітара Ю. Семянкіна на словы У. Карызы «Журзвіны», якую цёпла прымае самая розная аўдыторыя. Жывы водгук у публікі заўсёды знаходзіць таксама яго ўлюбёныя італьянскія песні — Леанкавала, Біксіа, Тазелі.

Асобна хочацца сказаць аб двух «бісах». Уладальнік яркага лірыка-драматычнага барытона прыемна здзіўіў слухачоў пашырэннем свайго канцэртнага рэпертуару за мошт сачыненняў, пазначаных для... баса і тэнора. Прычым, выконваліся яны ў арыгінальнай тэстурцы. З аднаго боку, гэта славетныя стансы Нілакаты з оперы Дэлліба «Ланкі», якія ўпрыгожвалі рэпертуар Шаляпіна і Гмыры. З другога — спявак звярнуўся да вердзіеўскага «Атэлы». І гаворка ідзе не пра партыю Яга, бліскучым інтэрпрэтатарам якой ён вядомы даўно. Калі такіх славетных выканаўцаў партыі Атэла, як Каруза і Дэль Монана, «пазычалі» рэпертуар барытона, дык у канцэрце Сарокіна мы ўпершыню пачулі выканаўцу Яга, барытон, які рызыкнуў спецыяльна тэноравую партыю Атэла.

Паспяховае выступленне спявака з братамі Беларускага нашоўга запамінацца ўдзячным уявінскім слухачам.

Валентын МАКСІМЕНКА,
навідытат філасофскіх навук.

Адыса.

ФАНТАСТЫКА, ПРЫГОДЫ

Павел ВЕЖЫНАЎ

ВЫШЭЙ ЗА ЎСЁ!

НАВУКОВА-ФАНТАСТЫЧНАЯ АПОВЕСЦЬ

Далучыце па імені Іна з далёкай будучыні захацелася на свае вочы пабачыць жыццё старажытнага славянскага племені. Пачатак яе падарожжа ў мінулае на машыне часу ачытаўся не вельмі удалым: яна трапіла ў паліяўнічую пастку. На шчасце, непадалёк быў гаспадар пасткі, князь Баян...

(Працяг. Пачатак у № 10).

— Не разумею я цябе, Іна! Ты, можа, чараўніца? — Нікая я не чараўніца! — з лёгкай крыўдаю адказала Іна. — Я самае звычайнае дзяўчо, студэнтка, вучуся філалогію... Пакуль што праходжу семінар па старажытных мовах на кафедры прафесара Хемніца... Шчыра скажу: ці знойдзеца ва ўсім свеце яшчэ адна такая шаліяца, як я, хто б займеўся мёртвымі старажытаскамі мовамі.

— І чаго ты прыйшла да нас? — Ты ж усё роўна не паверыш... Ну, слухай — я хачу збіраць вашы казкі.

— Казкі? Навошта табе казкі? — Як табе сказаць — проста маю вялікую патрэбу ў іх... Ды справа не толькі ва мне. Мне здаецца, што ўсім людзям майго свету вельмі патрэбны прыгожыя казкі...

— У вас хіба няма казак? — Чаму не — ёсць, але такія... вельмі доўгія і нудныя. У іх усё — праўда... І нестас ім пазычнай фантазіі, узнісласці, мілай наіўнасці вашых казак, іхняй чысціні. Вось мне і захацелася да вас, так сказаць, напіцца з самай крыніцы... Гэта было не так проста, хоць у нас хапае машын часу. Для такіх падарожжаў выдаецца спецыяльны дазвол, і то ў рэдкіх і вельмі важных выпадках... Давялося ўкрасці машыну.

— Украсці? — падазрона зірнуў на яе Баян: дзяўчына не падобна была на злодзея.

— Так, украсці — бесплапотно засмяялася яна. — Праўда, у нашым грамадстве гэта ўвогуле не прынята. Хаця часам здарэцца і такое — хто-небудзь прысвоіць чужую думку або сюжэцік цікавы... Рэчы ж ніхто не крадзе, бо няма ў тым ніякага сэнсу... Рэчамі мы ўсе забяспечаныя, а вось машыну часу, бачыш, мне давялося ўкрасці... І вось я тут, перад табой.

Дзяўчына выпрасталася, асцярожна ступіла на сваю параненую нагу. Яе сукенка, зварунаўшыся, зазіхала ўсімі колерамі вясёлкі, адценні колераў мяняліся вокангненна, ад яе быццам веяла жарам. Баян апанаваным страхам — для яго такі чуд здаваўся больш небяспечным, як сустрэча сам-насам у лесе з ваўком.

— Іна, як гэта робіцца? — нясмела спытаў юнак.

— Што? — не зразумела дзяўчына.

— Ну, гэтае — з рокаля твайго... З яе колерам... — А, гэта вельмі проста... Што, табе не падабаецца мая... рокаля?

— О, не — падабаецца!.. Але ты не апранай яе... Людзі падумаюць, што ты вядзьмарка, Іна... — Добра, добра... У мяне ёсць у сакважы... А дзе ж гэта мой сакважы?

Баян зірнуўся і заўважыў у густым папаратніку незвычайную рэч. Ён кінуўся туды, схапіў яе аберуч і толькі тады заўважыў на ёй прыгожую чорную ручку...

— Іна, а дзе ты жывеш цяпер? — Нідзе, Баян, я ж, здаецца, казала... Толькі трапіла да вас, як аказалася ў твайго пастцы.

— І ў цябе няма прытулку... Іна, ці згадзілася б ты жыць у мяне?

Дзяўчына пырснула смехам. Потым зноў аглядзела яго з галавы да ног прамым, адкрытым позіркам, як не адважваюцца глядзець на мужчын жанчыны яго племені.

— Я думала пасяліцца ў якой-небудзь старэнькай рахманай бабкі, — сказала яна, — а не ў такога малайца, як ты... Галоўнае ж — кізак ты, мабыць, не ведаеш...

— Ведаю, шмат казак ведаю! — гарача запярэчыў Баян.

— Ну што ж, паглядзім, у якіх палатах жывеш, — адказала няпэўна дзяўчына. — Падумаем...

Баян нечакана для самога сябе ўзяўся несці яе сакважы. У яго племені такога не было, каб мужчыны рабілі жаночую работу — гэта было ганебна. А тут ён здагадаўся, што гэтая жанчына не такая, як усе.

А можа, і зусім не жанчына. Можа, дачка Пяруна, сястра Лады. Можа, сам Пярун вырабіў гэтую незвычайную рокалю з водбліскаў маланкі, думаў ён. А дзяўчына ішла побач з ім, крыху кульгавы. Ён заўважыў гэта, каб была багіня, то не кульгала б, усё ж, відаць, яна — жывы чалавек. Вось яна зірнула на яго, усміхнулася. Вясялая яна, усё ёй смешна. Дзяўкі з яго племені смяюцца толькі між сабой. І то — не смяюцца, а некакі ціха хіхікаюць самі са сваіх жартаў. У прысутнасці ж мужчын заўсёды маўчаць і глядзяць долу, нібыта веікі іх наліты цяжкім золатам.

Зазірнуць дзяўчыне ў вочы не проста, прасцей тузануць каторую за касу.

— Фазан! — успомніў юнак пра ўпалываную птушку.

Ён кінуў на зямлю сакважы, які да гэтага нёс беражліва, і хутка знік па той бок паланы. Праз кароткі час ён, горды і шчаслівы, вяртаўся са здабычай — што і казакі, падстрэліць птушку ў лёце не проста нават для такога стралка, як Баян. І ён вельмі здзіўіўся, убачыўшы ў вачах дзяўчыны не захапленне, а боль і страх.

— Гэта ты забіў яе? — Я, хто ж яшчэ...

Твар яе быў невыказна засмучоны.

— Не рабі так больш, Баян! — умоўна сказала яна. — Хоць пакуль я тут...

— Чаму? Гэта ж фазан! Ведаеш, якое яго мяса смачнае!..

— Смачнае... Як ты можаш такое казаць! Гэта ж птушка, жывая істота, Баян! І такая прыгожая...

— Ну дык што, калі прыгожая? — не зразумеў ён. — Але ж мяса...

— Ах, Баян, Баян!..

Да яго быццам пачынаў даходзіць сэнс яе слоў, яму захацелася некай апраўдацца.

— Тут шмат фазанаў, Іна...

— Усё роўна, Баян. Калі вы... я хачу сказаць — паліяўнічыя, будзеце і далей знішчаць іх, рана ці позна іх не стане... Прыгожага будзе менш на зямлі. А што зямля без прыгожага? Пустэча.

Баян слухаў і крывіўся.

— Людзі самі ўмеюць рабіць прыгожае! — запярэчыў ён. — Вось на табе прыгожая рокаля...

— Хіба ж яна можа зраўняцца прыгажосцю з гэтай птушкай? — адказала дзяўчына з ноткамі нецярпення. — Нішто зробленае штучна не можа быць пашпруднаму прыгожым. І чалавек перастае быць прыгожым, калі акружыць сябе штучнымі рэчамі...

— Добра, добра... Пойдзем, — прамовіў ён прымірэнным тонам і зноў узяў сакважы, які яму спадабалася несці.

(Працяг у наступным нумары).

МЕЛОДИЯ

РАДОК У МУЗЫЧНЫ ЛЕТАПІС

40 ГАДОЎ
3 ПЕСНЯЙ

У фанатэцы Беларускага радыё захоўваецца шэраг мантажоў беларускіх опер, запісаных у розны час. Яны адыгралі сваю ролю ў азнаямленні мільёнаў слухачоў эфіру са здабыткамі музычнай культуры рэспублікі. Але мантаж оперы, які ўключае хоць і самыя важныя, асноўныя, але ўсё ж такі фрагменты твора, не можа параўнацца з запісам усёй музыкі, які нібыта стварае эфект прысутнасці ў зале тэатра. Можна сачыць за развіццём сюжэта, за музыкай у яе бесперапынай дынаміцы. Адным словам, опера як мастацкае палатно, як цэласны твор аднаго з самых дэмакратычных, у той жа час — складаных жанраў, уваходзіць у наш дом, прыносячы нам эстэтычнае задавальненне. Менавіта так было ў той вечар, калі ў эфіры прагучала опера Дзмітрыя Лунаса «Кастусь Каліноўскі» — першая буйная работа ў практыцы калектываў і салістаў радыё.

Мінула трыццаць гадоў, як гэта опера ўпершыню ўбачыла свет на сцэне Дзяржаўнага акадэмічнага Вялікага тэатра оперы і балета Беларускай ССР. З яе пастаноўкай была звязана значная падзея ў культурным жыцці пасляваеннага Мінска — адраджэнне будынка опернага тэатра, разбуранага ў гады Вялікай Айчыннай вайны. Спявалі М. Сярдобаў і М. Ворвулеў, В. Малькова і П. Александроўскія, В. Фурс і В. Лапін...

Лёс «Кастуся Каліноўскага» складваўся даволі ўдала: опера была пастаўлена таксама ў сядзі Палаца культуры прафсаюзаў і доўгі час ішла на самадзейнай сцэне. Запісалі мантаж на радыё.

І вось цяпер — новая буйная работа: запіс усёй оперы. У добры, зладжаны ансамбль аб'ядналіся прадстаўнікі творчай моладзі і сталыя майстры мастацтва: А. Падгайсні (Кастусь Каліноўскі), Н. Казлова (Вольга), В. Цішына (Марыя Грэгатовіч), А. Рудноўскі (Мечыслаў), В. Чарнабаеў (Мураўёў), Ю. Смірноў (Лосеў).

Вялікі ўклад у агульную працу канцэртмайстра Т. Міянсаравай. Ніхто з выканаўцаў да таго часу не быў знаёмы з гэтай музыкай (фрагменты, якія зрэдку гучаць па радыё, не варта браць у разлік); канцэртмайстру давялося развучаць з імі даволі складаныя партыі. Зроблена гэта было бездакор-

на, на высокім мастацкім узроўні.

Паралельна ішла работа ў выканаўчых калектывах. Хормайстар І. Кліўскі адшліфаваў адпаведныя эпізоды, адпрацаваў усё нюансы харавой партытуры, надаўшы ім закончаны мастацкі выгляд. Харавых эпізодаў у оперы нямала: гэта партыі паўстанцаў, салдат, сялянскія жанравыя сцэны. Тут было над чым папрацаваць. Хор Беларускага тэлебачання і радыё, калектыву высока прафесійны, у новым запісу гучыць інтанацыйна вельмі дакладна; добрай адзнакі заслугоўвае дыкцыйны бок выканання; уражвае яркасць і выразнасць спеваў.

Многія гады мы прывыклі чуць эстрадна-сімфанічны аркестр Беларускага тэлебачання і радыё ў асноўным у эстрадных канцэртах, з выкананнем твораў лёгкага жанру. Але ў апошнія гады калектывам пад кіраўніцтвам Б. Райскага зроблены цэлы шэраг запісаў музыкі буйных формаў: сімфоній, інструментальных канцэртаў, твораў кантатна-аратарыяльных. У серыі гэтых запісаў, якія атрымалі высокую ацэнку слухачоў і спецыялістаў, «Кастусь Каліноўскі» — найбольш сур'ёзная і адназначная работа. Аркестр радыё ператварыўся ў сапраўдны оперны аркестр. Дырыжор Б. Райскі, музычны кіраўнік запісу, змог ахапіць усю аркестравую «панараму». Акампанемента салістам, хору, чыста інструментальныя эпізоды — уступ да оперы, уступ да другой дзеі, мазурка, эпізод гібелі Каліноўскага, — усё гэта пададзена пераканаўча, з вялікай выразнай сілай.

Трэба сказаць і аб цяжкіх, наб'ітых больш падрабязнасцю наштоўнасцю зробленага. Знаходжанне ў студыі, дзе вёўся запіс, адначасова хору і аркестра ўжо само па сабе з'яўляецца перагрузкай тэхнічных нормаў (на жаль, вялікая студыя радыё не прыстасавана для запісу вялікіх мастацкіх калектываў). І дакладна, на належным мастацкім узроўні запісаць такое «густое» гучанне — задача вельмі складаная, але вырашана яна добра.

Да таго ж, опера рыхтавалася без рэжысёра. Выканаўцы ў час запісу былі, натуральна, без наскомаў, без гриму, дзеянне ішло без дэкарацый, мізансцэн таксама не было — адным словам, не было ўсяго та-

го, што звычайна «іграе» на вобраз, памагае выканаўцам ужывацца ў прапанаваны абставіны, садзейнічае яркасці музычна-сцэнічных характарыстык. Разлік «на голас» аказаўся ўдалым. Кожны з салістаў пранікнёна думкамі і пачуццямі свайго героя, «сыграў» драму па-сапраўднаму, маючы ў сваім арсенале толькі голас — добра наладжаны, паслухмяны інструмент. Слухачы мелі поўную магчымасць «убачыць» герояў оперы і разам з імі прайсці праз усё выпрабаванні.

Вялікая ўдача запісу — партыя Кастуся Каліноўскага ў выкананні А. Падгайскага. Нам знаёмы ён па песнным рэпертуары, і вось новая работа адкрыла новыя грані выканаўчай палітры А. Падгайскага, якія ўзбагацілі нашу ўяўленне аб здольнасцях спевана, аб магчымасцях яго моцнага і выразнага голаса.

Добра ў партыі Вольгі выступіла Н. Казлова. Яе цёплы, «гнуткі» голас акасамітавага тэмбра здолеў перадаць усю глыбіню і ўсю трагічнасць нахання Вольгі да Каліноўскага.

Выдатны вобраз стварыў В. Чарнабаеў. Яго Мураўёва проста бачыш — так па-майстэрску, так каларытна іграе артыст. Удачай з'яўляецца і партыя Мечыслава ў выкананні А. Рудноўскага. Яна таксама «бачыцца», высвечваецца, вобраз набывае рэальныя рысы.

Артысты В. Цішына і Ю. Смірноў арганічна выступілі ў агульным ацёрскім і ванальным ансамблі...

Опера ўзнаўлялася, вядома, не адразу, не цалкам. Гэта работа працягла. У розны час запісвалі асобныя навалкі музыкі. І трэба было адрагуляваць аднолькавы ўзровень запісу асобных адрэзкаў стужкі (на радыё добра знаёмы з гэтымі цяжкасцямі). Але гэта зроблена рукой майстра запісу, гукарэжысёра Э. Мартэнса. У агульным гучанні стужкі вопыт спецыяліста праявіўся ў поўную сілу, і яго справа заслугоўвае добрай ацэнкі.

Новы запіс оперы Д. Лунаса прысвечаны 60-годдзю Вялікага Кастрычніка. Радыёпрэм'ера адбылася ў дзень 140-годдзя з дня нараджэння Кастуся Каліноўскага. Зроблены важкі ўклад у фанатэку беларускага радыё. Ён зойме належнае месца ў летапісе нашай музычнай культуры.

А. РАКАВА,

В. ГЕДРОЎЦ.

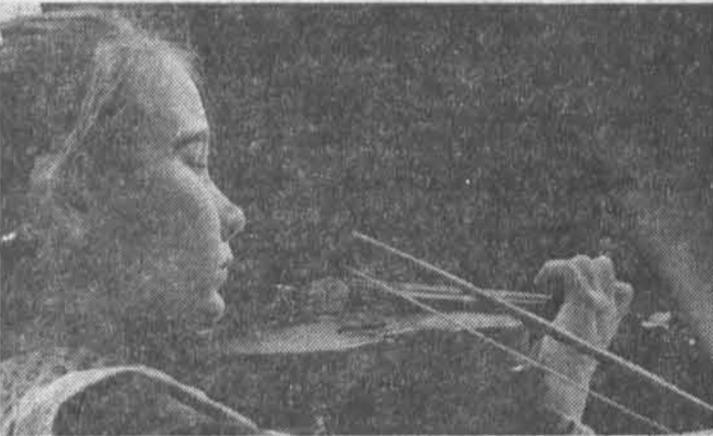
Лебедаўская народная харавая капэла саўгаса «Малінаўшчынінкі» Маладзечанскага раёна адзначыла свой сарацігадовы юбілей. На ўрачыстасць да самадзейных спевакоў прыехалі работнікі Міністэрства культуры ВССР, упраўлення культуры Мінскага аблвыканкома, Рэспубліканскага і Мінскага абласнога дамоў народнай творчасці, шматлікія прыхільнікі таленту праслаўленага калектыву.

Прайшло чатыры дзесяці гадоў з таго часу, як упершыню загучала беларуская народная песня ў вынанні галасістых выскочных спевакоў. Паступова з невялікага гуртка аматараў харавых спеваў вырастаў творчы калектыв. Амаля з самага дня свайго нараджэння лебедаўская капэла — актыўны ўдзельнік усіх конкурсаў і аглядаў самадзейнага мастацтва, яна не адзін раз выходзіла пераможцам у творчым спаборніцтве. Пятнаццаць гадоў назад за дасягнутыя поспехі ёй было прысвоена ганаровае званне «народная».

Сорак год — пара сталасці. Сёння асаблівай цеплынёй і добрых слоў удзячнасці заслугоўваюць ветэраны, тыя, хто прывыкнуў песні большую частку свайго жыцця. З першых дзён спяваюць тут Ганна Андрэеўна Антонава і Антаніна Аляксандраўна Карпіновіч. Зараз яны на заслужаным адпачынку, але з хорам не разлучаюцца. Цірка ўявіць сабе гэты калектыв без настаўнікаў Лебедаўскай сярэдняй школы Ірыны Леанідаўны Вубен, Ніны Сямёнаўны Пецюкевіч, Вольгі Паўлаўны Руткоўскай, Яўгенія Сямёнавіча Семашкевіча і многіх іншых. А побач з ветэранамі — моладзь, новае пакаленне самадзейных артыстаў, тыя, каму належыць працягваць славу капэлы, неслі слухачу радасць сустрач з песняй. Зараз у калектыве — 60 чалавек.

— Нашы творчыя планы вялікія, — расказвае мастацкі кіраўнік капэлы Аляксандр Рыгоравіч Пыжык. — Зараз рыхтуем новую канцэртную праграму, прысвечаную 60-годдзю ВССР і Кампартыі Веларусі, у якую ўвойдуць лепшыя беларускія і савецкія творы пра У. І. Леніна. Радыёму, партыю, працоўныя арганізацыі савецкіх людзей.

Здымкі Я. МЯЦЕЛІЦЫ.

«Літаратура і мастацтва» — орган Міністэрства культуры і правлення Саюза пісателёў ВССР, Мінск.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць па пятніцах на шаснаццаці старонках.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарні выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63856. АТ 00132

Адрас рэдакцыі: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарова, 19.

Телефоны: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адказнага сакратара — 33-44-04, аддзела грамадска-палітычнага жыцця і інфармацыі — 33-22-04, аддзела прозы і паэзіі — 33-24-62, аддзела крытыкі і бібліяграфіі — 33-24-62, аддзела тэатра, кіно і музыкі — 33-21-53, аддзела выяўленчага мастацтва, архітэктуры і вытворчай эстэтыкі — 33-24-62, аддзела культуры — 33-24-62, аддзела пісем і масавай работы — 33-22-04, выдавецтва — 23-52-85, бухгалтэрыі — 23-77-65.

Рукапісаў рэдакцыя не вяртае.

Галоўны рэдактар Аляксей АСІПЕНКА.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Ефрасіння БОНДАРАВА, Барыс БУР'ЯН, Мікола ГІЛЬ (адказны сакратар), Уладзімір ГНІЛАМЕДАЎ, Юрый ГРЫГОР'ЕУ, Канстанцін ГУБАРЭВІЧ, Васіль ІВАШЫН, Віктар КАВАЛЕНКА, Аляксандр КАПУСЦІН (намеснік галоўнага рэдактара), Уладзімір НЯФЁД, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Аляксей ПЫСІН, Міхаіл САВІЦКІ, Барыс САЧАНКА, Язэп СЕМАЖОН, Юрый СЕМАНЯКА, Мікола ТКАЧОУ, Юлія ЧУРКО, Рыгор ШЫРМА.